

12897

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YUNAN DİLİ VE EDEBİYATI
ANABİLİM DALI

HERODOTOS'UN TARİHÇİLİĞİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Emel KARAYEL

Danışman : Prof.Dr .Y.Kenan YONARSOY

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

İSTANBUL 1990

İ Ç İ N D E K İ L E R

SAYFA

ÖNSÖZ	III
-------------	-----

G İ R İ Ş

İONİA'DA TARİH YAZIMININ BAŞLANGICI VE HERODOTOS'A KADAR GELİŞİMİ	1
--	---

BİRİNCİ BÖLÜM

H E R O D O T O S	17
I - YAŞAMI	17
II - SEYAHATLERİ	20
A - Amacı	20
B - Seyahat Ettiği Yerler Ve Tarihleri ..	22
C - Seyahatlerinin Eserine Etkisi	24

İKİNCİ BÖLÜM

HERODOTOS'UN ESERİ, HİSTORIAİ'IN İNCELENMESİ	29
I - KAYNAKLAR	29
A - Yazılı Kaynak	30
B - Sözlü Kaynak	32
C - Arkeolojik Kaynak	34
II - ESERİN AMACI VE TEMASI	35
III - ESERİN PLANI VE KOMPÖZİSYONU	40
IV - KİTAPLARIN ANALİZİ	

V - DİL VE STİL -	62
VI - ESER BİTİRİLMİŞ MİDİR ?	70

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HERODOTOS'UN BİR TARİHÇİ OLARAK ÖZELLİKLERİ	74
I - ÇALIŞMA YÖNTEMİ	74
II - ŞÜPHECİLİK (SEPTİSİZM)	79
III - AKILCILIK (RASYONALİZM) VE GERÇEKÇİLİK (REALİZM)	87
IV - TARAFSIZLIK	90
V - GÜVENİLİRLİK	97
VI - DİNİ GÖRÜŞÜ	106
VII - DEVLET YÖNETİMİ İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ.....	116
VIII - HERODOTOS'UN ESERİNE YÖNELTİLEN ELEŞTİRİ- LER ; ESERİN BIRAKTIĞI ETKİLER	119
S O N U Ç	128
B İ B L İ Y O G R A F Y A	133
Ö Z E T	135

Ö N S Ö Z

Gerçek anlamda tarih yazımına başlamadan önce Grekler, epik şiirler ile tarihsel meraklarını gidermekteydiler. Ancak felsefenin doğması ile birlikte, bu şiirlerin gerçeğe uygunlukları konusunda şüpheler duymaya ve dolayısı ile onlara olan güvenlerini yitirmeye başladılar. Felsefe yanında Greklere yeni bir bakış açısı kazandıran diğer bir olgu da, Pers Ülkesi ile temasa geçmeleri oldu. Böylelikle yeni bir çalışma sahası edinen Greklerin, Doğu'ya ait tarih ve coğrafyaya büyük bir ilgi ve merakla yaklaşımları, tarih yazımını başlatmaları açısından önemli bir etkeni oluşturdu.

Başlangıçta genel Grek edebiyatının bir kolunu oluşturan ve özel bir ada sahip olmayan tarih yazımının ilk öncüleri, logographlar olarak anılan nesir yazarları idi. İşte bu yazarları izleyen ve o günün koşullarına göre, ilk gerçek tarih eserini kaleme alan Herodotos, bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

Amacı, Cicero'nun deyimi ile "Tarihin Babası" olarak anılan Herodotos'un yaşamı ve seyahatleri hakkında bilgi vermek, eseri *Historiai*'ı incelemek ve özellikle de tarihçiliğini çeşitli yönleri ile tanıtmak olan çalışmamızın, Klasik Diller

Ve tarihle ilgilenenlere yararlı olacağını umarız.

Bu çalışma süresince bana yol gösteren değerli hocam Prof.Dr.Y.Kenan YONARSÖY'a teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca Yabancı Dillerden yaptığım çeviriler sırasında yardımlarını gördüğüm sayın hocam Yrd.Doç.Dr.Güler ÇELGİN'e ve sayın meslektaşım Arş.Gör.Günay DEVELİ'ye teşekkür ederim.

İstanbul, 1990

Arş.Gör.Emel KARAYEL

G İ R İ Ő

İONİA'DA TARİH YAZIMININ BAŞLANGICI VE HERODOTOS'A KADAR GELİŞİMİ

Tarih alanında ilk olarak Ön Asya devletlerinde olayların yazılması, kral listelerinin yapılması gibi kaynak toplanmasına rastlanmaktadır. Bu konuda en çok Hititler ilerlemiş ve olayları yıllara göre düzenleyerek, "Yıllık"ları ortaya ı-karmışlardır. Olayları anlatırken gerçeğe uygun, okuyucuyu etkileyecek şekilde ve belirli görüşlere uygun olmasına dikkat etmişlerdir. Ancak, tarih yazımında "Eleştiri"yi ilk kullananlar Grekler olduğu için, tarihi onların ba lattığını d  nmek yerinde olacaktır.

Gerçek anlamda yazılmaya ba lanan tarihten önce Grekler, kendileri için tarihe e  değer olan bir edebiyata sahiplerdi : Epik Şiirler. Bu Homerik Şiirler sadece hayal gücünü beslemekle kalmadı, okuyucuların tarihsel meraklarını da giderdi. Ve her Şehir eski kabileleri aracılığı ile kendisi ve Homerik kahramanlar arasında bir ilişki kurmak yoluna gitti. Bu sayede de Grek dünyasında saygınlık açısından bir  ne kavu tu. Böyle bir saygınlığı verebilen Őiirlere resmi tarihi belgeler olarak çok değer verildi, öyle ki; bölge ile herhangi bir uyuşmazlık durumunda İlias'a doğru bir tanık olarak başvurulacak kadar. Homeros'un güvenilirliği ve Troia epiklerinin Greklerde bıraktık

olduğu derin etki, yakın olayları kaydetmenin, niçin bu denli uzun zaman önce onların akıllarına geldiği sorusuna bir dereceye kadar ışık tutabilir (1).

VII. yy.da "Polis" kurumunun bir sonucu olarak, Yunan dünyasında politik yaşam oldukça yoğunlaşmış, sayısız farklı yönetim şekillerine sahne olmuştu. İşte bu dönemde politik edebiyat ortaya çıktı. Arkhilokhos, Tyrtaios, Solon ve Theognis Antik politika yazarlarının en ünlüleri idi ve yürürlükteki politikayı ele alan manzum eserler vermişlerdi. Fakat bu dönemin Grekleri tarihi kayıtlar tutma gereğini hissetmediler, çünkü epik, henüz onların tarihsel meraklarını giderebiliyordu. Bununla birlikte, çok daha önceleri Mısırlılar ve Assyrialılar, kralı övmek amacı ile yazılmış, fetihlerin ve başarıların hikayeleri niteliğinde sayısız çağdaş kayıtlara sahiptiler (2). Ancak İlk Grekler, ölümlerinden sonra bu gibi kayıtlarla başarılarını gelecek kuşaklara aktarma konusunda, öz bilinçten yoksundular. VII.yy.da veya daha erken dönemde tutulmuş kayıtlar, sadece memur ya da rahip listeleri gibi isim listelerinden ibaretti.

Epikler VII.yy.da birbirini izleyen dönemlerin görüşlerine, tarzlarına ve beğenilerine karşılık vererek ve yansıtarak gelişmelerini tamamlamak üzereydiler. Bu Homerik

(1) J.B.Bury, Ancient Greek Historians, London 1909, s.2.

(2) A.y., s.3.

epiklerin başlıca konuları tarihsel nitelikli idi. Aşağı yukarı Milattan Önce 800'de ortaya çıkan Troia Savaşı'na ilişkin epikler, araştırmacı bir akılda, savaşın akışı, kesin sonucu, katılan kahramanların kaderleri hakkında Homeros'un cevap vermediği birçok sorulara yol açacaktı (3). Bu tür bilgiyi sağlayacak olanlar da yeni şairlerdi. Ancak onlar, aralıkları doldurmaya ve gelişmeleri ortadan kaldırmaya çalışırken, daha eski ozanların ciddiye almadıkları bir unsurun, kronolojik sıranın gereğini hissettiler. Ve Homerik Okul'un bu yeni şairleri, Troia seferi ile ilgili gelenekleri ve kahramanları, kronolojik olarak bağlantılı, bir Troia epikleri külliyesi haline getirdiler.

Bu sistemleştirme eğilimi, soy şairlerinin okuluna yol açtı. Bu şairlerin en ünlüsü olan Hesiodos, tanrılar, ziraat ve kırsal yaşam hakkında yazdı. Bu okulun amacı, tanrıların ve kahramanların bağlantılarını tutarlı bir sistem haline getirmek, Yunan devletlerindeki egemen ailelerin şecerelerini efsanevi kahramanlara bağlamaktı. Bu soyağaçlarına duyulan merak, şehir kurucularının efsanevi kökenlerini ve şecerelerini kaydeden, yerel epikler ile ilgili bir grubun doğmasına neden oldu.

Kısaca özetlersek, VI.yy.ın ortasına veya sonuna kadar, epik şairler Greklerin tarihsel meraklarını giderdi. Gelenekler üzerinde tarihsel araştırma diyebileceğimiz eğilimin

(3) A.y., s.4.

ham ve tam gelişmemiş yöntemleri uygulandı. Soyağaçları kaçınılmaz bir şekilde sistematik düzenlemeyi ve kronolojik sırayı ön plana getirdi. Homerik ve Hesiodik Okul'un şairleri bu gereksinmeyi karşılamaya çalıştılar. Bununla birlikte kesin bir kronoloji ve tarih yoktu; ancak zaman sırası, Troia döneminin tamamlanmasını ve Troia döneminin diğer dönemlerle (Thebai dönemi gibi) bağlantısını sağladı, ayrıca soy ile ilgili şiirleri kontrol altına aldı (4). Bu şairlerin çalışması, Greklerin öz bilinçlerini tatmin etmek yanında harekete geçirmek açısından da önemlidir.

Epik Dönem'in sonuna doğru İonia'da, kesinlikle hiçbir şeyi ciddiye almayan ve her an tam bir şüpheciliğe dönüşebilen septik bir eğilim ortaya çıktı. Bu eğilim İlias'ın bazı son kısımlarında, özellikle Zeus'in Aldatması bölümünde açığa vurulur; Odysseia'da ise, Demodokos'un, Ares ve Aphrodite'nin haksızlığa uğramış kocası Hephaistos tarafından cezalandırılmasından söz eden şiirinde ortaya çıkar (5). İonia'da gelişen bu septik eğilimler, İonia biliminin ve felsefesinin, dolayısı ile eleştirinin doğuşu ile güçlendiler.

Bu arada Grekler, mythik efsaneler yaratmaya devam ettiler. Bununla birlikte myth şekil değiştirdi. Kehanetler,

(4) A.y., s.8.

(5) A.y., s.9.

alametler ve rüyalar dışında, doğa üstü varlıklardan vazgeçildi. Çağdaş tarihi kişiler, bilgeler kahramanların yerini aldı. Ancak bazı hikayeler (örneğin; Agariste'nin talipleri, Kypselos'un kurtarıcısı, Polykrates'in yüzüğü gibi), önemlerini hiç yitirmediler ve korundular. Kısaca, mythler artık inanılmaz değildiler.

VI.yy.ın sonlarından önce, epik şairlerin inanılabilirliği ve ne dereceye kadar gerçeği ifade ettikleri konusunda şüphe belirtileri ortaya çıktı. Ve nihayet M.Ö.500'den önce, İonialı düşünür Ksenophanes, Homeros ve Hesiodos'un güvenilirliklerini olumsuz yönde eleştirdi, yaygın teolojinin insan biçimciliklerine karşı çıktı ve mythleri; Antik hayal ürünleri olarak nitelendirdi.

Felsefe yanında, İonialı bilim adamlarının ufkunu genişleten diğer bir olgu da Perslerin Ege'ye yayılması, Asyalı Greklerin Pers İmparatorluğu'na katılması ve bunun sonucu olarak Pers ülkesinin diğer bölgelerinin Greklerde ilgi ve merak uyandırması idi. Greklere yeni bir çalışma sahası veren Doğu'ya özgü coğrafya ve tarih, Grek tarihinin doğmasında önemli bir etken oldu.

Greklerin ilk tarihsel edebiyatının özel bir adı yoktu ve genel nesir edebiyatının bir parçasını oluşturmaktaydı. Terimler dizgisinde sadece form ayrılığına dikkat edilerek, nazım yazan epik şairler ἐπικοῖος , nesir yazarları ise λογοποῖος veya tamamen aynı anlama gelen, sadece kalem kullandıklarını

vurgulamak üzere λογογράφος olarak adlandırıldılar.

Logographos kelimesi, Demosthenes'in çağdaşları tarafından kullanıldığı gibi, genellikle, mahkemelerde davacılar için "nutuk yazan kimse" veya - biraz önce de belirtildiği gibi - bir şairden farklı olarak, nesir yazarı anlamındadır (6). Bu terimi Thukydides Grek tarih yazımının öncüleri için kullandı, modern bilim de onu izledi. İlk nesir yazarları, Herodotos tarafından λογοποιοί, "hikaye anlatıcıları" olarak adlandırıldı. Ancak insan etkinliklerinin güvenilir bir açıklamasını vermek isteyen bu kişilerin yaptığı iş ona göre, şiirsel olmaktan çok bilimsel araştırma (ιστορία) idi.

Logographlar, konularını insanlardan olduğu kadar, tanrılardan ve kahramanlardan da seçtiler ve içlerinden bazıları tarih yanında mitolojinin gerçek ve kesin bir açıklamasını verdiklerini ileri sürdüler. Yazarken, sade bir üslup ve dil kullandılar. Daha geç dönemlere ait bazı yazarlar, onların doğruluğundan şüphe etmiş, hatta onları isimleri ve olayları uydurmakla ve eleştirel yargıdan yoksun olmakla suçlamışlardır.

Logographlar çeşitli alanlarda eserler vermişlerdir. Bazıları, Grek mitolojisini ısa vurmak ve sistemleştirmek ile ilgilenmişler, bir tanrı veya kahramanın soyundan geldiğini ileri süren ailelerin soyağaçlarını çizmeye çalışmışlardır. Coğrafi çalışmalar, genelde yazarların, gezip

(6) L.Pearson "Logographers", Oxford Classical Dictionary (ed.N.G.L. Hammond-H.H.Scullard), Oxford 1970, s.617.

gördükleri ülkeleri ve buralarda yaşayan insanları betimlemeleri şeklindeydi. Grek olmayan toplumların gelenekleri ve tarihleri, ayrıca yerel tarihler, özellikle de şehir kurucuları ile ilgili hikayeler de ele alınan konular arasındaydı. Kronolojik çalışmalar ise, kralların, sulh hakimlerinin, rahiplerin veya rahibelerin listelerine dayanan çizelgeleri içermekteydi (7).

İlk nesir yazarı veya logograph olarak, Miletoslu Kadmos gösterilmektedir. Ancak bazı eleştirmenler, onun gerçek varlığından şüphe etmektedirler. Bununla birlikte, VI.yy.ın ilk yarısında yaşadığı ve düzyazı olarak, epik tarzda kaleme alınmış, Miletos'un ve diğer İonia şehirlerinin kökenlerini konu edinen bir eser yazdığı ileri sürülen görüşler arasındadır. Kadmos, ilk nesir yazarı idi, ancak bir tarihçi değildi. O nedenle, tarihin kurucusu olarak Kadmos'u değil, Hekataios'u kabul etmekteyiz.

Tarihin doğuşu, Miletoslu logograph Hekataios ile başlamıştır. VI.yy.ın ortalarına doğru doğmuş olduğu sanılmaktadır. Onun, bilime en önemli katkıları coğrafya alanında olmuştur. Grek ülkelerini, Karadeniz kıyılarını, Pers İmparatorluğu'nun iç bölgelerini ve Mısır'ı içine alan seyahatleri İspanya'nın güneyine kadar uzanmıştır. Hekataios, muhtemelen Aristagoras'ın Sparta'da Kleomenes'e gösterdiği

(7) L.Pearson, a.g.y.

(Hdt.V.49) dünya haritası olan bir harita yaptı ve haritasını açıklamak amacıyla, daha iç kesimlere bir kaç sapma ile birlikte Hindistan, Pers Ülkesi ve Skythia'ya kadar uzanan, Akdeniz ve Karadeniz kıyılarındaki bir deniz yolculuğunda rastlanabilecek ülkelerin ve toplumların bir tasviri niteliğinde olan Περιήγησις veya Περίοδος Γῆς (Dünya Çevresinde Seyahat; Dünyayı Gezip Dolaşma) adlı bir eser yazdı (8). Ancak eser, ülkelerin ve bölgelerin tasvirlerinden başka, bir hayli ethnographi ve tarih de içermekte idi. Yazar Grekleri Doğu'ya özgü tarihe sokmuş birbirini izleyen Asur, Med ve Pers monarşilerini ilk defa kısaca tanıtmış ve kendisinin de yer aldığı zamanının İonia-tarihine değinmiştir (9).

Hekataios, ayrıca Γενεαλογίαι, Ἱστορίαι veya Ἡρωολογία gibi çeşitli şekillerde söylenen mythographik bir eser de yazdı. Eser, Herakles, Deukalion ve onların torunları hakkındaki efsanelerin yanında, bir kahramanın veya tanrının soyundan geldiklerini ileri süren başka ailelerin soy kütükleri - görünüşe göre kendisinininkini de içeren (Hdt.II.143)- ile ilgiliydi (10). Hekataios, bir hikayeciyi gerçek tarihçiden ayıran çok önemli bir özelliğe, septisizme sahipti. "Bu şeyleri bana doğru gözündükleri gibi yazıyorum; çünkü Hellenlerin hikayeleri hem çok hem de bence gülünçtür", ifadesini kullanarak, sadece kendisine inanılır görünen şeyleri

(8) L.Pearson, "Hecataeus", Oxford Classical Dictionary, s.490.

(9) J.B.Bury., a.g.e., s.12.

(10) L.Pearson, a.g.y.

anlatmaya çalışır. Eserin fragmanlarından, onun şüpheciliğinin nereye vardığı tahmin edilemez, bununla birlikte myth-leri hayal ürünleri olarak görmediği, ancak ruhani bir olasılık ölçütü uyguladığı sonucuna varılabilir. Örneğin; Herakles'in, cehennemden çekip çıkardığı anlatılan Hades'in köpeğini Tainaron'a dadanan korkunç bir yılanın ismi olarak açıkladı; yine Geryones'in evini ve onun sığırlarını uzak İspanya'dan Epiros'un daha çabuk ulaşılabilir çayırlarına nakletti (11).

Hekataios düzyazıyı kullandı, çünkü amacı, bilimsel bir araştırma ruhu içinde gerçeğe dayalı materyali sunmaktı, hayal gücünü kullanmak değil. Konusunu ele alış biçimi eleştireci ve akılcıydı. Sağduyu ölçütlerini uygulayarak, geçmişe ait efsaneleri eleştirdi ve kendi çağına ait gerçeği anlatmaya çaba gösterdi. Kullandığı yöntemler yanlış olabilir, fakat amacı ve girişimi açısından o bir öncü idi. Hekataios'un, Genalogialar'ında tarihle mitolojiyi uzlaştırmada ilk atılım olduğunu ve Grek dünyasının birçok şehrinin to-topoğrafyasını ve tarihi geleneklerini sistematik bir şekilde inceleme ve yazma açısından da ilk yazar olduğunu düşünmek, muhtemelen bir abartma değildir (12). Bu arada şu da belirtilmelidir ki, Herodotos'un kaynağı kesinlikle Hekataios'tur. O, her fırsatta Hekataios'un saflığı ile alay etmeye

(11) J.B.Bury, a.g.e., s.13.

(12) S.Usher, The Historians of Greece and Rome, London 1970 s.3.

ve onu gözden düşürmeye çalışmış, fakat aynı zamanda da adını bildirmeksizin, birçok alıntılar yapmıştır.

Grekler, Antik tarihlerini ele alırlarken, epiklerin etkisinden kurtulamamışlardır ve onların ilk tarihsel araştırmaları, genellikle az çok arıtılmış ve keyfi olarak aklileştirilmiş bir mythos yazımından ibarettir. Bununla birlikte, Hekataios'un, eseri Periegesis'te Pers ülkesini ve Doğu'yu ele alış biçimi, sonraki çağlarda Herodotos ve Thukydides ile yüksek bir mükemmelliğe ulaşacak olan Yunan tarihçiliğinin temellerini atmış, modern ve çağdaş tarihi başlatmıştır.

Hekataios'tan sonra, Atina'da yerleşmiş ve V.yy.ın ortalarından önce başarı kazanmış olan Leroslu Pherekydes ve Argoslu Akusilaos'u görmekteyiz. Bu yazarlarda nesir olarak, epik efsaneler yazmışlardır. Onlar bir tarihçi olmaktan çok, bir mythographıtlar.

Pherekydes'in bazen 'Ιστορίαι, bazen Γενεαλογίαι veya Αὐτόχθονες (yerliler) olarak adlandırılan, tanrıların soyağaçlarını ve soylu aileleri ele alan ve on kitaptan oluşan eserinin özelliği geniş olması ve o zamanlar Hekataios'un rasyonalizmine karşı tutucu bir tepki göstermesidir. Yazar, herhangi bir sistematik İlkeye dayanmayarak, çeşitli nedenlerden gelenekleri değiştirmiştir. Örneğin, kronolojik alanda, Orpheus yerine Philammon'u Argonautların arkadaşı olarak gösterir ve şair Orpheus ile şair Homeros arasında bir bağlantı kurmak için, soyla ilgili araçlar uydurur (13).

(13) J.B.Bury, a.g.e., s.18

Akusilaos, Hekataios'un etkisinde kalmıştır ve bir dereceye kadar olayları aklileştirmeye çalışmıştır. Örneğin Zeus'in kendisini bir boğaya dönüştürebileceğine inanmamış ve bu nedenle Europa'yı kaçıran hayvanı başkalaşmış tanrı değil de Zeus tarafından gönderilen sıradan bir boğa olarak kabul etmiştir (14). Akusilaos yoğun bir şekilde tutucu yana eğilim gösterse de, rasyonalizm ve tutuculuk arasında bir uzlaşma sağlamaya çalışmıştır.

Daha geç bir mythograph olan Heraklealı Herodoros, Hekataios'un aklileştirme yöntemini, Akusilaos'tan daha ileri götürmüş ve mucizevi olana akla uygun bir açıklama getirmeye çalışmıştır. Örneğin, Apollon ve Poseidon'un Kral Laomedon için, Troia'nın surlarını inşa etmeleri ile ilgili efsaneyi şöyle yorumlamıştır: Laomedon surları alışılmış şekilde inşa etti, ancak giderleri Apollon ve Poseidon'un tapınaklarında toplanmış olan kutsal hazineler ile ödedi (15).

Mythographlar arasında, Palaiphatos ve Euemeros'un da adı sayılabilir.

Hekataios'u mythographlardan ayrı olarak, onun gibi Doğu'ya özgü tarihi konu alan Lampsakoslu Kharon ve Miletoslu Dionysios izledi. Kharon, Mardonios'un donanmasının M.Ö.492 de Athos Dağı çevresinde bir fırtına ile yok olmasına kadar inen ve çağdaşı olduğu Kserkses'in istilasını içeren iki kitaplık bir *Περσικά* (Pers Tarihi) ve ayrıca dört kitap

(14) A.y., s.19.

(15) A.y., s.20.

halinde, doğduğu şehrin bir yıllığını (ἑνὸς Ἀμφικληνῶν) yazdı. Persika, yazarın kendi çağına inen ilk tarihsel eserlerden biri olması açısından öneme sahiptir. Miletoslu Dionysios ise, Marathon'daki yenilgi de dahil olmak üzere Dareios'un ölümüne kadar gelen ve "Dareios'un Egemenliğinin Sonu" adlı bir uzatma ile tamamlanan bir Pers tarihi yazdı.

Kharon ve Dionysios'un eserleri, Yunanistan'ın tarihindeki çok önemli bölümleri içermekle beraber, aslında Pers Ülkesinin tarihleriydiler. İlk Grek tarih yazarları zaman zaman Yunanistan'dan söz etseler de, onların asıl teması, Yunanistan'ın bir bölümünü egemenliği altına alan, büyük Pers İmparatorluğu idi. Yunanistan'ın Pers Ülkesi ile olan ilişkilerini, Pers Devletinin tarihini, bir bölümü olarak almak, konunun birliği açısından gerekliydi, çünkü sayısız Yunan devletlerinin eylem ve amaçlarının birleştirilebileceği sabit bir merkez yoktu (16). Ancak konuyu bu şekilde ele alma yöntemi Hekataios'a aitti. Onun coğrafi çalışmasından esinlenerek, Pers Ülkesiyle ilgili kitaplar yazan Kharon ve Dionysios'un İonia İhtilali'ne kadar Doğu tarihi açısından en büyük yol göstericileri, yine Hekataios idi.

Diğer bir logograph da Kariyalı bir Grek olan Karyandalı Skylaks'tır. İndos nehrinin yönü ile ilgili bir araştırma yapmış ve bunun raporunu yayınlamıştır. Ayrıca vatandaşı Mylasai Prensi Herakleides'in şahsiyeti etrafında toplanan,

(16) J.B.Bury, a.g.e., s.23.

çağdaş tarihe ait bir eser kaleme almıştır. Bu eserin ne derece biyografik olduğu tartışılabilir, bununla birlikte en azından, tarihi bir hikayenin bireysel bir merkezini oluşturan ilk Grek eseri olması açısından önemlidir.

Ayrıca, Samos'un bir yillığını (Ἔτος Σαμιακόν) yazan, Samoslu logograph Eugeon'un adından da söz edilebilir.

İlk tarihçileri çabuk inanan ve eleştirci olmayan kişiler olarak tanımlamak yerinde olacaktır. Edebi eleştirmen Halikarnassoslu Dionysios, onların amaçlarının sadece, "bir şey ilave etmeksizin veya çıkarmaksızın" gelenekleri ve kayıtları derlemek ve yayınlamak olduğunu söyler; ve onların üslubunu, dikkatsiz veya inceliksiz olmamakla beraber, duru, özlü, konuya uygun, herhangi bir sahte teknikten yoksun olarak değerlendirir (17).

İonia'da Hekataios ile başlayan tarih yazımı, kısa süre sonra, son Lydia kralları zamanında Grek kültürünün sızmış olduğu Lydia'ya da yayıldı. Lydia'lı Ksanthos, yerel gelenekleri ve Sardes Sarayı'ndaki kayıtları kullanarak, ülkesinin Grek dili ile bir tarihini (Λυδίακᾶ) yazdı. Ksanthos gibi V.yy.ın ikinci yarısında yazan Syrakusaili Antiokhos ve Lesboslu Hellanikos, tarih yazımının gelişiminde, ondan daha büyük bir öneme sahiptiler. Antiokhos Sicilya ve İtalya'nın erken tarihini ve o adalardaki Grek kolonilerinin sömürgelerini araştırarak, Batı Greklerinin tarihini konu alan

(17) A.y., s.25.

bir eser yazdı. Antiokhos'un önemi, Yunanistan'ın önemli bir bölümünün, Batı Hellas'ın geniş bir tarihini modern ve çağdaş olarak kaleme alması ve böylelikle de bir bütün halinde Hellas'ın tarihine ilk adımı atmasıdır.

Onun çağdaşı olan Lesboslu Hellenikos ise, İonik Grekçe ile yazmış ve Pers tarihi (Περσικά), barbarların gelenekleri, Φορωνίς (Argos'u ele alan), 'Ασωπίς (Boiotia), Δευκαλιωνεία, 'Ατλαντίς gibi soy ile ilgili ve Yunanistan'ın mythik dönemi, geç tarihi ve özellikle de Atina tarihi ('Ατθίς) hakkında eserler vermiştir. Ancak o, yeni bir şeyin başlangıcını yaparak, daha sonraki araştırmalar açısından önemli olacak, sistematik bir kronolojinin temellerini atmıştır.

O dönemde Greklerin, olayları tarihe geçirme ile ilgili herhangi bir yöntemleri yoktu. Sahip oldukları kronolojik kayıtlar, Argos'taki Hera rahibelerinin veya Atina'daki arkhonlarınki gibi isim listelerinden ibaretti. Tarihleme açısından bu listeler güvenilir değildi, çünkü bir ismin, bir olayın tam tarihini vermesi çok az rastlanan bir şeydi. Bu isim listeleri dışında, tek bilgi soy kütükleri idi. Bunlar sayesinde çağın dönemlerini kuşaklarla hesaplama bakımından kaba bir yöntem sağlandı, ancak bu kez de kuşak biriminin kaç yıla karşılık olacağı sorunu ortaya çıktı. Sonunda üç kuşağı bir yüzyıla dolayısı ile bir kuşağı 33 yıla eşit olarak saymak gelenek oldu. Hekataios'un birim olarak

yılları değil, kuşakları alması olasıdır. Ancak tarihleme açısından yardımcı bir bilgiye de sahipti. Doğu monarşileri kralların saltanat yılları aracılığı ile, olayların tarihlerini kesin olarak saptayabiliyorlar ve bu şekilde tarihledikleri olayların kayıtlarını da koruyorlardı. İşte bu tarihler, Grek tarihindeki olaylarla eş zamanlıkları sağlamış ve bu sayede, Sardes'in alınması gibi, birkaç kronolojik dönüm noktası saptanmıştır (18).

Hellanikos'un amacı, soy kütükleri, isim listeleri ve Doğu'ya ait tarihlerden yararlanarak, Grek tarihinin tam bir kaydını yeniden tutmaktır. Gerçi Kharon, Ὁποὶ Λαμψακηνῶν adını taşıyan ve Lampsakos'un yıllık yüksek memurlarına göre tarihlenen, ancak yerel olaylar kadar, genel tarihi ilgiden dolayı diğer olayları da kaydeden yıllık niteliğinde bir eser yazmıştı, ancak bununla birlikte sonraki kronolojik çalışmalara yön verecek bir kaydı tutma başarısı Hellanikos'a aitti (19). O, Argos'taki Hera rahibelerinin listesini yaptı ve Attika tarihinin özel bir kaydını derledi. Bu eserin içindeki olaylar, arkhon yıllarına göre, 683-2 yılından ileriye doğru düzenlenmişti. Ve ilk şeklinde 411 yılına kadar gelen eser, Peloponnesos Savaşı'nın sonucundan sonra, yazarı tarafından 404'e kadar devam ettirildi. Olaylar hakkındaki bilgiler kısa olmakla beraber, Atina'ya özgü demokratik yurt severliğe duyulan sempatiyi açıkça gösteren, belli bir politik görünüşteydi.

(18) A.y., s.28.

(19) A.y., s.29.

Hellanikos'un yöntemi hakkında kısaca şunu söylemek yeterlidir : O, mythik geleneklerin niteliğini yanlış anlayarak, sağlam olmayan temeller üzerine muazzam bir yapı inşa etti (20). Soy kütüklerinin keyfe bağlı ilavelerden ve hilelerden kaynaklanan gelişmelerle dolu olması, ayrıca yeni olayların zamanında kaydedilmemesi tarihleme işini güçleştirmektedir. Hellanikos, kesin bir kayda baş vurmadığı için, M.Ö.459'un ikinci yarısı ve M.Ö.458'in ilk yarısındaki aynı arkhonluk zamanında meydana gelmiş birçok askeri olayları, üç arkhonluğa dağıtmıştır ve Pers Savaşı'ndan sonraki 35 yılı kapsayan tüm kronolojisi de keyfidir. Bu bize, güvenilir kayıtlar olmadıkça, kesin kronolojinin de olamayacağını açıklamaktadır.

Romalıların, tarihi olayları şehrin kuruluşundan itibaren tarihlemelerine karşın, Grekler sabit bir kronolojik tarih ile zamanı hesaplama yöntemini sistematik olarak benimsemediler. Dolayısı ile VII. ve hatta VI.yy.da saptanmış birkaç kesin tarih dışında VII.yy.dan önce, Grek tarihinde doğru tarihlerin olmadığı ve açık ve kesin bir kronolojinin ise, Otuz Yıl Barışı'nın yılı olan, M.Ö.445'ten önce başlamadığı sonucuna varılabilir (21).

(20) A.y., s.30.

(21) A.y., s.32.

BİRİNCİ BÖLÜM

HERODOTOS

I - YAŞAMI :

Herodotos'un yaşamı hakkında, kendi ifadelerinden toplanabilen dışında hemen hemen hiç bir şey bilinmemektedir. Bu bilgilere göre, Herodotos, aşağı yukarı M.Ö.484 yılında, bir Dor kolonisi olmakla beraber, tamamen İonia uygarlığı ile çevrilmiş bir Karia şehri olan Halikarnassos'ta doğmuştur. Lykses ve Dryo'nun (veya Rhoio) oğlu olarak soylu, zengin ve ayrıca edebiyata dost olan kültürlü bir aileye mensuptu. Herakles öyküsünü ve İonia göçlerini mısralara döken epik şair Panyassis, onun dayısı idi. Böylece Herodotos Antik öykü merakı, Homeros kültü ve - Kimon Barışı'na kadar uzanan (449)- Pers Savaşları'nın süregeldiği bir dönemde büyüdü. Yine bu sıralarda bölge, Pisindelis'in oğlu ve Artemisia'nın torunu olan tyran Lygdamis tarafından ele geçirilmişti. Herodotos, kendisini akrabası Panyassis'in peşinde, Lygdamis II hanedanına karşı ulusal parti tarafından desteklenen politik çatışmalarda bulduğunda, henüz yirmi yaşında bile değildi (22). Bu çatışmalarda Panyassis, tyran tarafından ölüm mahkum edildi, Herodotos ise sürgün olarak Samos'a

(22) A.Croiset-M.Croiset, Manuel D'Histoire de la Littérature grecque, Paris 1900, s.387.

çekildi. Bu adada kaldığı süre içinde, İonia lehçesi hakkındaki bilgisini mükemmelleştirmeye çalıştı. Ve bu arada tarihini yazmaya başladı. Kısa bir süre sonra tekrar Halikarnassos'a döndü ve Lygdamis'i . devirecek bir komploya karıştı, ancak muhtemelen iktidardaki partinin erkinlik taraftarı olmasına karşın, onun Atina Birliği'ni desteklemesi nedeniyle, tekrar anayurdunu terk etmeye zorlandı (M.Ö.454'e doğru). Ve böylece Herodotos'un yaşamına seyahat girdi. M.Ö.446'da Atina'ya gitti. Geleneğe göre, burada Samos'ta yazmaya başladığı eserinden Halk Konferansları vererek, Pers Savaşları na ilişkin parçalar okudu. O kadar büyük bir övgü ile karşılandı ki, Anytos'un teklifi üzerine, ona devlet hazinesinden 10 talantonluk bir ödül verildi. Ayrıca onun başka yerlerde de-Greklerin Olympia'da ve aynı zamanda Korinth ve Thebai'deki bayram toplantılarında - benzer konferanslar vermiş olduğu söylenir (23). Gerçek şudur ki, Herodotos, Perikles ve Sophokles ile tanıştığı Atina'da ikinci bir yuva buldu. Sophokles, 442'de ona bir elegia yöneltti. Sonunda, Atina'nın 443'de Güney İtalya'da, iki kere yıkılmış olan Sybaris'in yerinde kurduğu uluslararası koloni tipi Thurioi'a yerleşti ve burada bir vatandaşlık ödeneği tarafından geçimi sağlandı (24). Daha sonra tekrar Atina'ya döndü, çünkü Propylaia'nın tamamlandığını görmüştü (431) (25). Herodotos'un

(23) O.Seyffert, "Herodotus", A Dictionary of Classical Antiquities, England 1957, s.289.

(24) G.Murray, A History of Ancient Greek Literature, New York 1937,s.134.

(25) A.Croiset-M.Croiset, a.g.e., s.387.

bundan böyle özellikle Thurioi'da yaşadığı ve orada öldüğü tahmin edilmektedir. Sonraki yıllarda orada nazım halinde kitabeli bir mezar görüldü, fakat aynı zamanda Euripides - gibi, Pella'da öldüğüne dair bir gelenek de vardı (26). Ölümü, son olarak 430 yılının Grek olaylarından sözetmesi, ancak daha sonraki yıllara hiç değinmemesine dayanılarak, Peloponnesos Savaşı'nın ilk yıllarına doğru 426 veya 425 'e tarihlenir.

(26) J.D.Denniston-L.Pearson, 'Herodotus', Oxford Classical Dictionary, s.508.

II - SEYAHATLERİ :

A - A m a c ı :

Herodotos'un, seyahatlerinin amacı hakkında hiçbir yerde kesin bir bilgi vermemesine rağmen, eserinde kaydettiği bulgular asıl amacının ne olduğu konusunda kuşku bırakmaz: $\theta\epsilon\omega\pi\acute{\iota}\eta$ ve daha aktif olarak $\iota\sigma\tau\omicron\pi\acute{\iota}\eta$, başka bir deyimle araştırma, inceleme (27). Herodotos'un bir dereceye kadar bir tüccar olarak seyahat etmiş olduğu da düşünülebilir, ancak eserinde bunu doğrulayacak hiçbir kanıt yoktur. Aksine o tüccarların ayrı bir yolda olduklarından söz eder ve gerçekten ticari merkezlerden çok entellektüel merakı olan yerleri gezmiş olarak görünür. O, eserinin bir yerinde (II.44), Herakles hakkındaki bir gerçeği araştırmak için, Tyre'ye deniz yolculuğu yaptığını kesin olarak söyler (28). Bununla birlikte, yabancı ülkelerde $\gamma\epsilon\gamma\iota\mu\acute{\iota}\eta$ sağlamak için bazı malları beraberinde götürüp değiş tokuş yaptığı olasılığı da güçlüdür (29).

Herodotos, saz şairlerinin ve Sophistlerin gezdiği gibi seyahat ederek Grek dünyasının dışında eseri için yeni "Logoi", "Konular" toplamıştır. Bu arada da kendi gözleriyle gördüğünü duyduğu ile karşılaştırma olanağını bulmuştur.

(27) W.Schmid und O.Stahlin, Geschichte der Griechischen Literatur, München 1934, s.557.

(28) G.Murray, A History of Ancient Greek Literature, New York 1937, s.135.

(29) W.Schmid - O Stahlin, a.g.y.

Dayanak aldığı Hekataios'un eserini devam ettirmeyi, tamamlamayı ve özellikle düzeltmeyi, kendisine ve yurttaşlarına yabancı tabiat ve yabancı toplumların gelenekleri hakkında doğru bilgi vermeyi görev sayar. Herodotos, insanlar ve hayvanlar, iklim, ürünler, nehir yatakları hakkında bilgi verirken, ülkesinin ticari çıkarlarını da gözetmiştir (30). Bunun yanında, Gilbert Murray'e göre Atina için politik açıdan önemli bölgeler hakkında - Pers ülkesi, Mısır, Trakya ve ayrıca Skythia, Argos gibi devletler - sistematik olarak bilgi toplamış ve işte - sanıldığı gibi konferans serilerinin karşılığı olarak değil - bu hizmet karşılığında kendisine 10 talentlik bir ödül verilmiştir (31).

Herodotos, Hekataios'un etnographun seyahat etmesi, otopsi yapması gerektiği konusundaki fikrine katılır, ancak Hekataios için περιήγησις (Dünyayı Gezip Dolaşma) tek amaç iken, Herodotos için yalnızca temel ya da daha geniş boyutlu bir amaçın yan ürünü konumundadır. Siyasi - Tarihi nitelikli bu amaç, Pers ülkesinin oluşumun ve genişlemesinin ayrıntılı anlatımıdır. Öte yandan Mısır kültürünün geniş biçimde ele alınması Pers tarihini yazmanın ya da Doğu - Batı ilişkisini irdelemenin gerektirdiği bir şey değildir. Demek ki, Herodotos sadece Mısır'a olan merakını gidermek amacı ile bu ziyareti yapmış ve büyük bir olasılıkla eserinin girişinde belirttiği amaçların oluşmasından önce gerçekleştirmiştir.

(30) W.Schmid - O. Stahlin, a.g.y.

(31) G.Murray, a.g.y.

Hem kuzeye hem de güneye sayahat etmesinin nedeni ise, etnografiye ve kültür tarihine olan ilgisidir. Çünkü Mısır - Libya ve Karadeniz'in kuzeyindeki Skythia arasında, Asya ile Avrupa arasındaki zıtlığın tüm boyutlarını görmek mümkündü. Her iki ülke de gerek doğa gerekse gelenek açısından, Greklerin yaşadığı orta bölgeden oldukça farklıydılar. Coğrafi ve Etnografik alandaki zıtlık, kültürel alanda da kendini göstermekteydi. Bir yanda köklü ve gelişmiş büyük bir kültür (Mısır) söz konusu iken, diğer yanda sadece ilkelikten (Skythia) söz edilebilirdi.

B - Seyahat Ettiği Yerler Ve Tarihleri :

Herodotos'un, Dodona, Akarnania, Delphoi, Thebai, Atina ve Peloponnesos'ta Tegea, Sparta ve Olympia'yı görerek, bütün yönlerde Yunanistan'ı geçtiği ve Yunan adalarını tanıdığı tahmin edilmektedir. Bu tahmin, eserindeki kanıtlarla doğrulanmıştır. Küçük Asya sahili içinde aynı şeyin geçerli olduğu söylenebilir. Miletos, Ephesos Smyrna, Phokaia, İlion bölgesi ve doğal olarak Halikarnassos yöresi, Lesbos, Khios, Samos, Rhodos ve Kıbrıs burada seyahat etmiş olduğu yerler arasındadır. İç taraflara doğru, Smyrna'dan Sardes'e kadar olan yolu geçmiş (II.106), aynı zamanda Sardes'i (I.80,84; V.101) ve onun civarındaki Alyattes'in mezarını da (I.93) görmüştür. Sardes'in doğusuna doğru Phrygia kasabası Kelainai'a kadar girdiği sanılmaktadır. Ayrıca Menderes Vadisini de

görmüştür. Küçük Asya'nın kuzey sahili boyunca Kırım, Kolchis ve Karadeniz'in doğu ucuna dökülen Kolchis nehri Phasis ağzına kadar deniz yolculuğu yapmıştır. Karadeniz'in batı yakasında, Skythia'da Eksampeia'ya (IV.81) kadar ilerlemiş ve Olbia'yı ziyaret etmiştir. Skythia'nın iç kesimlerine kadar girdiğini gösteren bir kanıt yoktur. Herakles kültünü araştırmak amacı ile Tyros'u ziyaret etmiştir. Asya'daki en uzun ziyareti Babylon'a olmuş ve buradan Susa ve Ekbatana'ya kadar seyahatine devam etmiştir. Daha fazla ilerlediği hakkında bir kanıt olmadığı için, büyük Asya seyahatini burada tamamladığı düşünülmektedir. Herodotos, ülke Perslerin ellerinde olduğu ve şüphesiz Pers ülkesinin Atina ile barışta olduğu bir zamanda, Elephantine'e kadar (II.29) Mısır'da seyahat etmiş, Nil'in taşmasını ve alçalmasını görmüştür. Kyrene'ye ayrı bir ziyaret yapmış ve Libya'nın bir kısmını görmüştür. Aşağı İtalya ve Sicilya'daki seyahatleri hakkında, elimizde sadece Thurioi ve Metapontum'da (IV.15) bulunduğunu gösteren kanıtlar vardır. Ayrıca Thurioi'da bulunduğu süre içinde civarında seyahatler yapmış olabileceği de düşünülmektedir.

Kısaca bu şekilde özetlenen seyahatlerin tarihlerini kesin olarak saptamak olanaksızdır. Bununla birlikte, Asya'daki seyahatleri doğal olarak Halikarnassos'tan başlar ve böylece kralın bir tebası olarak, imparatorluğun çeşitli bölümlerini ziyaret etme bakımından özel olanaklara sahip olduğu zamanlardaki yaşamının daha erken dönemine rastlar. Karadeniz'deki seyahatlerinin de Batı'ya hareket etmeden tamamlanmış

olması olasıdır (32). Mısır ve Skythia'ya olan seyahatlerinden hangisini daha önce yaptığı kesin olarak bilinmemekle birlikte, yaygın görüşe göre, önce Skythler Ülkesinde bulunmuş olmalıdır. Ancak Skythler Ülkesine Mısır'ı gördükten sonra gittiği de savunulabilir, çünkü Herodotos ırmakları kıyaslarken, Nil'i, kaynaklarının gözden uzak olması açısından, İstros'tan (Tuna) başka ayrıca Borysthenes (Dinyeper) ile karşılaştırmıştır. - Oysa II.34'de ondan söz etmez. Bundan, Αἴγυπτίανδ' 'yı (Mısır Tarihi) ilk kez yazarken, Borysthenes'ten habersiz olduğu sonucuna varılabilir. Bu durumda Mısır ziyaretini 450'den daha geç düşünmemek yerinde olacaktır. Herodotos, gerçekten önce Mısır'a gittiyse bile, Mısır'ı tanımladığı bölümü, Skythia'yı anlatan bölümü bitirdikten sonra, son şekline getirmiş olmalıdır. Çünkü bu bölüm kompozisyon tekniği açısından, diğerinden daha iyidir (33).

C - S e y a h a t l e r i n i n E s e r i n e
E t k i s i :

Herodotos'un, özgün tarihini görüldüğü geniş alanına yayma fikri kesin olarak seyahatleri ile yakın bir şekilde ilgilidir ve uzun coğrafi ilave, genişletmenin en çok göze çarpan özelliklerinden biridir. Herodotos'un eserinde "coğrafi unsur" gerçekten o kadar dikkat çekici, coğrafi bölümler

(32) J.Strachan, Herodotus VI, London 1891, s.14.

(33) W.Schmid - O Stahlin, a.g.e., s.564,565.

o denli uzundur ki, bazı eleştirmenleri, eserin önemli parçalarının başlangıçta bir coğrafya bölümü oluşturmak amacıyla ayrıldığını ve sonra tarihine ilave edildiğini düşünmeye sevk etmiştir. Ancak bu tür bir varsayımı kabullenmek gereksizdir, çünkü coğrafya ile birleşmek Greklerin ilk tarihsel edebiyatının bir karakteristiği idi. Ayrıca bu ilaveler, Herodotos'ta Hekataios Okulu'nun etkisini açıkça gösterirler ve kendisi gezgin olan bir tarihçinin eserinde de doğaldırlar (34).

Herodotos, gittiği yerlerde yeniliklere ve değişikliklere karşı, kendisinden önce dış seyahatler yapmış olan Greklerin tutumuna benzer bir yaklaşım göstermiştir. Grekler, kendilerine yabancı olan herşeye sınırsız ve ön yargısız bir öğrenme isteği ile yaklaşıyor, onu dikkatle izledikten sonra da bulguların kalıcı olması için kayda geçiriyorlardı. Bunu sadece meraklarını gidermek gayesi ile değil, Grek adetine ve düşünüşüne uygun bir σύγκρισις (karşılaştırma) ile yapıyorlardı. Amaçları barbar kültürü ile Grek kültürünü, nihayet kültürü doğa ile kıyaslamaktı. Herodotos, seyahatleri esnasında belli bazı Grek sorularını yabancı kültürlerle ait insanlara yöneltmiş, ancak bu kişiler gerekli ön bilgilere sahip olmadıkları için yanıt vermekte güçlük çekmişlerdir. Bununla birlikte bazı kurnaz kişiler meraklı yabancıyı tatmin etmek amacı ile, gerçeğe uygun olup olmadığını hiç düşünmeden soruları yanıtlamışlardır. Herodotos'ta

(34) J.B.Bury, Ancient Greek Historians, s.40,41.

yabancı olana karşı ilgi o denli fazladır ki, gittiği ülkelerde karşılaştığı Yunanlılar hakkında bilgi vermemiş, bu gibi vatandaşlarının yaşamlarını incelemeye değer bulmamıştır.

Herodotos, Pers kültürüne ve Pers ülkesinin sınırları içinde kalan Babil kültürüne Mısır'dan çok daha az yaklaşabilmiştir. Zamanındaki Perslerin anthropomorphizm'den uzak tabiat dini, bir Yunanlı için yabancı olduğundan, Mısır dini ona daha yakın gelmiş, Mısır adet ve törelerini de Perslerinkilere oranla çok daha köklü bulmuştur (35). Ortak çıkarların ve ortak bir düşmanın olmaması Persler ve Grekler arasında, Mısırlılar ve Grekler arasında gelişmiş olana benzer bir yakınlaşmayı önlemiştir. Ayrıca Herodotos, Pers ülkesine oldukça zor girebilmiş, buna karşılık Babil'de Mezopotamya kültürüne yaklaşabilmiş ve Grekler için daha anlaşılabilir olan Mezopotamya dinleri ile ilgilenmiştir. Ancak Babil hakkında yazdıklarının yüzeysel ve eksik olması, onun bu kültüre Mısır'ınki kadar ulaşamadığını göstermekte ve Grek kültürünün VI. yy.dan bu yana Babil kültüründen nasıl yararlandığı açıklık kazanmamaktadır.

Mısır'a yapmış olduğu ziyaretin oldukça verimli geçmesi Herodotos'un yakın ilgisine olduğu kadar, ülkenin yavaş yavaş Hellenleştirilmesinden doğan kolaylıklara da bağlıdır. Şüphesiz Mısır seyahati, Herodotos'un tarihçi olma yolundaki gelişimi açısından çok yararlı olmuştur. Herodotos, yazmayı

(35) W. Schmid - O Stahlin, a.g.e., s.560.

seven, her türlü geleneği korumak isteyen bir halka sahip olan Mısır'da, itina ile kayda geçirilmiş ve ayrıca özenle tapınakların arşivlerinde sıralanmış tarih malzemesi bulmuştur. Dysa vatanındaki Grek şehirleri bu konuda oldukça geriydiler. Mısır gezisi Herodotos'a en çok ve belki de en zararlı etkisini dinler tarihi ile ilgili düşüncelerinde yapmıştır, çünkü o artık Grek din tarihini Mısır açısından oluşturmaya başlamıştır (36).

Mısır seyahatinden sonra, Herodotos'u en çok etkileyen Atina ziyareti olmuştur. Gerçi o, Atina seyahatinden hiç söz etmese de V.yy.ın kırklı yıllarının ilk yarısında Atina'da bulunduğu ve Sophokles ile yakinen tanıştığı, Sophokles'in, 45 yaşına bastığında, ona ithaf ettiği bir şiirden bilimektedir. Bu iki insan arasındaki tinsel ilişki, yalnızca Sophokles'in tragediasının değil, genel olarak tragedianın Herodotos'u açıkça etkilemesinden çıkarılabilir. Tragedianın Herodotos üzerindeki etkisi dili kullanış biçiminden çok, uygun konuları - örneğin, Kroisos'un oğlu Adrastos, Kroisos'un kendisi, Kyros'un gençliği ve ölümü, rüya motifinin ve kehanet olayının sıkça kullanılması, özellikle duygusal durumların vurgulanması - dramatize etmesinde görülmektedir. Herodotos, Atina'da ayrıca Sophizmden de etkilenmiştir ve bu etki, eserinde özellikle politik, hukuki, kültür tarihi veya din tarihi ile ilgili teorilerin işlendiği yerlerde açıkça görülmektedir. Bu bölümlerde konuşma - karşı konuşma, tez - antitez, ayrıca

(36) A.y., s.563.

Sophistlerin geliştirdiği veya sevdiği kavramlar kullanılmıştır. Atina'da kaldığı sürenin Herodotos için asıl önemi Greklerin politik ve tinsel yaşamının merkezi olan bu yerde, tarih yapıtı için bol malzeme bulmasında ve bu malzemeye karşı sağlam bir politik ve tinsel görüş açısı kazanmasında yatmaktadır (37).

(37) W.Schmid - O.Stahlin, a.g.e., s.569,573,574,577.

İKİNCİ BÖLÜM

HERODOTOS'UN ESERİ, HISTORIAİ'İN İNCELENMESİ

1 - K A Y N A K L A R :

Herodotos, herşeye merak duyan bir insandı. Sabırla ve hayran olunacak bir ilgi ile topladığı bilgilerin bolluğu şaşılacak derecededir. Hikayeleri Minos'a, hatta Mısır'ın IV. Hanedanı'na kadar uzanır. Yazılı kaynaklara ulaşamadığı yerde - Örneğin, Mısır ve Assyria gibi - bulunduğu ülkenin en bilgili gibi görünen kişilerinden, özellikle de tapınak rahipleri ile tapınak görevlilerinden ve rehberlerden edindiği bilgi ile yetinmek zorunda kalmıştır. Yunanistan'ın eski tarihi için ise şairlerin ve logographların eserleri yanında, tapınaklara - özellikle Delphoi Kehanet Veri'ne - ait öğretici hikayelerden ve tapınak görevlilerinden alınan açıklamalardan, Sparta tarihinin resmi metinlerine kadar birçok kaynaklardan yararlanmışır. Pers Savaşları ile ilgili anlatımında tapınaklar, şehir arşivleri ve büyük ölçüde sözlü gelenekler rol oynamıştır. Ayrıca Herodotos, çeşitli ülkeleri tanıtırken, Hekataios'un eserlerinin ve kendi seyahatlerinin yanında, gezginlerin anlattığı öyküleri de kullanmıştır. Herodotos'un, tarihinin homojen yapısına büyük bir ustalıkla dahil edebildiği bu çeşitli materyaller şimdi daha geniş bir

şekilde yazılı, sözlü ve arkeolojik olmak üzere, üç başlık altında görülecektir.

A - Y a z ı l ı K a y n a k : Herodotos, hemen hemen varolan bütün Grek edebiyatını okumuştur. Ve sadece pek çok şairden alıntılar yapmakla kalmayarak "Sözünü etmediğim Şair yok" gibi, bütün edebiyatın gözden geçirildiğini ima eden ifadeler kullanmıştır (38). Ancak bununla birlikte, Lakedaïmonialıların sarayları hakkındaki hikayelerinde, onların hiçbir şairle uyuşmadıklarını tereddütsüzce söyler (ὁμολογέοντες οὐδενί ποιητή. VI.52) (39).

Herodotos epik şairlerden Homeros (II.23,53,116;IV.29,32;V.17;VII.161), Hesiodos (II.53;IV.32), Musaios (VII.6;VIII.96;IX.43), Bakis (VII.6;VIII.20,77,96;IX.43), Olen (IV.35) ve Prokonnesoslu Aristas'a (IV.13) değinir. Lirik şairlerden ise, Arkhilokhos (I.12), Sappho (II.135), Alkaios (IV.95), Solon (V.113), Anakreon (III.121), Keoslu Simonides (V.102;VII.228) ve Pindaros'tan (III.38), ayrıca Aisopos (II.134), Lysistratos (VIII.96), Aiskhylos (II.156), Phrynikhos tan (VI.21) söz eder (40).

Herodotos'un, günümüze hiçbir fragmanı kalmadığı için Phrynikhos'un Μίλητου Ἀλωσις (Miletos'un Alınışı) adlı eserinden yararlanıp yararlanmadığı kanıtlanamaz, ancak Aiskhylos'un Πέρσαι (Persler)'ından yararlandığı kesin olarak bilinmektedir. Ne yazık ki tarihçi tragedia şairinden, Aiskhylos'un da

(38) G.Murray, A History of Ancient Greek Literature, s.147.

(39) W.W.How and J.Wells, A Commentary on Herodotus, Oxford 1967, s.21.

(40) J.Strachan, Herodotus VI, s.13.

katıldığı savaşın tasvirini değil, fakat hikayesinin imgesel olduğu, Pers sarayındaki olayları alır (41).

Herodotos'un logographlar hakkında da bilgi sahibi olması olasıdır, ancak bu yazarlardan arta kalan fragmanların yetersizliği nedeniyle, onlardan ne dereceye kadar yararlandığı bir tartışma konusudur. Tarihçi, nesir yazarlarından sadece birisini , Hekataios'u ismi ile aktarmıştır (VI.137). Ancak bu durum, onun başka bir logographtan yararlanmadığı anlamına gelmez, çünkü Herodotos'un bu yazarlardan söz etmekten kaçınması, geniş ölçüde onların yardımına bağımlı olduğu yargısını ortaya çıkarır ki, bu da, büyük bir olasılıkla doğrudur.

Herodotos, Hekataios'u hem eleştirmiş ve alay etmiş (II.143), hem de adını söylemeksizin, serbestçe ondan alıntılar yapmıştır. Örneğin, II.70, timsah avlama şekli; 71, hipopotam; 73, Phoiniks (Mısır'ın kutsal kuşu, Zümrüdü - Anka) ile ilgili tasvirler Hekataios'tan alınmıştır ve İonia İhtilali ile ilgili birçok olayların anlatımında da ondan yararlandığı sanılmaktadır.

Biraz önce Herodotos'un Hekataios'tan adını vermeksizin, alıntılar yaptığı belirtilmişti. Ancak bu durum, o devirde bugün taşıdığı anlama gelmiyordu. Şöyle ki, bir yazarın bir diğerine bu şekilde davranması, edebi açıdan bir namussuzluk olarak nitelendirilmezdi. Böylece Herodotos'un diğer

(41) W.W.How and J.Wells, a.g.y.

nesir yazarlarından da yararlanmış olabileceği konusundaki yargı güç kazanmaktadır. Bununla birlikte tarihçinin Lydia lı Ksanthos ve Lampsakoslu Kharon hakkında bilgi sahibi olmadığı veya onlardan yararlanmaktan kaçınmış olduğu görülür.

Herodotos ayrıca bilinmeyen bir yolla Pers resmi belgelerine ulaşmıştır. Ve bu belgelerden, Pers satraplıkları (III.89-97), Kral Yolu (V.52-3) ve VII. kitaptaki Pers ordusunun listesi ile ilgili açıklamalarında yararlanmıştır. Tarihçi kendisinkinden başka bir dil bilmediği için, bu bilgilerin bir Yunan kaynağından gelmiş olması gerekmektedir. Pers ülkesinin hizmetinde olan ve bu türden bilgi verebilecek birçok Grek vardır. Zopyros adında, kendisini Yunanlaştıran Pers soylusu da (III.60) bunlardan biriydi (42).

Her ne kadar Herodotos bazı konularda öncellerinden, resmi belgelerden veya yazıtlarıyla birlikte anıtlardan yararlanmış olsada, bilgisinin çoğunu gözlerinden yararlanamadığı anda sözlü olarak, canlı kaynaktan toplamayı tercih etmiştir.

B - S ö z l ü K a y n a k : Herodotos, kanıtının pek çoğunda sözlü geleneğe bağlıdır. Onun konu üzerindeki dili dikkatli bir şekilde incelendiğinde, şu noktalar dikkati çeker: Kendisi genellikle "konuşarak" ve "duyarak" gibi bir ifade şekli kullansa da, aslında bu kesin değildir. Çünkü o eserini bir λόγος (söz) ve onun farklı bölümlerine de λόγοι

(42) W.W.How and J.Wells, a.g.e., s.27.

(sözler) olarak bakar. Φημί (diyorum) ve λέγω (söylüyorum) kelimelerini bolca kullanır. Tarihçi, sadece yazıtları (IV. 91) ve kehanetleri (V.60) konuşturmakla kalmaz, bir mektuba bile söz söyletir (I.124). Ayrıca sözlü veya yazılı herhangi bir açıklamada, yazarın kendi gözleminin (ὄψις, II.29) karşıtını göstermek üzere, söylenti (ἀκοή) kullanılır (43).

Bununla birlikte λέγω (söylüyorum), ἀκούω (duyuyorum) vb gibi kelimelerin kullanılması, kaynaklarının genellikle sözlü olduğu şeklinde bir yargının doğmasına yol açar. Gerçek konuşmaları ifade eden bu kelimeler, geçmiş zamanlarda kullanıldığında, yargı daha da güçlenir. Ayrıca Herodotos'un anlatımı, sürekli olarak kendisinin olay yerinde duyulmuş bir geleneği tekrarlamakta olduğu izlenimini bırakır (Örneğin, Tyre'de II.44). Herodotos, "konuşarak" ve "duyarak" gibi ifade tarzını muhtemelen pek az yazılı kanıta sahip olduğu zaman kullanır. Özellikle Mısır ve Skythia hakkındaki II. ve IV. kitaplarda bu ifade şekline çok sık rastlamak mümkündür.

O genellikle kullandığı, "Libyalılar söylüyor", "Kyreneliler söylüyor" gibi ifadelerden, ya söz ettiği ülkedeki araştırmalarının sonuçlarına, ya da birkaç yerlinin doğrudan ifadesine başvurmuş gibi görünür. Herodotos kesin olarak dört kez bilgi veren kişilerin isimlerini belirtmiştir. Pitane'de rastladığı Spartalı Arkhias (III.55) büyükbabasının hikayesini anlatır; Olbia'da Ariapeithes'in temsilcisi Tymnes (IV.76) bazı soy kütüklerinin doğruluğunu kanıtlar;

(43) A.y., s.28.

Thebai'da Mardonios ile yemek yemiş olan Orkhomenoslu Thersandros (IX.16) ve Medler arasında sürgün olarak, Sparta Kralı Demaratos ile birlikte yaşamış bulunan Atinalı Dikaïos (VIII.65), her biri Mardonios'un maiyeti arasındaki duyarlılığı anlatan iki ayrı hikayeyi doğrularlar (44).

Herodotos ayrıca çeşitli ailelerin ve kurumların arşivlerinden yararlanmıştı. Bazen gerçek belgeleri okumasına izin veriliyordu; çok defa da onların sahiplerine sorular yöneltmek zorunda kalıyordu. O, eserinde Alkmaionidai (Perikles) Philaidai (Miltiades) ve olasılıkla Pers generali Harpagos hakkındaki geleneklerden de kaynak olarak yararlanmıştı.

C - A r k e o l ö j i k K a y n a k: Herodotos kendisine bilgi verenlerin isimlerini belirtmekten kaçınmakla birlikte, sanat eserlerinden veya duyduğu hikayeler ile bağlantılı olan ve bir sonuca vardırıran nesnelerden serbestçe söz eder. Hemen hemen seyahat ettiği her ülkenin anıtlarından yararlanmıştı. Arkeolojik kaynakları 4 başlık altında sınıflandırılabilir :

- a) Savaş anıtları (Örneğin Thermopylai, VII .225, 228; Plataia, IX.85),
- b) Tapınaklar (Örneğin, Mısır'da Hephaistos tapınağı II.101,110; Delphoi tapınağı, I.50,51),
- c) Tapınak kehanet kayıtları (Örneğin, Delphoi tapınağından Kroisos'a, I.47,55,85; Spartalılara,

(44) G.Murray, a.g.e., s.148.

I.65; Miletos ve Argos'a, VI.18,77, VII.148, verilen kehanetler),

- d) Kral ve rahip listeleri. Herodotos iki kez (VII.204;VIII.131) Sparta krallarının listesi hakkında bir bilgi verse de, bu listeleri ancak bir kez tarihleme amacıyla kullanır(VIII.51) (45).

Yararlandığı arkeolojik kaynaklardan bazıları şunlardır : Kyrene'de Amasis ve Ladike tarafından gönderilen heykeller (II.181,182); Skythia'da kralların mezarları (IV.71); Eksampeia'da büyük bir kazan (IV.81); Lydia'da Alyattes'in mezarı (I.93); Babylon'da Nitokris'in mezarı (I.187) ve Zeus-Baal toprağı (I.181-183). Mısır'da Sais'te Amasis'in anıtları (II.175); Osiris'in ve Sais krallarının mezarları (II.169,170); Memphis yakınlarında Piramitler (II.101,125-127, 134,136,149) ve Labyrinthos, Moiris gölü (II.148,149) (46).

II - E S E R İ N A M A C I V E T E M A S I :

Herodotos seyahatlerini salt ethnographik bilgiler vermek için değil, aynı zamanda bir tarih eseri oluşturmak amacı ile yapmıştı. Çünkü Mısır ve Babil'de kralların tarihi ile ilgili bu denli malzeme toplamasının başka bir açıklaması olmazdı. Hedefi, Pers ülkesi (halk, coğrafya, iklim, adet....) ve tarihi hakkında yazmaktı; eğer Hekataios, Kharon ve Miletoslu Dionysios'un ki gibi eski eserleri düzeltmek, tamamlamak

(45) W.W.How and J.Wells, a.g.e., s.30-32.

(46) A.y. s.29.

veya yenilerini yazmak olsaydı, eserinin başlığı *Περσικά* (Pers Ülkesi ile ilgili şeyler; Pers Tarihi) olurdu. Eserinde Pers kralları sırası ile Kyros'tan Kserkses'e kadar dizilmiştir; ancak Lydia tarihi Pers çerçevesinden çıkarılarak, öne alınmış (I.6-94) ve Kserkses'in yönetimi ölümüne kadar değil, Perslerin Avrupa topraklarından tamamen kovulduğu ve küçük Asyalı Greklerin kurtulduğu noktaya kadar verilmiştir. Bu çerçeveye uygun olarak Grek Tarihi I., III., IV., V., ve VI. kitaplarda uygun yerlere sıkıştırılmış, VII. kitaptan itibaren ise, ana tema olmuştur ve Perslerle ilgili konulara ancak Greklerle ilgisi açısından zaman zaman değinilmiştir. Bunun nedeni, 480'den itibaren belli yıllar için Grek ve Pers tarihinin birlikte gitmesi ve kuşkusuz, Herodotos'un Atina'da Grek ve Barbar kültürüne bakış açısında kazandığı farklı yaklaşımdır. (47).

Böylece *Περσικά* Atina'da, Kroisos'un tahta çıkışından Sestos'un M.Ö. 478'de ele geçirilmesine kadar olan dönemde, Greklerin ve Doğulu güçlerin büyük başarılarını ve özellikle birbirleriyle savaşımalarını anlatan bir esere dönüşmüştür. Herodotos ayrıca tarihini yazarken, Perslerle ve Yunanlılarla ilişkisi olan bütün kavimlerden de söz etmiştir.

Herodotos, eserinin girişinde amacını şöyle tanımlar:
"Bu, insanların yaptıkları zamanla belleklerden silinmesin ve gerek Yunanlılar gerekse barbarlar tarafından meydana getirilen büyük ve hayranlık uyandıran işler ünsüz kalsın,

(47) W.Schmid - O Stahlin, Geschichte der Griechischen Literatur, s. 584.

bir de - onlar niçin birbirleriyle dövüşürlerdi diye Halikarnasoslu: Herodotos'un yaptığı araştırmanın kamuya sunulmasıdır" (I.1). Burada sözcükler neredeyse eserin içeriğinin tüm zenginliğini karşılayacak şekilde seçilmiştir; tarihi gerçeklerin yanı sıra adetler, gelenekler ve söylenmiş sözler.

Bu girişte ayrı ve ilerledikçe daha da özelleşen üç amaç ayırt etmek mümkündür : İnsanların yaptıkları ile ilgili kayıtların korunmasına duyulan genel ilgi; Yunanlıların ve barbarların başarılarına karşı olan daha özel ilgi; bu çatışmanın nedenini bulmaya yönelik bilimsel ilgi (48).

Herodotos'un kayıtların korunması ile ilgili ilk amacı, salt tarihseldir. Gezileri sırasında tarihçi eserin akışında az rolü olan ya da hiç olmayan kimselerden 'birçok' öyküler dinlemiş ve bunlardan anlatmaya değer bulduklarını kaydetmiştir. Kullandığı ölçüt, genellikle anlatmaya değer olmaları idi, ancak yazar acaba bu öykülerin gerçeğe benzerliğine yeterli ilgi göstermiş miydi ? Herodotos, bu sorunun yanıtını şöyle vermektedir.

"Böyle öyküleri inanılır bulan herhangi bir kimse, Mısırlılar tarafından söylenenlere de inanabilir; kendi hesabıma, ben çeşitli kimselerin söylediklerini duyduğum gibi kaydetmeyi tüm yapıtımda ilke olarak kabul ettim" (II.123).

Herodotos'un ikinci amacı, yani "insanların başarılarını övgülemek, yazınsal ve sanatsaldır. Bu yönden onun

(48) S.Usher, The Historians of Greece and Rome, s.5.

durumu ozanlarinkine, özellikle de Homeros'unkine benzemektedir. Bu, daha sonraki Sallustius ve Cicero gibi klasik yazarların, bir çağın ününün, ancak onun tarihini yazan tarihçinin ustalığı kadar büyük olduğunu söylediklerinde anlatmak istedikleri görevdir (49)".

Yunanlıların ve barbarların çatışmalarının nedenini bulmaya gelince; Herodotos'a göre Persler, Yunanlılara karşı olan düşmanlıklarının kökenini Troia Savaşı'na dek götürürler. Ancak tarihçi anlatımına, daha yakın bir tarihten, Lydia Kralı Kroisos'un yönetiminden başlar ve bu noktadan itibaren birçok : kral Yunanlılara ve komşularına saldırmaya başlar. Herodotos'a göre, bu saldırıların iki nedeni vardır; fetihden haz duyma ve öç alma arzusu, ilk neden ele alındığında, Herodotos kralların insan üstülük imgelerini koruyabilmek için fetih siyaseti gütmek zorunda olduklarına inanır. Ancak fetih arzusu bir nedense de, bahane olarak öne sürülemez. Bununla birlikte öç alma kabul edilebilecek bir bahanedir. Yunanlıları harekete geçiren neden ise, kendi kentlerine ve tanrılarının kutsal yerlerine karşı işlenen suçu cezalandırmak gibi haklı bir nedendir (50).

Temayı oluşturan Doğu ile Yunanistan'ın mücadelesi, Herodotos için iki ayrı uygarlığın, iki farklı karakterlerden oluşan halkın ve farklı politik kurumların çarpışması

(49) A.y., s.7.

(50) A.y., s.15,16.

ve ilişkisi olarak, savaşın politik sonucundan çok daha derin bir anlama sahipti. Barbar köleliği ve Grek özgürlüğü, Doğu otokrasisi (mutlakiyetçiliği) ve Yunan meşrutiyetçiliği arasındaki zıtlık, eserin son bölümünde daima ve kuvvetle vurgulanmakla birlikte, Doğu kültürü ile Hellenik kültürün karşıtlığı tüm eseri doldurmaktadır. İşte bu, Herodotos'un Tarihi'nin anafikridir. . Ayrıca eserin akışını gerektiren konu dışı sözler ve hikayeler de, üstelemeden veya tekrarlamadan bu zıtlığı okuyucunun kafasına iyice yerleştirmek açısından önemlidirler. Örneğin, düşünceli, kendine hakim bir Yunanlı ile kendine güvenen Doğulu bir hükümdarın, Solon ve Kroisos'un görüşmesinde bu noktanın kuvvetle vurgulandığını görmek mümkündür (I.30-32). Doğulularla ve Yunanlılar ile ilgili hikayelerin pek çoğu bu amaçla, yani Pers Savaşları'nın son çatışmasında doruğuna ulaşan karşıtlığı sezdirmek için düşünülmüştür.

Böylelikle Herodotos'un Tarihi, VI.yy. Yunan uygarlığının genel görünüşlerini verir ve konu ile doğrudan doğruya veya dolaylı olarak ilgili bulunan bütün Doğu halklarının kültürlerini de betimler. Ancak gerek zaman, gerekse saha açısından eserin evrensel olduğu söylenemez. Çünkü zaman olarak, Grek tarihinde daha geriye gitmeyi düşünmez, sadece bir ara eski dönemden söz eder; saha olarak da Batı Greklerine hemen hemen hiç değinmez. Bununla birlikte o, belirli bir saha içinde birbirleri ile ilişkiye giren çeşitli ulusların tarihlerini bir görüş altında toplayarak birleşik bir hikayeye

uygun hale getirme ile, evrensel tarih açısından yüksek bir niteliğe sahip olmuştur. Çünkü bu uluslar yalnızlıklarından koparılmışlar ve insanın genel tarihinde az veya çok bir öneme sahip oldukları kabul edilmiştir. Temasının belirlediği bu saha içinde Herodotos kusursuz bir kavrayış gösterir; ve eseri tarihin bütünlüğü olarak, bir ders niteliğindedir (51).

III - E S E R İ N P L A N I V E K O M P O S İ Z - Y O N U :

Doğu-Batı mücadelesinin işlendiği eser, 9 Mousa'ya göre adlandırılarak, 9 kitaba bölünmüştür. Ancak bu bölme işlemi yazarın kendisi tarafından değil İskenderiyeli bilgiler tarafından ve şüphesiz Klasik Dönem'den sonra gerçekleştirilmiştir. Çünkü Herodotos'un zamanında bu tür ayırmalar henüz bir gelenek haline gelmemiştir. Olağanüstü bir kavrayışla yapılan bu işlem sonunda eser doğal olarak, her biri üç kısımdan oluşan üç bölüme ayrılır. İlk bölüm Kyros ve Kambyzes'in egemenliklerini ve Dareios'un tahta çıkışını; İkinci bölüm Dareios'un egemenliğini; Üçüncü bölüm ise Kserkses'in egemenliğini konu alır. Birincisi, başlıca Mısır'ı içeren Asya ile, İkincisi Avrupa ile, Üçüncüsü ise, Hellas ile ilgilidir. Yine ilk bölüm Pers gücünün doğmasını ve kazandığı zaferleri gözler önüne sererken, son bölüm de Pers ülkesinin Yunanistan tarafından bozguna uğratılmasını anlatır; buna karşılık ortada yer alan üç kitap inişli çıkışlı

(51) J.B.Bury, Ancient Greek Historians, s.45.

bir grafik izleyerek, Skythia ve Marathon 'daki Pers başarısızlığından ve İonia'daki Grek başarısızlığından söz eder ve dokuz bölümcüğün her birinin de daha küçük birer ünite oluşturan belli başlı bir teması vardır. Buna göre Kyros birinci kitabın, Mısır ikincinin, Skythia ~ dördüncünün İonia İhtilali beşincinin, Marathon altıncının, Kserkses'in istilası yedincinin, Salamis'te şansın dönmesi ise sekizincinin ve Yunanistan'ın Plataia ve Mykale'deki son zaferleri dokuzuncu kitabın temasını oluşturur. Üçüncü kitapta bütünlük daha az belirgin olmakla birlikte, Dareios'u tahta karşı kıskırtan hanedan devrimine yönelik temel bir ilgi sezilir (52).

Böylece, Pers hükmü altındaki dünyanın bütün güçlerinin bir araya gelişini, İonia'nın direnişini Yunanistan'a karşı hücumun başlamasını anlatan ilk altı kitap, Kserkses'in saldırısından ve başarısızlığından söz eden son üç kitaba bir giriş niteliğindedir. İlk bakışta eser birlikten yoksun gibi görünürse de ilerledikçe temanın yoğunlaştığı ve herşeyin aynı amaca yöneldiği hissedilir. Çünkü Pers egemenliğinin sürekli büyümesini göstermenin ve onlar tarafından yenilen ulusların tarihini anlatmanın amacı, Perslerin Yunanistan'a karşı mücadelesinin büyüklüğünü daha iyi sergilemekten başka bir şey olamaz. Ayrıca Herodotos bu yoğun plan içinde sık sık yeni parantezler açarak, konu dışı sözler kullanılarak, Yunanlılarla ve Perslerle ilişkisi olan bütün kavimlerin tarih, coğrafya, gelenek-görenek ve dinleri ile ilgili efsaneler anlatır, bilgiler verir.

(52) J.B.Bury, a.g.e., s.38,39.

Herodotos'un ilk önce genel bir tarih anlayışınımı önem verdiği, yoksa daha sonra tek bir plan içinde birleştirdiği kısa öykülerle mi yazmaya başladığı konusunda pek çok görüş öne sürülmüştür. Ancak bu son varsayım gerçeğe daha yakın gibi görünmektedir. Kuşkusuz logographların öğrencisi olan Herodotos, eserini başlangıçta onların çalışmalarına göre tasarlamıştı. Bilindiği gibi, çok sınırlı bir konuyu işleyen logographlar, olayları birbiri ardına sıralayıp kronikler yazıyorlar, ancak gerçek bir kompozisyon oluşturmuyorlardı. Herodotos ise, eseri için çok büyük ve aynı zamanda çok kompleks bir konuyu seçmişti. Ve eserini ilk bölümden başlayarak birden yazmadığı doğrudur. Çünkü onun kullandığı, kullandığını da vurguladığı "episod tekniği" (önemsiz, ilgisiz, başka olayları araya sokma) her zaman ve her yerde eklemeler yapmasına, büyük bölümleri yazılmasından sonra bile değiştirmesine, veya bazı yerleri tümüyle bırakmasına olanak tanıyordu-bu olanağı kullanmıştır da (53).

Çeşitli bilim adamlarının bu konuda ileri sürmüş oldukları görüşlerden bazı örnekler aşağıda verilmektedir :

J.B.Bury'e göre, Herodotos'un eserinin mimari bütünlüğü mükemmeldir. Ancak başlangıçta plan, son şeklinde olduğu gibi tasarlanmamıştır ve bütünlük de yine başlangıçtan itibaren düşünülen bir projeye göre değil, fakat sonradan akla gelen bir düşünceden dolayı genişletme fikri ile oluşturulmuştur. Son üç kitabın ilk altısından daha önce kaleme alındığı ve

(53) W.Schmid - O. Stahlin, a.g.e., s.592,

Herodotos'un bu bölümü seyahatlerine başlamadan önce, M.Ö.456-445 arasında yazdığına dair ikna edici belirtiler vardır. Sonuç olarak tarihçi başlangıçta Kserkses'in istilasını konu edinen bir tarihten daha fazla bir şey düşünmüyordu; ve sonunu Kserkses'in İstilasının oluşturduğu daha geniş bir eser fikrine ise, seyahatleri esnasında varmıştır (54).

Bauer'e göre, eser ayrı konuların (logoi) inorganik olarak, birlikte dizi halinde gitmelerinden oluşmuştur. Kirchhoff ise, eserin aslında bir bütün olarak tasarlandığını ve azar azar yazılmış olduğunu kabul etti. Batıya karşı ilginin olmadığına gösteren I-III.119 kitapları tarihçi 447'den önce ve Thuriis'te gitmeden evvel kaleme almıştır. Bir süre sonra IV. kitabın sonuna kadar çalışmasına devam etmiş ve son olarak Peloponnesos Savaşı'nın başlangıcında Atina'ya dönerek eserinin ikinci yarısının tümünü, V.-IX. kitapları yazmıştır. Yazarın çok daha ileri gitmeyi düşünmesine rağmen, 431 yılının zorlukları çalışmasını engellemiş ve ölümü nedeniyle de eseri bitmemiş olarak kalmıştır. Mr.Macan'a göre ise, son üç kitap ilk önce yazılmıştır ve eserin geri kalan kısmı da daha çok veya daha az bağımsız bölümlerden oluşmuş bir giriş niteliğindedir (55).

Bu görüşlere ek olarak, kesin olan bazı küçük şeyler de verilebilir: Herodotos'un sözünü ettiği en son olaylar M.Ö.431'de Plataia'ya yapılan saldırı (VII.233) sonra Attika'nın Lakedaimonialılar tarafından istilası (IX.73) ve 430'da

(54) J.B.Bury, a.g.e., s. 39,40.

(55) G.Murray, a.g.e., s.139.

Pers Ülkesine giden Spartalı elçilerin öldürülmesidir (VII. 137). Onun Propylaia'yı tamamlanmış. olarak görmesi, doğal olarak 432'den sonra Atina'da olduğu sonucunu çıkartmaktadır. Ayrıca Aristophanes 425'te, I.kitabın girişinin parodisini yazdığında, eseri Atinalıların hafızasında hala canlı olmalıydı. Şimdi de sözünü etmediği olaylardan yola çıkıldığında Nikias'ın Kythera'yı aldığı (VII.235) 424'ten sonra yazmadığı olasıdır. Ayrıca 415 yılındaki Sicilya seferini ve 413'te Dekeleia'nın işgalini bilmediği hemen hemen kesindir. O, Yunanistan'ın kurtuluşunu ve Atina İmparatorluğu'nun yükselişini konu olarak almıştı ve öldüğünde de henüz imparatorluk sallanmaya başlamamıştı (56).

IV - K İ T A P L A R I N A N A L İ Z İ :

I. Kitap (Kleio) : Herodotos, I.kitabın 1-5 bölümlerinde, Yunanistan ve Asya arasındaki efsanevi mücadelelere kısaca değindikten sonra, tarihi devirlere yönelir. Perslerin Greklerle ilk defa temasa geçmeleri, Lydia'yı fethetmeleri sonucu oldu ve Kroisos Grekleri kendisine haraca bağlamış ilk barbarı. Bu nedenle Herodotos, Kroisos ile sona eren Lydia kralının tarihini vermeyi planı açısından gerekli görmüştü (I.6-94). Bundan sonra, Pers İmparatorluğu'nun doğuşunu anlatan bir hikayeye geçer. Medlerin Assyrialılar yüzünden ayaklanmasını anlatmakla başlayan tarihçi, ilk önce Med İmparatorluğu hakkında biraz bilgi verir (26-107), sonra da

(56) A.y., s.139,140.

sırası ile Kyros'un doğumu onun mucizevi korunması ve Med gücünün onun tarafından devrilmesi (108-130) konularını ele alarak devam eder. Bunu Perslerin gelenek ve görenekleri ile ilgili konu dışı bir söz izler (132-140). 141-176 Bölümler, Küçük Asya'daki İonia ve Aiolia kentleri (142-151), Kariyalılar (171), Kaunoslular (172) ve Lykialılar (173) hakkındaki konu dışı sözler yanında Pers generali Harpagos tarafından İonia ve Aiolia kentlerine boyun eğdirilmesi ile ilgili bir hikayeyi (152-170) içerir. 178-200 Bölümler, ise, Babylonia'nın gelenek-görenekleri (178-187, 192-200) ve Kyros'un Babylonia'yı fethini anlatan bir hikaye ile ilgilidir (178-200). Bundan sonra da Kyros'un Massagetlere karşı seferi ve ölümü, coğrafi araştırmalar (201-214), Massagetlerin gelenek ve görenekleri anlatılır (215, 216 son) (57).

Kyros, Massagetlere karşı olan savaşta öldürülünce, yerine -oğlu Kambyses geçti; ve kısa bir süre sonra da Kambyses Mısır'a hücum etmeye karar verdi. Bu karar, Heradotos'un, II. kitabını oluşturan, Mısır'ın tarihi ve gelenekleri ile ilgili unutulmaz konu dışı anlatımına olanak sağladı.

II. Kitap (Euterpe) : İkinci kitabı iki bölüme ayırmak mümkündür. I. Bölümde Nil vadisinin ve sakinlerinin tasviri yapılırken (1-98), II. bölümde de Mısır krallarının tarihi verilmektedir. Herodotos genellikle Aşağı Mısır'da seyahat etmiş görünürse de, Yukarı Mısır hakkında da bilgi sahibidir ve seyahatlerinin Assuan'a kadar olduğu düşünülmektedir.

(57) J. Strachan, a.g.e., s.15.

Onun Mısır ile ilgili kaydı . Ülke hakkındaki en eski ve yüzyıllardır tek edebi kaynak olması açısından değerlidir. Bununla birlikte, tasvire dayanan bölümler ile tarihin verildiği bölümler arasında kesin bir ayırım yapmak gerekmektedir (58).

Herodotos'un gördüğünü yanlış betimlediği düşünülemez. Ancak Mısır ile ilgili kayıtlarda kendisine anlatılanlara - şüphesiz çevirmenlerin aracılığı ile - güveniyordu. Ve birçok durumlarda da onun bilgisi, bilgi veren kimselere göre sınırlı ve yanlış olabiliyordu. Bu nedenle tarihçi, her zaman olduğu gibi, hikayeyi tıpkı kendisine anlatıldığı şekilde, doğruluğunu garanti etmeksizin tekrarladığını açıklayarak, yöneltilebilecek bir saflık suçlamasına karşı kendisini korumaya çalışmaktadır. Bununla birlikte Herodotos'a verilen tarihler - özellikle 26. veya Saite hanedanından önceki uzun döneme ait - son derece yanıltıcıydı ve onun kaydı gerek ad dizini gerekse kronolojik sıra açısından olsun, hatalarla doludur. Mısır'ın ilk yöneticileri hakkında bilgimizi, Mısır anıtlarından sağlanan kanıta ve M.Ö. III.yy.da ülkesinin krallarının bir listesini hazırlayan rahip Manetho'nun kaydından arta kalanlara borçluyuz. Herodotos'un verdiği bilgiler genellikle bu iki bilgi kaynağı ile uyumsuzluk halindedir. 99-146 Bölümler arasında verilen, M.Ö.663'den önceki ve 2700 yıl kadar bir süreyi kapsayan hanedanlarla ilgili bilgiler, Mısır tarihi açısından değersizdir. Çünkü Herodotos, listesini yaptığı Mısır krallarının egemenliklerinin birleşik sürelerini her bir kral için bir nesil,

(58) Herodotus, Historiai (ed T.E.PAGE. The Loeb Classical Library) I-II, London 1966, s.20.

yani otuz yıl düşünerek hesapladığından, hanedanlar dönemine çok daha uzun bir süre vermişti (59).

Mısır ile ilgili bu kitaptan sonra son derece dağınık ve süreksiz bir anlatımın izlendiği III.kitap (Thaleia) gelmektedir.

III. Kitap (Thaleia) : 1-38 Bölümler, Kambyses'in Mısır'ı fethi, Ethiopialılara karşı başarısız seferi ve egemenliğinin son yıllarındaki günahkar ve zalimce davranışları ile ilgilidir. Kitap, 39-60 bölümler arasında konudan ayrılarak, Korinthos'ta tyranı Periandros'dan (48-53) ve Samos tyranı Polykrates'inin Mısırlı Amasis ile olan ilişkilerinden ve sürgün edilmiş uyruklarına karşı olan savaşımdan söz eder bölüm 61'de tekrar konuya dönerek Kambyses'in hikayesine devam eder. Pers tahtının bir Mag tarafından ele geçirilmesi, Kambyses'in ölümü, Mag'ı devirme hazırlıkları ve nihayet sahte Smerdis'in ve kardeşinin Vediler tarafından tahttan indirilmesi ve-bu arada Pers sarayında devlet yönetimi ile ilgili tartışma-yerine Dareios'un geçmesi 61-88 bölümlerde çok canlı bir şekilde anlatılır. Sonra Dareios'un haraca bağlı vilayetlerinin bir listesi (88-97), Hindistan (98-106) ve Arabistan (107-117) ülkeleri ve adetleri ile ilgili bağlantısız ayrıntılar gelir. Samoslu Polykrates'in sonu ve katili Oroites'in küstahlığı ve ölümü; Dareios'u sağlığına kavuşturan Krotonlu doktor Demokedes'in Yunanistan'a dönmemesi hakkında verilen kararı alt etmesi ve bir Pers

(59) A.y., s.20,21.

heyetiyle birlikte Grek sahillerini incelemek üzere gönderilmesi; Perslerin yardımıyla Polykrates'in kardeşinin tekrar Samos'un egemenliğini ele geçirmesi gibi Dareios'un yönetiminin ilk yıllarındaki çeşitli olaylar 118-149 bölümler arasında yer alır. Ve III.Kitap Babylon'un isyanını ve ikinci kez alınışını anlatarak (150-160 son) sona erer (60).

IV. Kitap (Melpomene) : Amacı, Dareios'un Skythia'yı istilasını anlatmak olan IV.kitabın hemen hemen üçte ikisinden fazlasının konusu, Skythia'nın coğrafyası ve tarihi ile ilgilidir. Skythialıların efsanevi kökeni ile (1-15); Ülkenin nüfusunun ve kuzeyinin ikliminin anlatıldığı (16-31) bölümleri, Hyperborealılar ve onların Ege ile olduğu tahmin edilen ticaretleri üzerine bir araştırma (32-36) ve Avrupa, Asya ve Libya'nın birbirleriyle ilişkilerini açıklayan bir ara bölüm (37-45) izler. 46-58 Bölümler Skythia'nın nehirleri, 59-82 bölümler ise gelenek ve görenekleri ile ilgilidir. Dareios'un Hellespontos (Çanakkale Boğazı) ve Danube'yi (İstros, Tuna) geçişini anlatan 83-98 bölümlerden sonra, Skythia'nın genel sınırlarını çizen ve Amazonların hikayesinin yanında komşu kabilelere ilişkin bazı ayrıntılar da veren ara bir bölüm gelir (99-117). Dareios'un Danube'ye oradan da tekrar Asya'ya dönmesine kadar geçen zaman içinde, Skythia ve Pers ordularının yaptıkları manevraların anlatımı 118-144 bölümler arasındadır. 145'te Libya ile ilgili bölüm başlar. 145-167 Bölümler Kyrene'nin kuruluşu ve sürgün kraliçesi Pheretima'nın - Mısır'ın Pers valisine Kyrene'yi tekrar ele geçirmesi için bir ordu göndermesi amacıyla başvurması

(60) Herodotus, Historiai (ed. T.E. PAGE, The Loeb Classical Library) III-IV, London 1963, s.7,8.

sayesinde - Pers ülkesi ile ilişkilerinin başladığı Dareios dönemine kadar, yöneticilerinin kaderleri hakkında bilgi verir. 168-199 arasındaki otuziki bölüm Libya'nın ayrıntılı bir tasviri niteliğindedir. Ve kitap Barka'nın alınışı, Pheretime'nin ölümü ve Pers müttefiklerinin Mısır'a felaketli dönüşünü anlatan bölümlerle (200-205) son bulur. (61)

V. Kitap (Terpsikhore) : Bu kitapla birlikte Herodotos, tarihi ile daha yakından ilgili olan bir konuya, Pers Savaşları'na başlar. V. kitap pek çok ara sözleri de içermekle birlikte, genel olarak Dareios'a karşı gerçekleştirilen İonia İhtilali'ne neden olan olayları ve bu ihtilalin başlangıcını konu alır. 1-22 Bölümler, Pers komutanı Megabazos'un Avrupa'daki fetihleri, Makedonya'ya gönderilen bir Pers elçiliği ve onun sonu ile ilgilidir. Bunları, Dareios'tan kopardığı yerde tabyalar kurmuş olan Miletoslu Histiaios'un Trakya'da bir kent kurmasının, dolayısı ile de bir iç savaşın önüne geçmek için Susa'ya çağırılmasının ve Megabazos'un yerine Pers ordusunun başına geçen Otanes'in Kuzeybatı Küçük Asya ve dolaylarındaki fetihlerinin anlatımı izler (23-27). 28-38 Bölümlerde ise, Miletos ve Naksos'taki kargaşalıklar ; Miletos tyranı Aristagoras'ın Dareios'un kardeşi Artaphrenes ile geçici birleşmesi ve ardından bunun ihlali; Histiaios'un Aristagoras'ı ayaklanmaya kışkırtması yer alır. Daha sonraki on bölüm (39-48), Sparta kralı Anaksandridas ve oğulları Kleomenes ve Dorieus'in hikayesini içerir (Kleomenes Sparta kralı olur; Dorieus ise, Sicilya'da ölür). 49-51 Bölümler Aristagoras'ın bir Sparta ittifakı elde etme

(61) A.y., s.8,9.

yolundaki başarısız girişimini anlatırken, 52-54 bölümler de Kral Yolu'nun bir tasvirini verir. Sonra Aristagoras'ın Atina'yı ziyareti üzerine Atina tarihi (Atina'nın tyranlardan kurtuluşu; Atina ile Thebai ve Aigina arasındaki savaş) ile ilgili uzun bir ara söz gelir. Bu ara sözün kısaca içeriği şöyledir; (55-61: Peisistratos oğlu tyran Hippias'ın kardeşi Hipparkhos'un ölümü ve onu öldüren Gephyralıların kökeni 62-65:Lakedaimonialılar yardımıyla Peisistratidlerin Atina'dan kovulması. 66-69 Kleisthenes'in, büyükbabası Kleisthenes'in Sikyon'da yaptıklarını örnek alarak Atina'da yaptığı reformlar. 70-73: Lakedaimonia yardımıyla İsağoras tarafından düzenlenen başarısız bir isyan; Atinalıların Perslerle anlaşma yapmak üzere Sardes'e elçiler göndermesi, ancak bu girişimin sonuçsuz kalması. 74-78: Lakadaimonialılar, Boiotialılar ve Khalkislilerin Atina'ya karşı giriştikleri, fakat başarısızlıkla sonuçlanan ortak bir saldırı. 79-89 Thebai ve Aigina'nın Atina'ya karşı birleşmesi; Epidauros'ta bulunan Damia ve Auksesia heykellerine karşılık kentten vergi alan Atina'nın Epidauros'u yağma ederek, heykelleri, kendi ülkelerine diken Aiginalılardan geri istemesi üzerine, Atina ve Aigina arasındaki ilk anlaşmazlığın ortaya çıkması. 90-92: Spartalılar ve müttefiklerinin, tyran Hippias'ın tekrar Atina'ya yerleştirilmesi hakkında bir görüşme yapmaları ancak Korinthos'un buna karşı çıkması; ayrıca Korinthos'taki Kypselos soyunu konu alan bir hikaye. 93-96: Hippias'ın Sigeion'a çekilmesi; Sigeion'un daha önce Peisistratos tarafından Mytilenelilerden nasıl alınmış olduğunun hikayesi; ve nihayet Hippias'ın korunma amacı ile Perslere başvurması üzerine, Pers ülkesi ve Atina arasındaki anlaşmazlığın doruğa çıkması). Bu uzun

ara sözü izleyen iki bölüm (97,98) Aristagoras'ın, Atinalıları İonialılara yardım etmeye kandırmasını, Atinalıların yirmi gemi göndermeye karar vermelerini ve Paionialıların Aristagoras'ın kışkırtması ile Asya'dan kaçmalarını anlatır. 99-102 Bölümler, Sardes'in Atinalılar ve İonialılar tarafından hücumu uğrayarak yakılması; ardından Atinalılar ve İonialıların geri çekilmeleri; ve son olarak da Persler tarafından bozguna uğratıldıktan sonra, arta kalanlarının sitelerine dağılmaları ile ilgilidir. Sonraki beş bölümde ise (103-107), isyanın boyutlarının Karia ve Kıbrıs'a ulaşması ve Histiaios'un Dareios'u, isyanı bastırmak bahanesi ile kendisini İonia'ya göndermeye ikna etmesi yer alır. Kıbrıs'taki savaş; Kıbrıs'ın Persler tarafından fethi (108-115) ve Küçük Asya'nın batısındaki Pers zaferlerini içeren (116-123) bölümlerin ardından, Aristagoras'ın kaçıışı ve ölümünün anlatımı ile (124-126 son) V.kitap son bulur (62).

VI. Kitap (Erato) : Bu kitabın ilk bölümlerinde İonia İhtilali'nin son aşaması ile ilgili olayları izlemek mümkündür. 1-10 Bölümler, Histiaios'un Susa'dan dönüşü ve batıda başarılı olmayan girişimleri; Miletos'ta Pers ve İonia karşı güçlerinin hazırlanması ve Perslerin İonialıları savaştan caydırma çabaları ile ilgilidir. 11-17 Bölümler Phokaialı şef Dionysios'un İonialıları savaşa hazırlamak amacı ile talimler yaptırmasını; Samosluların, Lesbosluların ve İonialıların büyük bölümünün ihanetinden dolayı Perslerin zaferiyle sonuçlanan Lade deniz savaşını ve bu savaşta en büyük kaybı vererek parlak başarılar kazanan Khiosluların acı sonunu anlatır. İzleyen dört bölüm

(62) Herodotus, Historiai (ed. T.E. PAGE, The Loeb Classical Library) V-VII, London 1963, s.7-9; Herodotös, Herodot Tarihi (çev.Müntekim Ükmen, İstanbul 1983, s.259-296.

(18-21), Miletos'un Persler tarafından alınışını dile getirir. 22-24 Bölümler, Samosluların Sicilya'ya kaçarak Zankle'yi işgal etmeleri; 25-32 bölümler ise, Perslerin devam eden başarıları, Histiaios'un yakalanarak öldürülmesi ve İonia İhtilali'nin tamamen bastırılması hakkındadır. Daha sonraki dokuz bölüm (33-41), Perslerin Trakya Khersonesosunu ve Hellespontos şehirlerini ele geçirmesi; daha yaşlı olan Kypselos oğlu Miltiades'in oradaki yönetiminin hikayesi ve genç olan Stesagoras oğlu Kimon'un oğlu Miltiades'in Perslerin elinden kaçıp kurtulması üzerinedir. 42-45 Bölümler ise, Perslerin İonia'yı idaresini; Pers generali Gobryas oğlu Mardonios'un Yunanistan'a karşı düzenlediği ilk seferi; ancak donanmanın Athos Dağı'nı dolanırken, bir fırtınaya tutulması, kara ordusunun da Trakyalı Bryglerin saldırısına uğraması büyük kayıplara yol açtığından bu seferin başarısızlıkla sonuçlanmasını, ordu ve donanmanın Asya'ya dönmesini anlatırlar. 46,47 Bölümler, Thasos'un Yunanistan'a boyun eğmesi; 48-50 bölümler ise, Dareios'un Grek devletlerinden teslim olma anlamına gelen "toprak ve su" isteğinde bulunması ve Aigina'nın bu isteğe razı olmasından dolayı Atinalıların Aiginalıları Yunanistan'a ihanet etmekle suçlaması ile ilgilidir. Bunların ardından ikili sistemin kökenini, kralların mevkilerini ve ayrıcalıklarını anlatan, Sparta krallığı üzerine bir ara söz (51-60) gelir. 61-70 Bölümlerde Sparta kralı Demaratos'un hikayesi yer alır. (doğumu; diğer kral Kleomenes ile çekişmesi ve onun tarafından tahtan indirilerek yerine Argis oğlu Menares oğlu Leotykhidas'ın geçmesi). 71-84 Bölümler Kleomenes ve Leotykhidas'ın daha sonraki yaşamlarını

Kleomenes'in Argos ile savaşını ve kendi yaşamına son vermesini anlatır. 85,86 Bölümler, Leotykidas ve Aigina arasındaki  ekil meyi; Leotykidas'ın, Atinalılardan Aiginalı rehineleri geri vermeleri ile ilgili isteğini ve Atinalıların bu konuda isteksiz olduklarını gören Leotykidas'ın, onlara Glaukos'un doğruluğu üzerine anlattığı bir hikayeyi içerir. Bu bölümleri Atina ve Aigina arasındaki savaşı ve bu savaşta geçen olayları anlatan 87-93 bölümler izler. 94-101 Bölümler, Pers Kralı Dareios'un Medialı Datis ile yeğeni Artaphrenes oğlu Artaphrenes komutasında Yunanistan'a yeni bir sefer açmasını ve bu seferde Naksos Delos ve Eretria'nın ele geçirilmesini anlatır. 102-108 Bölümlerde yer alan olaylar ise şunlardır : Attika'daki Marathon'a Peisistratos oğlu Hippias'ın önderliğinde bir Pers çıkarılması düzenlenir. Generallerinden biri Stesagoras oğlu Kimon oğlu Miltiades olan Atina gücü oraya gönderilir (bu arada Miltiades'in yak n geçmişi ile ilgili bilgi verilir). Yardım istemek üzere, Atina tarafından Sparta'ya haberci gönderilir. Plataia'dan yardımcı kuvvet sağlanır. 109-117 Bölümler, Marathon Savaşı ve Atinalıların zaferi ile ilgilidir. Perslerin geri çekilmesi; Persler tarafından esir alınan Eretrialıların, Kral Dareios tarafından Arderikka denilen bir yere yerleştirilmesi; Sparta destek kuvvetlerinin-savaş bittikten sonra- Atina'ya ulaşması ile ilgili anlatımlar da 118-120 bölümlerin konusunu oluştururlar. 121-131 Bölümlerde, Atina'daki Alkmaionid ailesi ne getirilen ihanet suçlamasına Herodotos'un karşı çıkması; bu ailenin hikayesi;  yelerinden Alkmaion oğlu Magakles'in, Sikyonlu Kleisthenes'in kızı Agariste'nin kocası olarak se ilmedeki başarısı yer alır. 132-136 Bölümler, Miltiades'in

Paros'a karşı giriştiği başarısız seferi; Atinalılar tarafından cezaya çarptırılmasını ve ölümünü içerir. Attika'da ve sonra da Lemnos'taki Pelasg yerleşmelerinin ve Lemnos'un Miltiades tarafından fethinin hikayesi, VI. Kitabın son bölümlerinin, 137-140 bölümlerin konusunu oluşturur (63).

VII. Kitap (Polymnia) : VII. Kitapta ara sözlere daha az yer verilmiştir ve olaylar genellikle kronolojik sıraya göre anlatılmıştır. Bu nedenle de anlatımı izlemek çok daha kolaydır. 1-4 Bölümler, Yunanistan'a karşı olan yeni Pers hazırlığını; Dareios'un oğulları Artobazanes ve Kserkses arasında, tahta çıkma konusunda doğan anlaşmazlığı ve Dareios'un ölümü üzerine, saltanatın Kserkses'in eline geçmesini anlatır. 5,6 Bölümler Mardonios'un Kserkses'i Yunanistan'a karşı savaş düşüncesine ikna etme çabaları üzerinedir. 7-11 Bölümler, Mısır ayaklanmasının bastırılmasını; Kserkses'in Atina'ya karşı açılarak sefere hazırlanmadan önce, Perslerin ileri gelenlerinden oluşturduğu komisyon ile yaptığı görüşmeyi ve Kserkses, Mardonios ve Artabanos arasında geçen konuşmaları içerirler. Kserkses'in sefer ile ilgili endişeleri; Kserkses ve Artabanos'un bu konu hakkında gördükleri rüyalar ve son olarak Kserkses'in savaşma kararı 12-18 bölümlerin konusunu oluşturur. 19-25 Bölümler, sefer hazırlıklarını ve Athos Dağı'nın bir ucundan diğer ucuna uzanan kanalın inşasını anlatır. Kserkses'in ordusunun Kappadokya'daki Kritalla'dan Sardes'e ilerleyişi ve Lydia'lı Pythios'un bütün servetini Dareios'a sunması ile ilgili hikaye 26-32 bölümlerde yer alır. Bunları Hellespontos üzerinde

(63) A.y., s.9-11; A.y., s.297-336.

Asya ile Avrupa'yı birleştirecek köprülerin inşasının anlatımı izler (33-36). 37-43 Bölümler, ordunun Sardes'ten Abydos'a izlediği yol; Lydialı Pythios'un, Kserkses'ten beş oğlundan büyüğünü azat etme isteği, ancak karşılığında oğlunun ölümü ile cezalandırılması ve ordunun yürüyüş düzeni hakkındadır. 44-60 Bölümlerde yer alan olaylar ise şunlardır: Ordu ve donanmanın Abydos'ta Kserkses tarafından gözden geçirilmesi; Kserkses ile Artabanos arasındaki konuşma; donanmanın Hellespontos Bağazı'nı geçmesi, ordunun ise Doriskos'a ulaşması; ve ordunun sayımı 61-99 Bölümlerde de Kserkses'in deniz ve kara güçlerini oluşturan ulusların listesi ve bunlarla ilgili tasvirler vardır. Kserkses'in Doriskos'ta güçlerini bir daha gözden geçirmesi, Demaratos ile konuşması ve kendisi tarafından Trakya şehirlerine atanan bazı valilerle ilgili bilgiler 100-107 bölümlerde; Doriskos'tan Yunanistan'a doğru yola çıkan ordu ve donanmanın Akanthos'a kadar izlediği yol ve ordunun besin ihtiyacının nasıl karşılandığı hakkındaki bilgiler de 108-121 bölümlerde yer alır. Güçlerin Akanthos'tan Therma'ya ulaşması ve Kserkses'in Thessalia'daki Peneios ırmağına kadar yaptığı gezi 122-131 bölümlerin konularını oluşturur. Bunları izleyen 132-137 bölümlerde anlatılanlar ise şunlardır : Kserkses'in toprak ve su istemek üzere Grek devletlerine çavuşlarını göndermesi; Yunanistan'da bir çok ulusun bu öneriyi kabulü; elçileri öldürmelerinden dolayı Lakedaimonialılardan, Agamemnon'un habercisi Talthybios tarafından alındığı ileri sürülen öçün ve Spartalı Aneristos oğlu Sperthies ile Nikolaos oğlu Bulis'in hikayesi. Yunanistan'ın varlığını sürdürebilmesi ve özgür kalması uğrunda Atina'nın hizmetleri; Delph,di'dan Atinalılara verilen kehanetler;

Themistokles'in öğüdü üzerine, Atinalıların donanmalarını arttırarak gemi sayılarını iki yüze çıkarmaları; Yunanistan'ın çıkarları doğrultusunda federal bir meclis halinde toplanan Yunanlıların durumu inceleyerek bir uzlaşmaya varmaları ve Sardes'e gözlemci göndermeleri 138-147 bölümler arasında yer alır. Sonraki beş bölüm Perslere karşı birleşen Yunanlıların Argos'a elçiler göndermeleri ve Argos'un bu konudaki şüpheli tutumu üzerinedir (148-152). Bunları daha sonra Sicilya'ya da gönderilen bir Grek elçiliği ile Gela tyranı Gelon'un görüşmeleri, bu arada Gelon'un yükselişinin hikayesi, Kos'lu Kadmos'un onun tarafından hazine ile birlikte Delphi'a gönderilmesi ve Agrigentum tyranı Theron ile Gelon'un Sicilya'da Kartacalılar üzerinde kazandıkları zafer ile ilgili bölümler (153-167) izler. 168-171 Bölümler, Korkyra'nın Grek elçilerine karşı karsız tutumu; yardım isteme amacı ile Yunanlıların Girit'e de bir elçilik göndermesi ve bu konuyu danışmak üzere, Delphi'a başvuran Giritlilere - Minos'un kaderi ve Troia Savaşı örnek gösterilerek - verilen öğüt üzerinedir. 172-174 Bölümlerde, Yunanlılar denizden Thessalia'ya bir kara ordusu gönderirler. Pers ordusunun denizde ve karada ne kadar güçlü olduğunu öğrenen Yunanlılar geri çekilince, Thessaliyalı Perslerin tarafına geçerler. Perslerin Pieria'ya geldiklerini öğrenince, İsthmos'ta toplanmış olan Yunan birliklerinin bir bölümünün karadan Thermopylai'a, bir bölümünün de denizden Artemision burnuna gitmek üzere ayrılması ve bu durumda hem Yunanistan hem de kendileri için telaşlanmaları nedeniyle tanrılara danışan Delphoirlara rüzgarlara dua etmeleri gerektiği öğüdü 175-178 bölümlerin

konularıdır. 179-187 Bölümler, Grek ve Pers gemilerinin ilk karşılaşması, Grek donanmasının Khalkis'e, Pers donanmasının ise, Sepias'a varması ve Herodotos'un Pers ordusunun toplam sayısını tahmini üzerinedir. Sonraki sekiz bölüm (188-195) , Therma'dan yola çıkarak, Magnesia'ya .. yanan Pers donanmasının bir fırtınaya tutularak ağır kayıplar vermesini; Perslerin Ap-hetai'a, Greklerin ise Artemision'a varmasını ve Greklerin Sandokes komutasındaki on beş Pers gemisini yakalamasını anlatır. 196-201 Bölümler, Kserkses'in ordusunun Thessalia ve Akhaia'-dan ilerleyişi, Alos'taki dini bir geleneğin tasviri ve Thermopylai ve yöresinin daha geniş bir tasviri hakkındadır. 202-209 Bölümlerde Sparta'dan Kral Leonidas komutasında üç yüz hoplitten oluşan bir güç, Grek ordusuna katılır ve Thermopylai'da yer alır; Kserkses Greklerin sayılarını ve ne yaptıklarını öğrenmek üzere bir keşif eri gönderir ve aldığı bilgiler hakkında Demaratos ile konuşur. 210-225 Bölümler arasında ise şu olaylar yer alır: Thermopylai'da ilk çarpışmalar başlar ve Persler başarısızlığa uğrar. Malisli Ephialtes'in öncülük ettiği bir Pers gücü Thermopylai'a çıkan keçi yolundan geçerek, Yunan ordusunu arkadan çevirir. Bu arada Grek gücünün bir bölümü, Leonidas'ın emriyle geri çekilir. Nihayet son çarpışma gerçekleşir; Spartalılar ve Thespialılar yok edilir. 226-233 Bölümlerde Spartalı ve Thespialı kahramanlardan örnekler; Thermopylai kahramanları ile ilgili değerli yazıtlar; savaştan sağ olarak kurtulan bir kaç kişinin kaderi ve Thebaiların Kserkses'e teslim olması yer alır. 234-238 Bölümler Demaratos ve Kserkses'in kardeşi Akhaimenes'in Kserkses'in gelecekteki hareket tarzı

hakkındaki görüşleri ve Kserkses'in emriyle Leonidas'ın ölüsünün kafası kesilip, gövdesinin kazığa vurulmasının anlatımı ile ilgilidir. VII. Kitabın son bölümü olan 239'da Demaratos'un, Kserkses'in sefer kararı ile ilgili olarak, Sparta'ya gönderdiği gizli mesajı anlatan bir ara söz vardır (64).

VIII. Kitap (Urania) : 1-5 Bölümler, Artemision'da bulunan Grek donanmasına katılan ulusları ve her birinin donanmaya kaç gemi verdiğini, donanmada ortaya çıkan başkumandanlık sorununu ve Euboialıların - donanmanın Euboia önünde savaşa girmesi için - Atinalıların şefi Themistokles'e rüşvet vermelerini anlatır. 6-17 Bölümlerde, bir Pers filosu Euboia etrafında seyretmek üzere gönderilir, ancak bir fırtınada yok olur. Pers ve Yunan donanmaları Artemision'da iki defa karşılaşır. Bunların ardından, Greklerin geri çekilmesi; Themistokles'in, İonialıları Yunanlılarla birleşmeleri için kandırma girişimi (18-23); Pers denizcilerinin Thermopylai savaş alanını gezmeleri (24,25); Perslerin, Yunanlıların Olimpiyat Oyunları hakkında bilgi edinmeleri (26); Thessalialılar ile Phokisliler arasındaki düşmanlık ve Perslerin Phokis'den geçerek ilerlemesi (27-33) ile ilgili bölümler gelir. Kitabın 34-39 bölümleri, Perslerin Boiotia içinden ilerleyişini ve Delphoi üzerine başarısız bir girişimde bulunmalarını; 40-48 bölümleri, Atinalıların daha güvenilir bir yere gitmek üzere, Attika'yı terk etmelerini ve Grek donanmasının Salamis'e yanaşmasını; 49-55 bölümleri ise, Greklerin Salamis'te bir savaş meclisi toplamalarını, Perslerin ise, Attika'yı istila ederek, Atina'yı baştan sona ele geçirmelerini

(64) A.y., s. 11-14; A.y., s. 337-404.

anlatır. 56-64 Bölümlerde Grekler, donanmayı İsthmos'a çekmeyi ve savaşa Peloponnesos önlerinde girmeyi planlarlar, ancak Themistokles'in öğüdü üzerine Salamis'te kalmaya karar verirler. 65. Bölümde, Theokydes oğlu Dikaïos'un Eleusis yakınlarında gördüğü hayal söz konusudur. 66-69 Bölümlerde, Pers donanması Phaleron'a varır; toplanan savaş meclisinde Artemisia, deiz savaşına girilmesini öğütler. 70-73 Bölümlerde, İsthmos'a destek olarak yeni Yunan güçleri gelir ve ayrıca çeşitli Peloponnesos ulusları üzerine bir ara söz yer alır. 74-82 Bölümlerde, Peloponnesoslular Salamis'te kalma konusunda isteksiz davranınca Themistokles onları savaşa zorlamak amacı ile Kserkses'e mesaj gönderir. Çok geçmeden de Persler Grekleri kuşatır ve bu olayı Atinalı Aristides Yunanlılara bildirir. 83-96 Bölümler, Salamis Deniz Savaşı'nı anlatır. Sonraki on bölümde (97-106), Kserkses'in geri çekilme kararı; Atina'nın alınması ve Salamis Savaşı hakkında Susa'ya ulaşan haberler; Mardonios ve Artemisia'nın Kserkses'e verdikleri öğütler; Pedasoslu Hermotimos'un intikamının hikayesi yer alır. 107-110 Bölümlerde, kaçan Pers donanmasını Grekler Andros'a kadar takip ederler. Bu arada Themistokles Kserkses'e gemi-köprüleri yıkmak isteyen Yunanlılara engel olduğunu, rahatça gidebileceğini bildiren bir mesaj gönderir. 111-112 Bölümlerde ise, Yunanlılar Andros'u kuşatır; Themistokles çeşitli adalara, istediği parayı vermedikleri takdirde yerle bir edileceklerini bildiren ürkütücü mesajlar gönderir ve bu ~~şekilde~~^{le} büyük servet sağlar. 113-120 Bölümler, Mardonios'un ordusunu seçmesini ve Kserkses'in geri çekilmesinde geçen olayları anlatır. Daha sonra Greklerin ganimeti ve

yiğitlik ödülleri paylaşımları ile ilgili bölümler (121-125) gelir.; Themistokles'e Spartalılar tarafından Akıllılık ve Ustalık ödülü verilir. 126-129 Bölümlerde Pers Artabazos, Olyntos'u alır. Potidaia'yı kuşatır. 130-132 Bölümlerde geçen olaylar ise şunlardır : Pers donanması Samos'ta toplanır, Yunan filosu da Spartalı Leotykhidas komutasında Aigina'ya gelir. Bu arada İonia'dan elçiler gelir ve Greklerden İonia'yı kurtarmalarını isterler. 133-135 Bölümlerde, Mardonios, Europoslu Mys adında birisini Grek orakllarına danışmakla görevlendirir. 136-144 (son) Bölümler, Makedonyalı Aleksandros'un Mardonios tarafından görevli olarak, Atina'ya gönderilmesi; Aleksandros'un kökeni; Aleksandros'un ve Spartalı elçilerin Atina'daki konuşmaları ve Atina'nın her ikisine verdiği yanıt üzerinedir (65).

IX. Kitap (Kalliope) : Kitabın 1-5 Bölümlerinde, Mardonios Attika'ya (dolayısı ile Atina'ya) ikinci kez girer ve Atinalılara karşı yeni öneriler getirir. 6-11 Bölümler, Spartalıların Atina'ya asker gönderme konusunda kararsız kalmalarını ancak Atinalıların ısrarı üzerine, Kleombrotos oğlu Pausanias yönetiminde her birinin yanında yedi hilot bulunan beşbin Spartalıyı göndermelerini anlatır. 12-15 Bölümlerin içeriği ise şöyledir : Argoslular, Mardonios'u Spartalıların sefere çıkmaları konusunda uyarırlar. Mardonios bunun üzerine, Megara ya ilerler ve oradan da Thebai'a ulaşır, izleyen üç bölüm (16-18), Thebai'da verilen bir şölen ve bu şölenle geçen konuşmalar ; Mardonios'un bin hoplitlik bir Phokis kolunu yiğitlik açısından denemesi üzerinedir. 19-27 Bölümlerde ise,

(65) Herodotus, Historiai (ed. G.P. GOULD, The Loeb Classical Library), London 1981, s.7-9; A.y., s.405-445.

Grekler Erythrai'a vararak, Kithairon eteklerinde mevzilenirler. Pers süvarilerinin saldırısı geri püskürtülerek, liderleri Masistios öldürülür. Grekler mevzilerini değiştirirler ve Plataia'da kamp kurarlar. Bu arada savaş yerleri ayrılırken, Atinalılar ve Tegealılar kanatlardan birini elde etmek için çekişirler. 28-32 Bölümler, Grek ve Pers ordularının savaş düzeni hakkında, 33-37 Bölümler ise, her iki orduda bulunan kahinler (Yunanlıların kahini, Antikhos oğlu Tesamenos; Perslerin kahini, Telliadlardan Hegesistratos idi) hakkında bilgi verir. 38-47 Bölümlerde, Persler bir Grek konvoyuna saldırırlar. Bu arada Mardonios bir savaş meclisi toplar ve savaşma kararı alır. Makedonya Kralı Aleksandros, Mardonios'un savaş planı hakkında Atinalıları uyarır, Grek ve Pers savaş düzenleri değiştirilmeye çalışılır. 48-51 Bölümlerin konusu ise, Mardonios'un Spartalılara meydan okuması ve Atinalıların yeni bir kamp yerine çekilmeleridir. 52-69 Bölümlerde Grek ordusunun merkezini oluşturan kuvvetler kaçarak, Hera tapınağında kamp kurarlar. Pitane bölüğüne komuta eden Spartalı Poliades oğlu Amompharetos, geri çekilmeyi reddeder. Plataia Savaşı başlar ve Spartalılar ile Tegealılar ilk başarılarını elde ederler. Pers Artabazos, emrindeki askerlerle Phokis yönüne doğru kaçar. Atinalılar Boiotialıları yenerler ve Hera tapınağına toplanmış olan Grek askerleri, Thebai atlıları tarafından katledilirler. 70-75 Bölümler, Greklerin müstahkem Pers ordugahını ele geçirmesini ve çeşitli Grek savaşçılarının üstünlüklerini anlatır. 76-85 Bölümlerde, Pausanias ile Koslu bir kadın arasında geçen konuşmalar; Mantinealılar ve Elealıların ancak savaştan ~~sava~~ gelebilmeleri; Aiginalı Pytheas oğlu Lampon'un Pausanias'a önerisi ve Pausanias'ın

cevabı; Yunanlıların ganimeti paylaşmaları ve ölülerini gömmeleri yer alır. 86-89 Bölümler, Thebai'nın Yunanlılar tarafından kuşatılması ve liderleri Timagenides ile Attaginos'un cezalandırılması, Artabazos'un geri çekilmesi ile ilgilidir. Samosluların Grek donanmasına elçiler göndermesi ve kahin Euenios'un başından geçenler 90-95 bölümlerde; Greklerin zaferi ile sonuçlanan Mykale Savaşı 96-105 bölümlerde; Greklerin Samos'ta yaptıkları görüşme ve Pers liderleri arasındaki tartışma ise 106,107 bölümlerde anlatılır. 108-113 Bölümler, Kserkses'in eşini başka bir kadınla aldatmasının, acımasızlığının ve kardeşi Masistes'in kaderinin hikayesi üzerinedir. Sestos'un Grekler tarafından alınması ve Sestos bölgesinin başındaki Pers generali Artayktes'in kutsal şeylere ve kişilere karşı saygısızca davranışları 114-121 Bölümlerin konularıdır. Kitabın son bölümü olan 122'de Kyros, Perslere bir öğüt vererek, zorluğu rahata tercih etmelerini önerir (66).

V - D İ L V E S T İ L :

Herodotos, soy bakımından Dorlara ait olmakla birlikte, öncelleri olan logographların kullandığı İonik lehçeyi-gerçi bazen Epik, Dorik, Attik kelime ve formlarla karıştırmışsa da kullanmıştır. Destansı, akıcı, öykü anlatımına uygun, ahenkli bir lehçe olan İonik, Herodotos'un yaşadığı şehrin resmi dili idi ve erken Grek kültürünün merkezi Miletos'ta konuşulan dil de İonik idi. Zamanla bu lehçe şairlerin ve logographların ellerinde edebi bir dil haline geldi. Herodotos, Küçük Asya'daki

(66) A.y., s.9,10; A.y., s.447-484.

oniki İon devletinde dört ayrı konuşma olduğunu söyler (I.142). Ancak çekim konusunda yazıtlar, Herodotos'un yargısını haklı çıkarabilecek bu tür bir farklılığı göstermemektedir. Buradan yola çıkarak Bechtel (Ion.Inser.137), farklılığın kelimelerde, bazı durumlarda Hellen öncesi sakinlerinin dilinden çok şey almış olan halk dilinde bulunduğu görüşünü ileri sürer. Kanıt yetersizliği nedeni ile Herodotos'un dilinin bu türlerden hangisine daha fazla yaklaştığını söylemek olanaksızdır. Miletos, İonik kültürün merkezi olduğu için, Wilamowitz von Möllendorf (Zeitschrift f. Gymnasialwesen, XXXI.645) orada konuşulan lehçenin lehine karar verir. Eski gramercilere göre, Herodotos'un lehçesi, Hekataios'un saf İonik lehçesinden (ἄκρατος Ἴων) farklı bir görünümde (ποικίλη). Ancak Hekataios'un fragmanlarının yetersizliğinden, bunun ne dereceye kadar doğru olduğunu bulmak olanaksızdır; her halde farklılık çekimlerde değil, kelimelerde bulunmuş gibi görünmektedir (67).

Herodotos büyüleyici ve samimiyet dolu bir anlatıcıdır. Çok doğal olarak ve hiç bir çaba sarfetmeden konuşulduğu gibi yazar. Anlatımının doğal ve arkhaik bir nitelik taşımasında kullandığı lehçenin payı büyüktür.

Herodotos'un stilinin sadeliği logographlarınkini hatırlatmakla birlikte, o, kompozisyonunun genel olarak kolay anlaşılabilirliği ve açıklığı, dilinin hoş akıcılığı ayrıca pek çok farklı olayların canlı tasvirinde gösterdiği öykü yeteneği açısından onlardan bir hayli üstündür (68).

(67) J.Strachan, a.g.e., s.29,30.

(68) O.Seyffert, "Herodotus", A Dictionary of Classical Antiquities, s.290.

Herodotos'un stili İlk Çağ'da geniş bir beğeni kazanmıştır. Halikarnassoslu Dionysios stilin çekiciliğini, ikna ediciliğini doğal ve yapmacıksız inceliğini över (Epist. ad Cn. Pomp 3; de Thucyd. 23). Athenaios ona, "bal sesli" (μελίγηρος) der (71 E.) Cicero ise, onu sakın akan bir akarsuya benzetir (Orator 12). Bazı Antik yazarlar (örneğin, Marcellus, Halikarnassoslu Dionysios), onun yüksek (ὑψηλός) ve zayıf (ἰσχνός) stile zıt olarak, orta stili (μέσος χαρακτήρ) benimsediğini düşünürler. Halikarnassoslu Dionysios, Thukydides'in dokunaklı konularda (ἐν τοῖς παθητικοῖς) gösterdiği üstünlüğü, Herodotos'un da aynı şekilde ahlaki konularda (ἐν τοῖς ἠθικοῖς) gösterdiğini söyler (Ep.ad Cn.Pomp. 3,6). Bununla birlikte Herodotos bazen İntaphernes'in karısının (III.119), Psammenitos'un (III.14), Periandros'un oğlu Lykophron'un (III. 50-53) hikayelerinde olduğu gibi, dokunaklı konularda da gücünü gösterir. Herodotos'un cümlelerinin tümceleri arasında basit bir düzenin olması ve özellikle ustaca kurulmuş cümleler için amaçlanmaması, onun λέξις κατεστραμμένη veya peryodik stile zıt olan λέξις εἰρωμένη yani serbest stilin ustası olarak görülmesine olanak vermektedir. Ara verip yeniden başlamalar (ἐπαναλήψεις) ve cümle içindeki doğal uyumsuzlukları ile bu sade stil, esere önceden belirlenmiş bir kompozisyon havasından çok, hoş bir sohbet niteliği vermektedir ve ayrıca bu stile ait olan birçok ifadeler günlük yaşam dilinden alınmıştır (69). Herodotos'un kullandığı cümleler genellikle uzundur, ancak hemen hemen bağımsız küçük cümlelerden oluşan bir dizi halinde ayrılabilir. Bağlantı kelimecikleri ise, çok basittir : ὅτι ὦν (ve o halde) ve μετὰ δέ (sonra ise) gibi (70).

(69) J. Strachan, a.g.e., s.27,28.

(70) J. Humbert - H. Berguin, Histoire illustrée de la littérature grecque, Paris 1947, s.211.

Herodotos'un stil açısından bir özelliği de, eserinde bol bol konu dışı bölümlere yer vermesidir. Pers Savaşları'nın başlaması ile, Pers tarihi ve Grek şehirlerinin tarihinin aynı çizgide birleşmiş olması, Herodotos'un siyasi malzemeyi tamamlamak açısından konu dışı bölümlere duyduğu gereksinimi ortadan kaldırıyordu, ancak buna rağmen o, eserinin sonuna kadar, bu tür bölümleri kullanabilmek için sürekli fırsatlar kollamıştır. Anlatırken kullandığı teknik, bir ana konunun içine birçok ana bölümleri sıkıştırma şeklindedir. Tarihçinin düşünerek hazırlamış olduğu bu bölümler, epik bir özellik taşırlar ve esere epik çeşitlilik kazandırırılar. Ancak Herodotos'un bunları kullanması, daha çok İonialılara özgü tinsel bir yapıya bağlıdır. Herodotos katı bir düzeni, nesnel yoğunluğu değil, konu ile ilgili aklına gelen herhangi bir düşünceyi kullanmayı, sınır tanımayan anlatma isteğini sever. İonialılara özgü bu tinsel yapıyı daha küçükken benimsemiştir, ancak onu sınırlandırmayı ve biçimlendirmeyi ise, Homeros'tan ve Attik edebiyattan öğrenmiştir. Herodotos'un ara bölümleri kullanması sadece kişisel yapısı ile ilgili değildir. Bazen gösterdiği tüm çabaya rağmen, eksiksiz bir malzeme toplayamamış, dolayısı ile de derlediği bilgiler arasında boşluklar kalmıştır. İşte bu boşlukları doldurmak ve hissettirmemek için, söz konusu malzeme ile az çok ilgisi olan yan konuları kullanmak zorunda kalmıştır. Öğrendiklerini paylaşmak anlamaya çalışmak; doğa ve insanla ilgili olan herşeye önyargısız bir merak; son olarak da coşkulu bir anlatma isteği (*χαρίζομένους παρέοντων*), Herodotos'un yazarken hareket ettiği üç noktayı oluşturur. Herodotos'un amaçladığı ideal stil

zorlama ve kalıplara sıkıştırma olmaksızın, sade ancak yine de sanatsal bir halk nesridir. Gerçi bu stil, tarihçinin anlattığı önemde ve büyüklükteki olaylara uymuyor gibi görünse de, böylesine kapsamlı olayları neredeyse çocuğun ağzından dökülüyormuşçasına anlatması okuru etkiler. Bu stile uymayan tek şey ise, yazarın, olayların doruk noktasında devreye girip yer yer destanımsı bölümleri araya sokuşturmasıdır (71).

Eserini konu dışı bölümlerle ve olaylarla çeşitlendirmenin yanında Herodotos, başka bir epik özelliği daha benimseyerek, Homeros gibi, karakterlerini konuşturur. Ancak sadece kısa ve anlamlı konuşmalar değil, diyaloglar ve önemli ölçüde nutuklar da sunar. Eylemlerin arkasındaki nedenleri, akılcı değerlendirmeleri karakterlerin ağzından vermeyi seven Herodotos, eserinde uzunca diyaloglar kullanan ilk tarihçidir. Bu yöntemi kullanmasında, Atina'da kalmış olmasının önemi büyüktür. Bu diyaloglar, tarihi bilgi olarak değil, yalnızca malzemeyi sanatsal bir biçimde işlemek için kullanılmıştır. Eserde bulunan en geniş diyaloglar, Gyges ve Kandaules (I.8-11), Kroisos ile Solon (I.30-33), Kroisos ile Kyros (I,86-90;155,156), Kserkses ile Demaratos (VII.101-104;209;234-237), Kserkses ile Artabanos (VII..15-18;46-53), Aristagoras ve Kleomenes (V.49-51) arasında geçenlerdir (72).

Eylemlerin nedenlerini ve hareket noktalarını aydınlatmaya çalışan Herodotos, önceden belirlenmiş yasalar (νόμοι) içinde özgürce hareket eden kişilerin psikolojisine pek önem

(71) W. Schmid - O. Stahlin, a.g.e., s.640,641.

(72) A.y., s. 643,644.

vermez. Ona göre tarihsel eylem, olayın mekanizmasının bir parçasıdır ve eylemi yapandan bağımsızmış gibi ele alınır. Böylece tarih bakımından fazla önemi bulunmayan Demokedes, Dorieus, Demaratos gibi kişilerin yaşamı hakkında birçok bilgi verilirken, Miltiades, Themistokles ve Aristides gibi lider durumundaki kişilerin yaşamı ve karakteri hakkında - tarihe doğrudan etki etmedikleri yerler dışında - pek bilgi verilmez. Herodotos herhangi bir kişi ile ilgili olarak kendisine anlatılan tek tek yönleri sıralar ve bu tek tek verilerden bir sonuca varma işini ise, okura bırakır (73).

Herodotos ilk kitabından sonuncusuna kadar, aynı düzeyde eğlendirici, seviyeli, bayağılıktan uzak, inanılır, nesnel bir aktarıcı stilini kullanır. O, kendisini gerçekten de böyle hisseder ve bu izlenimi bırakabilmek için de stilini bilinçli olarak seçer. Bu nedenle, gerçeği bulmak için harcadığı çabaları sık sık vurgular ve kaynaklarını isimleri ile belirtir (sadece sözlü olanları), değişik söylentileri bir arada verir, kendi görüşlerini, kuşkularını dile getirir ve konuşmalarda "verba İPSİSSİMA" (kişinin bizzat söylediği sözleri) kullanır. Herodotos, kullandığı dili de inandırıcılık sağlamak üzere bilinçli olarak seçmiştir. Sözlerde abartı, gereksiz süsleme, aşırı keskinlik, az ve öz yazma özlemi onun sevmediği ve kullanmadığı anlatım teknikleridir. O, sıradan biri gibi yapmacıksız, sade bir dille olayları anlatırken, yalnızca art arda sıralamakla yetinir, değerlerine göre sınıflandırma yoluna gitmez (74).

(73) A.y., s.645.

(74) A.y., s.647,648.

Herodotos eserini biçimlendirecek temel ilkeleri daha en başından saptamış ve böylece yapıtı için bir çerçeve oluşturmuştu. Ancak bu çerçeveyi doldururken, sık sık geriye dönüşler, ileriye yönelik göndermeler, araya sokuşturmalar, özetlemeler yaparak, düz çizgisel bir anlatımdan uzaklaşır. Tarihe salt rasyonellikle yaklaşılamayacağına inanan Herodotos, deneyimlere ve gerçeklere olağanüstü bir saygı duyar ve yaşamın her yönüne büyük bir merakla yaklaşır. İşte bu yaklaşım, onun bütün olayları bir sistem içinde ele almasını önler. Eser bir yandan etnographik, coğrafi ve tarihi gerçekleri anlatan nesnel bir yapıt, diğer yandan da eğlendirmek, eğitmek ve öğretmek gibi amaçları güden ve bunun için de değişik öyküleri bir araya getiren yazınsal bir yapıt niteliğindedir. Doğal olarak bu, yaşama salt akılcı açıdan yaklaşan birinin değil, daha çok şair edası ile olaylara karışan, hatta yer yer nesnel anlatıcı olma amacına dahi ters düşen birinin eseridir (75).

Herodotos, vurguların kaymasına neden olacak, anlatımı duygusal açıdan şişirecek söz sanatlarından kaçınır. Antitezlerin ve oksymoronların (ὀξύμωρον , kendisinin karıştığını söyler görünen söz) bolca kullanıldığı yerlerde de tragedianın ve belki de Sophistik nesir anlayışının etkisi görülebilir. Bu gibi yapılar aşırı duygusallıktan uzak, abartıya kaçmayan sözcüklerle bastırılır. Tarihçi, gerçeğe yakın anlatmaya çalıştığı ölçüde imgelere gereksinim duymaz. Onun bolca kullandığı söz sanatı, "teşbih"tir. Ancak bu teşbihler özel bir yaratıcılığın ürünü olmadığı gibi, belirli bir alanda da sınırlı kalmazlar, dolayısı

(75) A.y., s.649-652.

ile de stilindeki rahatlığı zedelemezler (76). Herodotos'un eserinde yer verdiği iki teknik özellikten daha söz edilebilir; Hyperbaton (devrik cümle; I.45) ve asyndeton (bağlaçsız kullanım; I.32). Bunların her birini yazar ancak gerek duyduğu zaman, önemli anlarda kullanır (I.45,86)⁽⁷⁷⁾.

Herodotos'un özelliklerinden biri de, eserinde bol bol anekdotlar kullanmasıdır. O, mükemmel bir hikaye anlatıcısı idi; ve anlattığı tarihi anekdotlarla birlikte hoş gevezeliği, dünyanın sonuna kadar ona okuyucular sağlayacak çekiciliklerinden biridir. Gerçi anekdotların hayal ürünü mü, yoksa gerçek mi oldukları konusunda şüpheler varsa da, genellikle bu hikayelerin, tarihi bir gerçeğe göre uyarlanmış eski bir motiften etkilendikleri, bir temele sahip oldukları görülür. Örneğin Kroisos'un cenazesinin yakılacağı odun yığını ile ilgili hikaye (I.86,87). Assyria tanrısı Sandan'ın yanmasından doğmuştur; Sardanapalus efsanesinin yeni bir yorumudur ve Bakkhylides tarafından doğrulanmıştır. Aynı şekilde Polykrates'in yüzüğünün hikayesi de (III.40-43) kaybolmuş bir şeyi, bir balığın karnında bulma gibi eski bir motife bağlıdır. Bu motifin Polykrates ile bağlantısı ise, şu şekilde açıklanmıştır : Yüzüğün denize atılması, simgesel deniz hakimiyetidir (thalassokrasi); onun geri alınması ise denizler hakimine göre, talihsizliktir⁽⁷⁸⁾. Vine dansederek, evliliğini yitiren kaygısız genç adam Hippokleides de (VI.127-129) kahramanı bir tavus kuşu olan bir Hindistan masalına dayanır. Girit'teki Minos yönetimi ve Sicilya'ya yayılması ile ilgili hikayenin doğruluğu ise, arkeloloji tarafından

(76) A.y., s.653-655.

(77) J.D.Denniston - L.Pearson, "Herodotus", Oxford Classical Dictionary, s.509.

(78) J.B.Bury, a.g.e., s.57,58.

yeterince kanıtlanmıştır. Bunların yanında Herodotos, gelenekleri anlattığı yerde genellikle dürüsttür. Skythialı krallara ait gömme ayinleri, Kuzey Afrika'da oynanan ilkel hokey şekli, Trakya'da göllerin üzerine inşa edilmiş olan konutlar ve diğer sayısız ayrıntılar kesin olarak gerçeğe dayandırılır.⁽⁷⁹⁾ Örnek olarak gösterilenler ve diğer birçok anekdotlar, tarihi bilgiyi özümleme ve tarihi yargıda bulunma açısından ciddi olarak ele alınmasalar da, Herodotos'un eseri çerçevesinde, daha ciddi etkinlik dönemleri arasında okuyucunun eleştirme yetisine dinlenme aralıkları veren, çeşitlilik sağlamaya yönelik sanatsal bir işlevi yerine getirirler.

VI - E S E R B İ T İ R İ L M İ Ş M İ D İ R ?

Herodotos'un eserini bitirmediğini ileri süren eski görüş, iki temele dayandırılır : (1) Eserde üç yerine getirilmemiş söz vardır : I.106;I.184 ve VII.213. (2) Şestos'un alınışı, Pers Savaşları'nın gerçek sonu değildir; bunun "Kallias Barışı" veya "Eurymedon Savaşı" olması gerekir. Ancak bu deliller eserin bitirilmediğini kanıtlama açısından oldukça yetersizdirler. Yerine getirilmemiş sözlerden ilk ikisi "Ἀσσύριοι Λόγοι" (Assyria Hikayeleri) aittir. Belki de bu hikayeler gerçekten ayrı bir eser olarak yazılmış ve yok olmuşlardır; durum böyle değilse bile, açıklamalar ilk üç kitabın herhangi bir yerinde kesinlikle verilmiş olabilirdi; çünkü onların M.Ö.479'dan sonraki olaylarla bir bağlantısı olamazdı⁽⁸⁰⁾. Diğer yandan bu konu ile ilgili dikkate değer bir olay da, Aristoteles'in onları

⁽⁷⁹⁾ C.M.Bura, Ancient Greek Literature, London.. 1967, s.52.

⁽⁸⁰⁾ W.W. How and J.Wells, a.g.e. s.15,16.

okumuş gibi görünmesidir. *Περὶ Ζῴων Ἱστορίαι* (Hayvanlar Üzerine Araştırmalar) adlı eserinde şöyle der: "Kanca pençeli kuşlar (su) içmezler. Herodotos bunu bilmiyordu, çünkü bunun için Nineveh kuşatmasının hikayesinde (su) içen uğursuz kartal öyküsünü anlattı". Gilbert Murray'e göre bu pasaj, Assyria Hikayeleri'nde olmalıdır (81). Yerine getirilmemiş olan üçüncü söz ise, Ephialtes ile ilgilidir. Eski görüşü benimseyen Kirchhoff'a göre, Herodotos 476'dan bir süre sonra meydana gelen bir olay olan ve vatan haini Ephialtes'in öldürüldüğü anlaşmazlığın nedenini daha sonra anlatmağa söz verdiği zaman (VII.213), ilerlemek niyetinde olduğunu gösterir. Ancak Gilbert Murray bu kanıtı yeterli bulmaz. Şöyle ki, anlaşmazlığın nedeni öldürme olayından çok önce gelmiş olabilir, çünkü Herodotos eserinin alanına girmedeği halde, 479-8'den daha sonraki bütün olayları dikkate almıştır. O, bu konuları "fakat bu şeyler sonradan oldu" gibi ifadelerle bırakır (82). W.W How ve J.Wells ise, Ephialtes ile ilgili hikayenin eserde birçok yerlerde verilmiş olabileceğini, onun unutulmasının yalnızca dikkatsizlik olduğunu ileri sürerler (83).

İkinci maddeye gelince; Kirchhoff Herodotos'un eserini özgürlüğüne kavuşmuş olan İonialıların Atina'nın hegemonyası altında birleşmek üstüne ant içtikleri Eurymedon Savaşı'na kadar götürmeyi düşündüğünü savunur. Ona göre, Pers Savaşları'nın gerçek sonu Sestos kuşatması değil, Eurymedon Savaşıdır (84).

(81) G.Murray, a.g.e., s.141.

(82) A.y., s.140.

(83) W.W.How and J. Wells, a.g.e., s.16.

(84) G.Murray, a.g.e., s.140.

W.W.How ve J.Wells'in bu konudaki görüşleri şöyle özetlenebilir : M.Ö. 479'un Herodotos'un eseri için iyi bir son olup olmadığı tartışılabilir bir sorundur. Birleşmiş Yunanistan'ın son seferi ve son savunma seferinin yılı doğal bir bitiş noktası olabilirdi. Ancak bu tür önsel görüşler gereksizdir, çünkü Herodotos ve Thukydides 480-479 yıllarına ait olayları sonrakı mücadeleden farklı olarak görüyorlardı. Bu kabul edilmiş ayrıma önem vermeyerek, Herodotos'un sadece rastlantı gereği 479'da yazmaya ara verdiği izlenimini uyandırmak, gereksiz bir varsayım ortaya atmak olur ⁽⁸⁵⁾. L.Laurand, eserin Sestos'un alınmasından sonra, oldukça ani bir ekilde bitmesini şu şekilde açıklar : Son bölüm bir çeşit sonuç niteliği taşır ve Sestos'un alınması gerçekten de büyük seferin sonucudur, bunu izleyen savaşlar aynı önemi taşımazlar. Ve yine L.Laurand'a göre, Herodotos eserine başka hikayeler ilave etmiş olsa da görünüme göre, eseri bıraktığı gibi bitiyordu ⁽⁸⁶⁾. Gilbert Murray, Herodotos'un son tarihine ulaştığını, ancak eserini yeniden gözden geçirmeyi ve hazırlamayı bitiremediğini savunur. G.Murray'e göre o, Ephialtes hakkında yerine getirilmemiş bir söz bırakır;

yine o, talihsiz bir olay Pedasos şehrini tehdit ettiği zaman, oradaki Athene rahibesinin sakalının bittiğini ve kocaman olduğunu anlatan hikayeden ifade olarak çok benzer, ancak tamamen aynı olmayan şekilde iki defa söz eder (I.175; VIII.104). Ve iki yerde de bulunmayan Assyria Hikayeleri'nde anlatacağına söz verir. Yaşamının pek çoğunda araştırmalarını anlatan ve

(85) W.W.How and J.Wells, a.g.y.

(86) L.Laurand, Manuel des Etudes grecques et latines, Paris 1950, s.149.

ve yazan Herodotos, vermiş olduğundan çok daha fazla materyale ve bu materyalin değişik formlardaki parçalarına sahip olmalıydı. Bir logographın belirli bir konuyu sadece bir defa kullanacağı veya formunu asla değiştirmeyeceği düşünülemez. Nihayet Pedasos hikayesini ele alış tarzı, onun bir hikayeyi nasıl istemeyerek değiştirdiğini ve değişik formlara soktuğunu açıkça gösterir. Başlıca zaafı, olaylara ve hikayelere duyduğu sevgi olan Herodotos'un, Kyros hakkındaki önemsiz bir hikaye ile eserine son vermesi doğaldır (87).

(87) G.Murray, a.g.e., s.140,141.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HERODOTOS'UN BİR TARİHÇİ OLARAK ÖZELLİKLERİ

I - Ç A L I Ş M A Y Ö N T E M İ :

Bilindiği gibi, Herodotos'un eseri seyahatlerinden oluşmaktadır; ancak sadece περίοδος γῆς (dünyayı dolaşma) veya ἐπιδημία (bir yerde kalma) değil, ama ἱστορίης ἀπόδειξις , (araştırma) sonucudur. Onun görmüş (ὄψις), duymuş (ἀκοή) ve okumuş olduğu şeyler, araştırma (ἱστορίη) ile onaylanmış ve sağduyu (γνῶμη) ile eleştirilmiştir (88). Bununla birlikte o, gerçeğe tamamen ulaşamamıştır, ama dünyada geçerli olan eski görüşlerden daha fazla yaklaşabilmiştir. Güneşin hareketinin, Herodotos'un inandığı gibi, rüzgardan etkilenmediği, Danube'nin (Tuna) Pirenelerden doğmadığı ve Yukarı Nil'in yönünün batıdan doğuya olmadığı gerçektir. Ancak o zamanlar hiç kimse daha doğrusunu bilmiyordu. Herodotos çağdaş düşünceyi yansıtmaya çalışmış ve eleştirmiş, buna karşılık daha eski ve ilkel görüşleri reddetmiştir (89).

Herodotos'un kaynaklarını kullanma yöntemleri, tarih öncesi (mythik) ve tarihi dönemde olmak üzere iki grupta görülebilir.

(88) J.D.Denniston - L.Pearson, "Herodotus", a.g.e., s.508,509.

(89) Herodotus, Historiai (ed T.E.PAGE, The Loeb Classical Library) I-II,s.11,12.

Herodotos mythleri kabul etmekle birlikte, olağanüstünün alelade gerçeği içeren unsurlarını, değiştirerek, onları akli-leştirme eğilimindedir. Bu eğilime II.57'de "güvercinler gibi konuşan " Dodona rahibeleri örnek olarak gösterilebilir. Tarihçi, Poseidon'u ve yer sarsıntılarını, jeolojik bir teoride birleştirdiği zaman ise, teolojik ve pozitif tutumun karışımının güzel bir örneğini verir (VII.129).

Herodotos'un mythleri ele alış yöntemleri ile ilgili olarak, şu noktalar da dikkati çeker : O, Grek ve Doğu mitolojisini karıştırır; her zaman Grek inançlarının ve ibadetlerinin kökenini Doğu'da bulmaya hazırdır. II.43'de yer alan Herakles'in Mısır kökeni örnek olarak verilebilir. Tarihçi, vatandaşlarının her yerde kendilerini ortaya koyma alışkanlığından hoşlanmamakla birlikte (IV.96 Zalmoksis'in hikayesi), kendisi Perslerin ve Medlerin isimlerini sırası ile Perseus ve Medea'dan çıkarma işinde bunu yapar (VII.61). Son olarak, onun aklında yer etmiş bulunan mythik ve tarihi dönemin açık ayrımı, Pelasg (Ege'nin eski halkı) görüşlerinin uyuşmazlığını görmemezlikten gelmesini daha da kolaylaştırır ve kendi zamanında barbar olan bu ulusları tutmasının nedeni, tarih öncesi Greklerin genel neslinin kalımlarıdır (I.57)⁽⁹⁰⁾.

Tarihi dönemde Herodotos'un yöntemi farklıdır. O, tarihin bir kanıt konusu olduğunu görerek, kabul edilmiş gelenekleri ve mümkün olduğu yerde, farklı hikayelerin kökenini ve her iki tarafta ileri sürülen nedenleri ve kanıtları, V.45'de

⁽⁹⁰⁾ W.W.How and J.Wells, A.Commentary on Herodotus, s.33.

görülebileceği üzere, kaydetmeye çalışır. Özellikle de bazen anlatımının farklı bölümlerinin dayandığı kanıtın değişik türlerini açık bir şekilde ayırır. Örneğin, Mısır ile ilgili olan II.Kitap, eserin başka bir yerinde görülmeyen, oldukça tarihi sayılabilecek bir grupta yöntemi ile yazılmıştır :

a) Herodotos'un kendi gözlemleri (I-98), ardından,

b) Mısırlılardan duyduğu ve kısmen kendisinin gözlediği şeyler (99-146 Mısırlı kralların tarihi ve Sethos'a kadar kraların anıtları), son olarak da,

c) Mısırlılar ve Greklerin anlattıklarında birbirine uyan kısımlar (147-182 Amasis'e kadar Psammetikhos I'in tarihi) (91). Böylece Herodotos, ülkenin ve halkın tasvirini kendi gözlemine ve araştırmasına dayandığı yerde, özellikle Mısır geleneğine dayanan geçmiş tarihten (II.99), daha ilerde de Mısır tarihinin rahiplerin şahitliğine dayanan bölümünü (II.142), Grek göçmenlerinin tanıklığının bulunduğu (II.147) Sais krallarının hikayeleri ile ilgili bölümden ayırır. Bu grupta yöntemi, Skythia yı konu alan IV.Kitap için de kullanılabilirdi, ancak Herodotos burada çok daha az otopsi yapabildiği ve fazlası ile yazılı Grek kaynaklarına ve hikayelerine dayandığı için İonia etnographisinin yöntemini kullanmıştır. Yabancı ırkların gelenek ve göreneklerine karşı tümüyle objektif bir gözlemci gibi davranmak, İonia logographisinin yöntemidir.

(91) W.Schmid - O. Stahlin, Geschichte der Griechischen Literatur, s.565.

Herodotos'un kendi çalışma yöntemini betimlediği bütün pasajların en önemlileri II.99 ve II.29'dur. Bu iki pasajda anlatılanlar, Herodotos'un, Mısır'da Elephantine'ye kadar olan bölge hakkında yazmış olduğu herşeyi bizzat gidip gördüğü üzerinedir. Görmüş (ὄψις); kendi yargısını (γνώμη) kullanmış ve anıtlara bakarak, tanıkları dinleyerek, araştırma (ἱστορίη) yapmıştır. O, söylentiye (ἄκον) güvenmek zorunda olduğunu, ancak olabildiği yerde, kendi gözlerinin tanıklığını ekleyeceğini söyler. Bugün bunu doğru olarak kabul etmek çok kolaydır, ama Herodotos'un yaşadığı zamanda, ἄκον 'nin (söylentinin) bir kanıt olarak, ὄψις, γνώμη ve ἱστορίη 'ye, yani bizzat oraya giderek, kendi gözlerini ve yargısını kullanmaya ve aktif bir araştırma yapmaya göre, önemsiz olduğunu kavramak, oldukça büyük bir başarı idi (92).

Herodotos, her zaman ve her yerde kendisi için erişebilir olan en iyiyi vermeye çalışır. Duyduğunu kesin olarak onama, kuşku belirten ifadelerden çok daha nadirdir. "*Onlar söylerler, ancak ben inanmam*" şeklindeki ifade ise, çok sık kullanıldığı bir başlangıçtır. Bazen olasılık düşünceleri (III.9, 45; VIII.8) veya ara sıra kesin (IV.12) ya da ima edilen (VIII.94) bir karara götüren gerçek kanıtlar gösterir. Bununla beraber Herodotos çoğu kez de iki bağdaşmayan hikaye olduğunda, onları verir, ancak karşıt kaynaklar arasında yargıda bulunmayı reddederek, tahminler ileri sürer ve kararı okuyucuya bırakır (IV.154; V.85; VI.14; 134,137). Kanıtı dengeleme açısından

(92) G.E.M. De Ste. Croix, "Herodotus" (ed. Ian Mc Auslan - P. Walcott, Greece & Rome), C.XXIV, Oxford 1977, s.136,137.

gösterdiği bu girişimler ona "ilk eleştirici tarihçi" unvanını kazandırmıştır, çünkü Herodotos, görgü tanıklarının önemini (III.115) ve bütün kanıtı deneyip incelemenin gereğini kavramıştı (93). O, bir pasajda yöntemini şöyle açıklar : " ἐγὼ δὲ ὀφείλω λέγειν τὰ λεγόμενα, πείθεσθαι γὰρ μὲν οὐ παντάπασιν ὀφείλω (VIII.152); görevim (bana anlatılanları nakletmektir, bununla birlikte tamamen inanmak zorunda değilim".

Yabancı dünyaya önyargısız, öğrenme isteği ile ve hissederek yaklaşan Herodotos, gözlemlerinin hangilerini kayda geçireceğini genelde eski İonia etnographisinin ilkelerine göre saptamıştır. Bu etnographiye uygun olarak, o da üç büyük alan üzerinde durmuştur: Ülke, halk, kayda değer ilginç şeyler (θωμάσια, θωμάτα - daha sonraları παράδοξα denilmiştir). İlk ve coğrafi alan, sınırları, ölçütleri (ağırlık, uzunluk birimleri vs), ülkenin şeklini ve doğasını, ırmakları, iklimi ve hayvanları içerir. İkinci, etnographik alan ise, insan sayısını, halkın yaşını, tarihini, yaşama biçimini, gelenek ve görevlerini ele alır. Ancak Herodotos'un, bu bölümlerin tümünü her zaman aynı dikkat ve özenle işlediği söylenemez. Bunun nedeni biraz onun kişisel yapısında, biraz seyahatlerinin bizce bilinmeyen özel yönlerinde biraz da yazılı kaynaklara olan bağımlılığında aranmalıdır. Herodotos'ta halkların dış görünümünün ve karakterinin anlatımı eksik kalmıştır; bu, eski İonia etnographisinin yöntemi ile çalışmanın olumsuz bir yanıdır. Etnographik çalışmalarda, halkın geçmişini irdelemek Herodotos'un eklediği yeni bir bölümdür, buna karşılık insan bedeninin ve ruhunun doğa tarafından nasıl biçimlendirildiğini araştırmak ise, onun yapmadığı

(93) W.W.How and J.Wells, a.g.e., s.34.

bir iştir. Etnographik bölümlerde ırkların kültürel çalışmalarını değerlendirmek için koyduğu - ancak her zaman kullanmadığı - ölçüt, σοφία (bilgelik) dir, ki bu νόμοι (yasalar, gelenekler) ve εὑρηματα (buluşlar) da kendini gösterir. İnsan yapısı halklara göre bazı özelliklere ayrılır ve bunlar halkların νόμος 'larında ortaya çıkar. İşte Herodotos, halkların bu kendilerine özgü özelliklerinin asıl nedenlerini araştırmaz. Gerçi İonia ethnographisine uygun olarak, νόμος 'ların üzerinde geliştiği doğayı tasvir eder, ancak ikisinin birbirini yığurmuş olabileceğini düşünmez. φύσις (doğa) kavramı onda başlı başına tarihi olayların nedeni olabilecek güçte değildir. Herodotos'a göre, tarihi başarıların güç kaynağı insandır; insanın bilgeliği (σοφία), karakter sağlamlığı (ἀρετή) ve hepsini iyi ya da kötü bir arada tutan νόμος (gelenek) tür. Bunlara ayrıca tanrıların olumlu-olumsuz katkılarını da eklemek mümkündür. İşte tarihçinin asıl görevi, bu faktörlerin şekillendirdiği gerçek tarihi-hatırlanmaya değer olan şeyleri de dikkate alarak- yazmaktır. Buna paralel olarak tarihçi, tarihi oluşumun nedenlerini vermeli, bunları açıklayarak birbirleri ile uzlaştırmalı ve bir örnek oluşturması için de önemini anlatmalıdır (94).

II - Ş Ü P H E C İ L İ K (S E P T İ S İ Z M) :

Herodotos'un inançları kadar, şüpheleri ve tereddütleri de bilgi vericidir. O, efsanevi gelenekten yararlanmak için her fırsatı değerlendirmiştir, ancak bu konuya karşı daima

(94) W. Schmid - O. Stahlin, a.g.e., s.566,567,624,625.

şüpheli bir tutumla yaklaşmıştır. Teoloji konusunda genellikle bir rasyonalist olduğu veya açık ve tutarlı bir felsefi görüşe sahip bulunduğu söylenemez. Tanrısal ve insani eylem arasındaki çizgisinin sabit olmaması nedeni ile felsefesi, tanrıların insanlarla ilişkilerini, destanlarda anlatıldığı şekilde, her zaman sürdürmüş olduklarını veya insan neslini meydana getirmiş olduklarını inkar etmek için yeteri kadar kuvvetli değildi, ancak bu gibi şeylerin mümkün olduğunca, geçmişte olabildiği çağ başvurma açısından büyük bir destek niteliğinde idi. Herodotos, geleneğe göre, yaşayan halkın onbeş veya yirmi nesil geçmişteki ataları ile ilgili efsanevi mucizeler hakkındaki şüpheliğini açıkça gösterir. O, soy kütüklerini kabul eder, ancak Perseus, Herakles ve Helene'nin tanrısal soyun çocukları olduklarına inanmaz (VI.53; II.112). Bazen insanüstü gücü içeren efsaneler veya hikayeler anlatır, fakat onların sorumluluğunu asla kabul etmez, hatta ara sıra onları ince bir alayla ele alır ⁽⁹⁵⁾. Daha önce de sözü edildiği gibi, Thessalia'daki dar ve derin bir vadinin Poseidon tarafından meydana getirilmiş olabileceğini kabul eder, çünkü Poseidon'un depremlere neden olduğu söylenmektedir; görünüşe göre, vadi de bir deprem sonucuna benzemektedir (VII.129). Yine Atinalıların, Akropolis'te büyük bir yılanın yaşadığına inandıklarını onaylar, ama kendisi ne kabul ne de inkar eder ve açıkça şöyle der : *"Onlar her ay tapınakta yaşayan büyük bir yılanı bal çöreği götürürler"*. (VIII.41)⁽⁹⁶⁾.

(95) J.B.Bury, Ancient Greek Historians, s.46,47.

(96) C.M.Bowra, Ancient Greek Literature, s.60.

Herodotos insani ve tanrısal alan arasına kesin bir çizgi çekmemiş ve bir zamanlar tanrıların yeryüzünde gözle görülebilir şekilde hareket ettikleri ve insanlarla dostluk kurdukları görüşünü gülünç bulmamış, ancak bununla birlikte Herakles ve Perseus gibi kahramanların tanrısal soyunu reddetmişti. Bunun nedeni, İonia biliminin esaslarından veya İonia felsefesinin etkisinden çok, Hekataios'un başlatmış olduğu karşılaştırmalı mitoloji incelemesinde aranmalıdır. Herodotos, Hekataios'un izinden gittiği Mısır incelemeleri sayesinde, o ülkedeki insan tarihinin Tanrılar Çağı'ndan binlerce yıl geriye gittiğini öğrendi. Örneğin, Mısırlıların Herakles'in karşılığı olan bir tanrıları vardı ve onlar bu tanrının Mısır'da son görünmüş olmasından beri 17.000 yılın geçmiş olduğunu düşünüyorlardı. Herodotos'un bundan vardığı sonuç, eski bir tanrı olarak Herakles'in var olduğu, ancak onun, Herakles soyunun atası olan, insanoğlu Amphitryon'dan kesin olarak ayrılması gerektiğidir. Tanrıların yeryüzünde dolaştığı çağın, sekiz veya dokuz yüzyıl kadar önce hala geçerli olduğunu savunan Grek geleneği sarsılmaya başlamıştı. Çünkü Mısır sadece insana ait bir düzyazı çağında iken, Yunanistan'a tanrılar ve mucizeler tarafından ayak basıldığını düşünmek olacak şey değildi. Nihayet Mısır geleneği kayıtlar sayesinde doğrulandı ve deliller, insanüstü olması nedeni ile Kahramanlar Çağı'nın kabul edilmiş mitolojisini yıktı. Herodotos, Pherekydes gibi çağdaş yazarların dikkate almadıkları bu delilleri kabul etmiş olması bakımından değere layıktır. Bununla birlikte sözü edilen mitolojik deliller her ne kadar Herodotos onları kendi konusuna almış ve bazı eklemeler yapmışsa da, Hekataios'a aitti.

Uzun bir süredir, Herodotos'un Mısır tasvirinin yalnızca kendi gözlemlerine ve araştırmalarına dayanan özgün bir eser olmadığı ve büyük ölçüde Hekataios'un "Dünya Haritası"nda vermiş olduğu bilgilere dayandığı kabul edilmektedir. Bununla birlikte o, Hekataios'a olan bilgi borcunu kabul etmez. Çünkü, daha önce de belirtildiği gibi, o dönemlerde bazı özel nedenler dışında - örneğin, eleştirmek veya kendi bilgisini göstermek - kaynakların adını vermek bir görenek veya görgü kuralı değildi ve adını söylemeksizin başka birinin eserinden rahatça alıntılar yapılabilirdi. Örneğin, Hekataios, Mısır'ın nehrin armağanı olduğu deyimini kullanarak, Nil'in önemini belirtmek istedi; Herodotos, bunu adeta kendi sözü imiş gibi benimsedi. Onun Hekataios'tan alıntılar yaptığıının en iyi kanıtlarından biri de aynı yanlışların oluşudur. Örneğin, Hekataios'un su aygırı hakkında düşmüş olduğu yanlışları Herodotos'ta da bulmak mümkündür. Mitoloji alanında yaptığı alıntıları ise, Herodotos'un kendisi açıklar ve II.143'de Hekataios'un adını verir. Bunu yapmadaki amacı, sadece öncelini alaya almaktır. Yine Greklerin söylediklerini diğer ulusların söylediklerinden ayırt etme Herodotos'ta sık sık yinelenir; bu da tahmin edileceği gibi, Hekataios'tan bir yankıdır (97).

İonia septisizminin karakteristiği olan şüphecilik belirtisine, Herodotos'un eserinin ilk paragraflarında (I.1-5) rastlamak mümkündür. Eser Pers Savaşları'nın Asya ile Avrupa arasındaki yüzyıllara dayanan bir düşmanlığın sonucu olduğu görüşüne dayanan ifade ile başlar. Bu görüşe göre, Persler ve

(97) J.B.Bury, a.g.e., s.48-51.

Grekler arasındaki karşılıklı kız kaçırmaları izleyen Troia Savaşı Asya'da Greklere karşı bir düşmanlığın doğmasına yol açmış ve Pers Savaşları bunun sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Ancak Herodotos bu görüşü üzerine almaz ve onun Perslere ait bir teori olduğunu söyler. Ve bu spekülasyonu önemsememekle birlikte, ciddiye almış gibi de görünür. Özetle şöyle der : *"Bana sorarsanız, ben şöyle oldu ya da böyle oldu diyemem, ama Yunanlılara karşı kesin olarak haksızlık yapan ilk Barbar, Kroisos ile başlayacağım"* (I.5,6). Bununla birlikte, efsanevi geleneği güçlünc bir açıdan veren bu görüşü eserinin girişine koyması önemlidir (98).

Herodotos kehanetler, anlamlı rüyalar veya şaşılacak rastlantılardan oluşmuş doğaüstü araçları içeren tarihi efsanelerin - daha sonraki şeklinin - Homeros'udur. Bu efsaneler, Herodotos'un fiziksel olarak olanaksız gibi görüneni genellikle kabul etmeyen, inanılır ve olası arasındaki kararsız ölçüsüne uygundular (99). O, öykülerinin gerçekliğini irdeleme girişiminde bulunmaz, inanma ya da inanmama kararı sonunda okuyuculara kalır ve doğal olarak okuyucular da bu konuda farklılıklar gösterecektir. Fakat Herodotos oldukça sıklıkla kendi kanısını ifade ederek, okuyucuya düşen yükü hafifletmeye çalışır. Örneğin, Artemision Deniz Savaşı'ndan önce Aphetai'da suya dalıp, su altında on mil yüzdükten sonra, Yunan kuvvetlerine katılmış olduğu söylenen ünlü dalgıç Skioneli Skyllias'ın öyküsünü Herodotos, onun bu yolculuğunu bir kayığa binerek gerçekleştirmiş olduğunu söyleyerek çürütür (VIII.8). Başka yerlerde Herodotos,

(98) A.y., s.52,54.

(99) A.y., s.58.

tek gözle doğan (III.116) ya da keçi ayaklı (IV.25) insan ırklarının varlığı konusundaki kuşkularını ifade eder. Sık sık karşı oluşunu olumlu bir biçimde anlatır ve yanlış inançları düzeltmeye çalışır. Kökenleri konusundaki Kaunosluların kanılarını çürütür (I.172) ve Mısırlıların, Pers Kralı Kambyses'in Mısırlı bir prensesten doğduğu konusundaki iddialarını reddeder (III.2). Bazen doğru olabilecek öyküleri ele alırken, gerçek bir yargılama gücü sergiler. Atina'nın en güçlü ailelerinden olan Alkmaionidlerin, Marathon Savaşı zamanında Perslerin zaferi için tertip hazırlamakta oldukları ve parlayan bir kalcan aracılığı ile Pers donanmasına işaret verdikleri hakkındaki hikayeden kuşku duyduğu zaman, olasılıkla bunu bildiren kimselerin kanısına aykırı düşüyordu (VI.121-124). Bazı durumlarda Herodotos, birbirine karşıt iki söylenti arasında seçim yapmayı olanaksız bulur. Örneğin, Kral Kserkses'in, Hellespontos'a kupa, altın kase ve kılıcı güneşe bir adak olarak mı, yoksa denizi sopa ile dövdürmüş olmaktan duyduğu pişmanlıktan ötürü mü attığı konusunda bir yargısı bulunmadığını itiraf eder (VII.54)⁽¹⁰⁰⁾.

Fakat yukarıda sözü edilen durumlarda gösterdiği rasyonel şüphecilik yanında birçok abartmalar ve safdillikler Herodotos'un gözünden kaçmış gibi görünmektedir. Belki Delphoi'un Perslerden mucizevi kurtuluşunun hikayesi, onun inancının belirsiz sınırlarını daha iyi açıklayabilir (VIII.36-39). Oraklı, kutsal eşyayı ne yapmaları gerektiğini danışan Delphoilulara, tanrının, kendisine ait olanı yine kendisinin koruyabileceğini bildirdi. Persler geldiklerinde, yıldırım ve Parnassos'dan büyük

(100) S.Usher, The Historians of Greece and Rome, s.5,6.

kaya parçalarının düşmesi sonucu geri püskürtüldüler. Herodotos gerçi olayların mucizevi doğasını belirtse de, bunu hiçbir şüphecilik iması olmaksızın anlatır. İleri sürülen fiziksel olaylarda hiçbir olanaksız şey dikkati çekmemekle birlikte, mucize, rastlantıda ve kehanet niteliğindeki haberin yerine gelmesindedir. Herodotos, bu çeşit bir mucizeye karşı ön yargılı değildi, ancak başka bir mucizenin de aynı nedenle meydana geldiği söylenmekteydi : Tapınağın içinde korunan ve insanın dokunamayacağı kadar kutsal olan bir yığın silah birdenbire tapınağın önünde bulundu. Herodotos bunu, insan gücünün olay ile ilişkili olabileceği hakkında herhangi bir görüş olmaksızın, gerçek bir mucize olarak kabul eder; dikkate değer olan bir şey de onu, Persleri püskürten fiziksel güçlerden daha az olağanüstü bir şey olarak görmesidir. Ancak eleştirci bir gözle bakıldığında bu olay, yıldırım hücumunun kesin olarak şaşılacak rastlantısından, kıyaslanamayacak şekilde çok daha olağanüstüydü. Herodotos bu olayda gerçekten fiziksel olarak olanaksız olana sınır çekmekte başarılı olamamıştır. Hiçbir zaman inanılır ve inanılmaz sahaları arasındaki sınırı açıkça belirlememiş olan tarihinin, başka bir mucize karşısındaki tavrı da şöyle olmuştur: İnsanüstü endamlı iki silahlı savaşçının hızla koşan Persleri kovaladıkları ve onların morali bozulmuş askerleri arasında ölüm dağıttıkları söyleniyordu (VIII.38,39). Ancak Herodotos bu hikayeyi kabul etmekten dikkatle kaçınır ve onu Perslerin tanıklığında verir; "Bana bildirildiğine göre", ifadesi ile sınırlandırır; ayrıca Delphoiluların, iki savaşçıyı yerel kahramanlarla bir tuttuklarını da ekler (101).

(101)

J.B.Bury, 'a.g.e., s.59,60.

Yine Herodotos'un, Korinthos tyranı Periandros'un yönetimi ile ilgili olarak anlattığı hikaye de pek inandırıcı değildir. Öykü kısaca şöyledir : Periandros, tyrân olarak yönetimini sürdürebilmenin en iyi yolu konusunda öğütlerini almak üzere, Miletos tyranı Thrasybulos'a bir elçiler heyeti gönderir. Thrasybulos bu elçileri bir ekin tarlasına götürerek, diğerlerinden daha uzun duran sapların başaklarını keser. Periandros da bu öğüde uyarak, herhangi bir neden göstermeksizin yurttaşların ileri gelenlerini öldürmeye girişir. Gerçekle ilgili sorunlarda da durum pek farklı değildir. Herodotos'un anlattığına göre, tavşan gebelik esnasında yeniden gebe kalabilir; ilk yavrusu pençeleriyle ana aslanın döl yatağını yırttığı için, dişi aslan yaşamı boyunca ancak bir kez gebe kalır (III.118)⁽¹⁰²⁾.

Herodotos'un safdilliği ve şüpheciliği arasındaki karşıtlık, onun epiğine merak uyandırıcı bir nitelik kazandırır. Safdillik, o, bir olayın birden fazla yorumunu bildiği zaman, özellikle göze çarpan ihtiyatlı bir çekingenliğin ardından gelir. Herodotos, kendisini zor duruma sokmama konusunda bir ustadır. Örneğin bir yeraltı evinde üç yıl yaşayan Zalmoksis'in hikayesi hakkında, *"Olayı inkar etmemekle birlikte, ancak sınırlı olarak inanabildiğimi söyleyeceğim"* der (IV.96). Onun genellikle uyguladığı yöntem, birbirini tutmayan hikayeleri anlatmak ve konuyu orada bırakmaktır. Bu yöntem, Herodotos'un bir anlatımı seçmiş olmasından, ya da değişik yorumları birbirine karıştırmaya girişmesinden çok daha iyidir. Ancak bu yöntemle Herodotos' kanıtı dikkatle incelemeyi ve mümkünse,

(102) S.Usher, a.g.e., s. 6,7.

bağdaşmayan hikayeler arasında karar vermeyi görevi olarak gören bir tarihçiden çok, bir tarihi materyal toplayıcısı ve bunu düzenlemede ve sunmada iyi yetişmiş bir ustadır (103).

III - A K I L C I L I K (R A S Y O N A L İ Z M) V E G E R Ç E K Ç İ L İ K (R E A L İ Z M) :

Herodotos'ta akılcılık, eski efsanelerin doğaüstü karakterlerini ortaya çıkarmaya eğilimi olan bir rasyonalizm şeklinde görülür. Bunun nedeni, doğal ve tamamen insani bir açıklama vermektir. Örneğin, Dodona rahibeleri, Zeus'in kehanet ocağının bir meşe üzerine oturmuş olan siyah bir dişi güvercinin emri üzerine kurulduğunu anlatıyorlarsa, bu kehanet ocağının bir Mısırlı kadın tarafından kurulduğu ve ülkenin dilini bilmeyen bu kadının bir kuş gibi anlaşılmayan bir dille konuştuğu anlamına gelir. Burada rasyonel bir yorumlama ihtiyacı gösteren bir yarı eleştiri göze çarpar ve Herodotos'ta genellikle naif olarak görünmeme tasası hissedilir (104).

Herodotos'un rasyonalizmi eksiktir, çünkü o, yüzeysel benzerliklerle ve aceleci yaklaşımlarla yetinir. Örneğin Herodotos yabancı tanrıları daima Yunanlı tanrılarla özdeşleştirir. Mısırlıların Phtah'ı Hephaistos, Osiris'i Dionysos, Oros'u ise Apollon'dur. Buna şu şekilde bir açıklama getirilebilir ; V.yy.ın aydın bir Yunanlısı için değişik ülkelerin tanrıları, değişik isimler altında taptıkları aynı üstün güçlerdir. Bununla birlikte, efsaneler veya bu tanrıların atribüleri arasındaki belirsiz benzerliklere dayanan bu özdeşleştirme hiçbir sağlam temele dayanmamaktadır (105).

(103) J.B.Bury, a.g.e., s.60,61.

(104) J.Humbert - H.Berguin, Histoire illustrée de la Littérature grecque., s.204.

(105) A.y., s.205.

Herodotos'un rasyonalizmi aynı zamanda fragmanterdir.

Örneğin Herodotos, yalnızca Mısır kralı Rhampsinitos'un, Yunanlıların Hades olarak bildikleri tanrının yanına, yepaltı dünyasına indiğine (II.122) inanmakla kalmaz, aynı zamanda Maratlon Savaşı'ndan önce, Delos'ta meydana gelen depremin, tanrı Apollon tarafından gönderilen bir kehanet olduğuna inanır (VI.98). Bununla birlikte, kendisine olanaksız görünen öykülere kolayca inanmadığı da dikkati çeker (106). (Bu konuda "Herodotos'un Şüphecililiği" maddesinde verilen örnekleri anımsamak yararlı olacaktır).

Herodotos'ta rasyonel unsur ele alındığında, eseri esas olarak savaş ile ilgili olduğu için, onun stratejik konulara ne ölçüde önem verdiğini gözden geçirmede fayda vardır. Bu konuda genel olarak pek az şey söylenebilir. Ancak Herodotos, deniz gücü olmaksızın, Korinthos kıstağından geçen bir savunma suru inşa etmenin yararsız olacağını göstermek suretiyle, Yunanlılar bakımından deniz gücünün önemi hakkında kesin bir açıklamada bulunur. Çünkü böyle bir sur çekilmediği takdirde, Persler, Peloponnesos kapıları boyunca karaya çıkıp, kuşatma hareketi için uygun bir yer seçebilirdi (VIII.60). Herodotos, Pers donanmasının ilerlemeye başlamadan önce, ordunun karada uygun bir yere varmasını beklediğini anlattığı zaman, Pers stratejisinin kara ordusu ve donanmanın ortak hareketine dayandığı açıkça anlaşılır (VII.58,59). Düşman toprağında bu denli büyük bir orduya yiyecek sağlamanın güçlükleri konusunda Kserkses'i uyaran Artabanos'un sözleri ile Perslerin yönetsel

(106) J.Humbert - H.Berguin, a.g.y.

ve lojistik sorunları hakkında bir görüşe varılır (VII.49,50). Bununla birlikte, sorunların çözümlenme şekli ile ilgili bilinenler azdır. Herodotos, Plataia Savaşı'nı yerinde incelemiş görünmesine karşın, büyük bir taktik bilgisi sergilemez. Ancak onun savaşlarda (özellikle kara savaşlarında) olup bitenler hakkındaki betimleri genellikle açık ve inandırıcıdır (107).

Herodotos'un, ekonomik ya da politik düşüncelerden kaynaklanan rasyonel güdöleri dışta bırakıp, tarihin bütün akışını değiştiren eylemlerin tek nedeni olarak hükümdarların kaprislerini kabul etmeye eğilim göstermesi eleştirilere neden olmuştur. Atinalı yasa koyucu Kleisthenes'in, dedesine benzemeye çalışarak, devlet yapısı ile ilgili reformları tasarlamış olduğuna inanılmasını istediği zaman ve bu gibi bazı durumlarda bu eleştirinin belli bir özü vardır (V.67). Ancak bir ruh hastası olan Kambyzes ve çok genç olan Kserkses gibi somut bir biçimde kaprisli insanların kafalarındaki rasyonel güdülerin veya uzun süreli planların varlığında ısrar etmek gerçekçi bir tutum değildir (108).

Herodotos, karakterlerinin çatışan heyecanlarını betimlerken, gerçekçidir. Böylece Salamis Savaşı, Yunanlı komutanların karşı koymak ve savaşmak konusundaki kararlılıkları sayesinde değil, Themistokles'in onların korkularını sezinleyerek, Perslere batı kanalını tıkamalarını gizlice öğütlemesi (VIII.75) ve dolayısı ile Yunanlıların geri çekilmelerini olanaksız kılması sayesinde yapılabilmektedir. Pers istilasının

(107) S.Usher, a.g.e., s.17.

(108) A.y., s.16.

haberi ulaştığı zaman bütün Yunanistan'da duyulan korku doğal, insana özgü bir heyecandır ve o zaman insanların zihinlerinde yer eden korkunun varlığını kabul etmekle Herodotos, dezavantajları gözönüne almayan soğukkanlı kararlar verme konusunda okuyucuyu, Leonidas ve Themistokles gibi önderlerin yeteneklerine hayran bırakmaktadır. Önde gelen bazı kişilerin karakterlerinin dengeli bir şekilde çizilmesinde de gerçekçilik görülebilir. Örneğin, Herodotos'un açıkça hayran olduğu Themistokles, yine de açgözlülükle suçlanmaktan kurtulamaz (VIII.112). Periandros'un karakteri de ılımsızlık ve sevecenlik karışımı olarak verilmiştir. Ancak en karmaşık karakter eserin en önemli kişisi olan Kral Kserkses'in karakteridir. Kserkses Hellespontos'u kamçılattığı zaman küstah ve dinsizdir (VII.34,35); kendisini ağırlayan Pythios'a karşı olan davranışında ise, zalimdir (VII.38,39); ancak birçok durumlarda da yüce ruhludur. Abydos'ta ordusunu denetlerken, bu ordudakilerin hepsinin o.andan yüz yıl sonra ölmüş olacaklarını düşünüp, insanın ~~ölümünü~~ için ağladığında, daha derin insanı bir yanını görmek mümkündür (VII.45 46). Kserkses genç bir insanın dik başlı doğası ile, yaşlıların öğütlerine açıkça bağımlılığı bir arada sergiler (109).

IV - T A R A F S I Z L I K :

Herodotos'un iyi niyeti, farklı çağlarda çeşitli kişiler tarafından eleştiriye uğramış, ancak onun kötü niyetli olduğunu savunan birçok eleştirmen arasında ne Ktesias, ne Manetho, ne Plutarkhos ve ne de diğerleri başarıya ulaşabilmiştir. O, geleneği verir, değişik hikayeleri tam bir tarafsızlıkla

(109) A.y., s.16,17.

anlatır ve materyalini sık sık eleştirir. Yine Herodotos genellikle geçmiş başarıları harikuladeye yüceltme eğilimindedir, bununla birlikte Greklerin alışılmış olan barbarları küçük görme duygusu onda yoktur. Fenikelilerin denizcilik ve teknik yeteneklerini (VII.23,44,99), Mısır ve Babilon'un anıtlarını (I.93), dünyanın uçlarının doğal ürünlerini (III.106-114) över. Grek alfabesini Fenike'den (V.58), para sistemini Lydia'dan (I.94), zaman ölçüsünü ise Babilon'dan çıkarır. Bu ulusal tarafsızlık, onun Perslere karşı olan tavrında da kendini gösterir. Herodotos onların mertliğini, gerçekçiliğini (I.136,138), sadakatini (III 128,154 vd.; VIII.118) ve yüksek politik organizasyonlarını doğrular; hatta onların yenilgisini cesaretsizliğe değil de (IX.62), silahlarda ve disiplinde iyi olmamaya verir. Kserkses'in Grek hizmetkarları, Demaratos ve Artemisia da sağduyuları olaylarla kanıtlanan (VII.101 vd., 234 vd.; VIII.68 vd.,101vd) danışmanlar olarak betimlenir⁽¹¹⁰⁾. Buna karşılık harem sistemi, Doğu'ya özgü gaddarlıklar, esir askerlerin kamçılanarak götürülmesi, şehirlerin yağmalanması ise onda hayret ve nefret uyandırır.

Plutarkhos'tan beri yaygın olan görüş, onun, Atina'nın değerini diğer devletlerin, özellikle de Sparta'nın pahasına abartarak, tarihi değiştirmeye götüren Atina yanlısı bir eğilim gösterdiği şeklinde idi ve bu tahmine dayanan yargı ile Herodotos'un otoritesine oldukça zarar verilmiştir. Gerçi Herodotos kendisini tamamen yurtseverlik duygusuna kaptırmasa da, zamanının politik duygudaşlıklarının etkisinden kurtulamaz.

(110) W.W.How and J.Wells, a.g.e, s.37,38..

Bu nedenle de kendisini kabul eden ve eserinde bir bütün halinde toplamış olduğu geleneklerin birçoğunu sağlayan Samos ve Atina şehirlerine her zaman minnet duymuş, onların başarılarının hakkını yeterince vermek istemiştir. Onun saflığı, kaynaklarına çabuk güvenmesini ve birlikte yaşadığı insanlar arasında geçerli olan hikayeleri ve inançları kabul etmesini hazırlamış, dolayısı ile de örneğın Samosluların Lade'deki ihanetini hafifletmesine (VI.13) ve çok daha sık bir şekilde Atina tarafgirliğini yansıtmalarına yol açmıştır. Herodotos, Salamis'te savaşıan devletler arasında Korinthos'un, bütün Yunanlıların da kabul ettiğı gibi, ön safta yer aldıklarını yazar (VIII.94); ancak yine de Korinthoslu amiral Adeimantos'u, Artemision'da savaşmak için, Themistokles'ten rüşvet alan (VIII.5) ve aynı zamanda Grek savaş meclisinde onun başlıca hasımı olan biri olarak tanımlar (111).

Herodotos'un Med tarafını tutan devletlere karşı olan tavrı açık bir şekilde farklıdır. Örneğın, Thebai'dan görölmemiş bir sertlikle sözeder. Thebailıların Thermopylai'da zorla kaldıklarını (VII.222) ve ilk fırsatta teslim olmalarına rağmen, Kserkses'in emriyle, başta komutanları Leonidas olmak üzere, gövdelerine kızgın demirle krallığın damgasının vurulduğunu (VII.233) yazar. Herodotos daha sonra Thebailılar tarafından ileri sürülen, bütün devletin değıl, sadece küçük bir grubun Med taraftarı olduğu savını kabul etmeyecek ve nihayet Thebai lideri Timagenides'e bütün devletin Med yanlısı olduğuunu açıkça söyletecektir (IX.87). Ayrıca Thebailıların Persler için

(111) A.y., s.39.

gösterdikleri gayret üzerinde de önemle durur (IX.40,67)⁽¹¹²⁾.

Bununla birlikte Herodotos, M.Ö 461'de Atina'ya yardım etmiş olan - belki bunu daha sonraları da yineleyen - Argos ve Thessalia'nın hatalarını ise, daha müşfik bir şekilde ele alır. Pers müdahalesini ilk olarak Thessalia prensleri çağırmıştı (VII.6,130; IX.1) ve Persler sınırlarına ulaştığı zaman da, bütün halk o tarafa geçmişti. Bu durumda Herodotos, Thebailıların onaylamadığı bir savı kabul eder. Buna göre, yalnızca soylular Yunanistan'a ihanet etmiştir, oysa halk, Grekler Olmypos Dağı geçidini savunmayı reddederek Thessalia'yı Pers ülkesine teslim ettikleri için (VII.172,IX.1), zorunluluk karşısında boyun eğmiştir. Argos'un durumu ise, şöyledir : Argoslular, Mardonios'u Pausanias'ın ona karşı ilerlediği konusunda uyardılar (IX.12); açıkça söylemek gerekirse, onların tarafsızlığı bu durumda Medyanlılığının bir kanıtı idi (VIII.73). Buna rağmen Herodotos, endişeli kehanetleri ve Sparta'nın haksız egemenlik istemleri üzerindeki ısrarını (VII.148) düşünerek, Argos savunmasını kabul etme eğilimindedir. Oysa Argos'un Perslerle birlik olduğu şeklinde Yunanistan'da yayılan rivayet, daha sonra Artakserkses'in Susa'da bulunan Argos elçilerine bağlaşma antlaşmasının yürürlükte olduğunu söylemesiyle de (VII.151) doğrulanıyordu. Herodotos yine de ilkesine bağlı kalarak, Atina'da geçerli olan Argos ile ilgili görüşleri yazar ve Argos'un Medlerle olan ilişkilerinin şerefi için bir leke olduğu düşüncesini de belirtir (VII.152,VIII.73). Bu arada Thebai atlılarının Plataia'da

(112) A.y., s.39,40.

gösterdikleri cesareti över (IX.67-9) ve yurtseverliğin çarpıcı bir örneği olarak, onların lideri Timagenides'i verir (IX.87). Korinthoslular hakkındaki düşünceleri ise - Adeimantos dışında - genellikle olumludur. Onların, iki defa Atina'nın köleleştirilmesine yönelik haksız Sparta projelerini önlediklerini (V.75, 92), bir defa Atina ve Thebai'ı uzlaştırdıklarını (VI.108), Pers Savaşı'nda büyük bir donanma (VIII.1,43) ve ordu ile (IX.28) yer aldıklarını ve Mykale'de örnek bir kahramanlık sergilediklerini (IX.105) yazar (113).

Herodotos, Atina'nın sıcak bir hayranıydı ve Atina İmparatorluğu'na karşı vazgeçemediği bir taraftarlık ve coşkunlukla baktı. Onun Thuri kolonisini kurma girişimlerine katılarak, bu yeni şehrin bir vatandaşı oldu. Bu açık kanıtın yanında, eseri de Herodotos'un politik sempatisini doğrular. Perslerle olan savaşın tüm hikayesi, Atina'nın şerefini arttıran ve onun grurunu fazlaca öven bir dille yazılmıştır. Buna karşılık Atina'nın büyük rakibi Sparta ve onun savaşta yer aldığı bölümler ise, çoğu kez ironi ile ele alınmıştır. Örneğin Spartalılar bayram kutlaması gibi nedenlerle savaş yerine hep geç ulaşıyorlardı (IX.7). İşte onların bu yavaşlığına (VIII.40, IX.7) zıt olarak da, Atinalıların - özellikle Marathon'da - gösterdikleri cesaret abartılıydı (VI.112). Bundan başka Herodotos Atina'nın mittarihsel üstünlük iddialarını ortaya koymak için, her fırsattan yararlanır ve Pers Savaşı zamanında da Atina'yı bu iddiaları ileri sürürken gösterir (VII.161, IX.27). Bunlar

(113) A.y., s.40,41.

aynı zamanda Atina için yapılmış en güzel övgülerdir. Ancak burada yanlış bir zamanlama söz konusudur. Çünkü o zamanlar - bilindiği gibi - Sparta lider durumundaydı; Atina ise, Peloponnesos Birliği'nin bir üyesiydi ve üstünlük çekişmesi henüz ortaya çıkmamıştı. Böylece, burada Herodotos'un politika yararına tarihi çarpıttığı söylenebilir. Herodotos'un o devrin Atinalılarına atfettiği bu üstünlük iddiaları, kaynaklarını Atina cenaze töreni nutuklarından alırlar. Perikles'in Samos Savaşı'nda (M.Ö. 439) öldürülen vatandaşlar hakkında verdiği söylevde, esaneden ve tarihten gelen bu kanıtlar şüphesiz yer almaktaydı. Edward Meyer'e göre, tarihçi orada hazır bulunmuş ve Perikles'i dinlemiştir. Bu doğru olabilir, çünkü hatip tarafından kullanılan, ölü askerleri yıldan çıkarılmış bahara benzeten çok güzel bir ifadeyi tarihçinin benimseyerek yeni bir çerçeveye oturttuğu görülür (VII.162). Yine Herodotos, Atinalıları Yunanistan'ın gerçek kurtarıcıları olarak gösterir (VII.139). Onun Atina'ya karşı olan hayranlığı, demokratik özgürlüğe olan inancına bağlıydı. Ona göre, tyranların yönetiminde iken Atina, komşu uluslar arasında askerlik bakımından, silik bir devletti, ancak tyranlığı ortadan kaldırıp özgürlüğünü kazanınca, çok öne geçti (V.78)⁽¹¹⁴⁾.

Ancak herşeye rağmen, Herodotos'u aşırı derecede Atina taraftarı bir önyargıya sahip olmakla suçlamak doğru değildir. Çünkü bu durumda onun, Atina'nın büyük rakibi Sparta'ya karşı olan güveni inkar etme eğiliminde olduğunun ispatlanması gerekir. Oysa bununla ilgili bir kanıt yoktur. Tarihçinin, Atinalıların zafere götüren planlarına güvendiği zaman, onları

(114) J.B.Bury, a.g.e., s.62-65.

gereğinden fazla beğendiği ya da Spartalıların Boiotia'ya ilerlemeden önceki ertelemelerini ve duraksamalarını anlatırken, gereğinden fazla yerdiği söylenemez. Doğal olarak, eserin Thermopylai ile ilgili bölümleriyle Spartalılar memnun edilememişlerdir, ancak Plataia gerçek bir Sparta zaferi olarak verilmiştir. Yine o zamana kadar kazanılmış en büyük zaferi elde etme şerefi ise, Sparta başkomutanına aittir. Diğer yanda Themistokles, oldukça gereksiz bir sertlikle idare eden tipik bir Atinalı olarak gösterilir (115).

Herodotos, Atina'yı övdüğü kadar, eleştirmiştir de. O, Atina halkını tyranlığa memnuniyetle katlanan ve Peisistratos'un çocukça planlarına (I.60) veya Aristagoras'ın sözlerine kolayca kanan (V.97) bir ulus olarak gösterir. Atinalıların, Pers elçilerine karşı zalimce davranışlarını (VII.133) ve Aiginalı rehineleri alıkoymalarını (VI.86) kınar. Ayrıca Atina'nın anlaşma yapmak üzere, Pers ülkesine başvurduğunu (V.73) ve Marathon Savaşı'na kadar ordunun içinde kararsız kişilerin, şehirde ise vatan hainlerinin bulunduğunu kabul eder (VI.109,115) (116).

Herodotos'un Atina sempatisanı bir demokrat olduğu söylenebilir. Eğer Atinalılar gerçekten ona, eserinden bölümler okuyarak verdiği konferanslara karşılık olarak, 10 talent ödemişlerse (Plutarkhos, περὶ τῆς Ἡροδότου Κακονθείας, 26; Herodotos'un Kutulduğu Hakkında), bu şehirlerinin şanına yaptığı hizmetin küçük bir ödülüdür. Ancak bu hizmet, eserinin değerini alçaltmaz. O, Herodotos'un politik inançlarını yansıtmıştır, ama

(115) Herodotus, Historiai (ed.G.P.GOOLD, The Loeb Classical Library) VIII-IX, s.16.

(116) W.W.How and J. Wells, 'a.g.e., s.41,42.

tarafgir olmaktan kendini alamayan bir tarihçinin eseridir, amacı uğruna tarihçi olan bir tarafgirin değil⁽¹¹⁷⁾.

V - G Ü V E N İ L İ R L İ K :

Herodotos'un güvenilirliği ele alınırken, tarihçinin kendisinin inanılabilirliği ve kaynaklarının inanılabilirliği arasında ayırım yapmak yerinde olacaktır.

Herodotos'un üzerinde önemle durduğu "gerçeğin" değişik aşamaları vardır ve tümünün de ortak hedefi tek anlamlılığı bulmak ve hakikat ile örtüşmektir. Bu gerçeğe ulaşabilmek için, λεγόμενα , veya λόγοι (söylenmiş şeyler veya sözler) kanıt olarak sunulabildiği gibi, raporların eleştirel bir değerlendirmesi de yapılabilir. İlk hedefe ulaşmak, Herodotos için bir görevdir; ikincisi ise, her zaman mümkün olmayan koşullara bağlıdır. Böylece Herodotos'un şahsen otopsi yaptığı ve izlenimlerini değerlendirdiği bölümler dışında, söylediklerinin doğruluk derecesi bilgi veren kişiye aittir. Tarihten çok destana yönelik kısımlarda - Mısır ve Babil'in krallar tarihinde olduğu gibi - ~~duyulan~~ aynen verir. Ancak Herodotos işittiklerini ve gördüklerini aynen vermesi konusunda güvenilir olsa da, yanlışlıklardan ve yanlış anlamalardan arınmış değildir⁽¹¹⁸⁾. O, kaynaklarının bilimsel eleştirisini yapmaz ve sözlü geleneğin zayıflıklarının da farkında değildir. Bu nedenle Herodotos'un kendisine duyulan güveni, aynı şekilde kaynaklarına duymak olanaksızdır. Yabancı ülkelerde yaptığı araştırmalarda, genellikle bilgi veren cahil veya kötü niyetli kişiler tarafından birçok

(117) J.B.Bury, a.g.e., s.65.

(118) W.Schmid - O.Stahlin, a.g.e., s.631,632.

yanlışlara sürüklenmiştir. Herodotos'un yerinde topladığı bilgide bazen nasıl başarısızlığa düştüğünü şu iki örnekte görmek mümkündür : O, Mısır'ı ziyaret ettiği zaman, büyük Piramit'in üzerinde - Orta Çağ'da ortadan kaybolmuş olan - yazıtlar gördü. Onlar büyük bir olasılıkla kral mezarlarına uygun şekilde dini anlamlıydılar. şakat Herodotos yazıtların, piramidi inşa eden işçilerin tükettiği soğanlara ve pırasalara sarfedilen para tutarlarını sayıp döktüğünü söyler. Bu, anlaşılacağı gibi, Herodotos'un merakını gidermek üzere, rehberin yaptığı açıklamaydı. İkinci örnek ise, Babylon tarihi ile ilgilidir. Herodotos Babylon'da kral Nebukadnezar'a ait büyük binalar gördü. Onların inşa edildikleri zamanı, Semiramis adını verdiği Kraliçe Sammuramat'ın egemenliğinden 5 kuşak sonraya tarihlemekle doğru bilgi verdi. Ancak yerinde yaptığı inceleme, onu gülünç bir hataya düşmekten alıkoyamadı ve Herodotos, binaları inşa ettiren kişi olarak Kral Nebukadnezar yerine, Kraliçe Nitokris'in adını verdi (119). Yabancı ölkelerde durum böyle iken, Yunanistan'da ise, Pers Savaşları gibi bu kadar yakın zamana ait bir olayın tarihi çeşitli etkilerce - Perslerin devrilmesine tanrıların özel bir müdahalesi gözüyle bakan genel görüş; hikayeyi alametlerle, mucizelerle ve kehanetlerle süsleyen, hatta doğal olayları günlük olaylarla anlamlı bir bağlantı haline getirmek için tarihleri değiştiren Grek hayal gücü; Grek başarılarını abartmak ve güvensizliklerinin nedenini gizlemek arzusu; çeşitli şehirler arasındaki düşmanlıklar ve özel devletlerdeki parti düşmanlıkları gibi - anlaşılmaz hale getirilerek, çarpıtılmıştır.

(119) J.B.Bury, a.g.e., s.70,71.

Eserde yer alan savaş öyküleri teknik ve askeri olmaktan çok pitoresk, psikolojik ve epiktir. Ayrıca Herodotos Atina'ya özellikle de Perikles ve Alkmaionidlere olan hayranlığını açıkça gösterir (120). Olayların çok doğal bir şekilde birbirine bağlanması ve öykünün berraklığı nedeniyle Pers Savaşları'nın tarihinin gerçek olduğu söylenebilir. Fakat öykünün kuruluşu söz götürmez olsa da, ayrıntılar bazen şüphelere yol açar.

Herodotos'un her düşünceye kulak verme yöntemi, güvenilirliği hakkında olumsuz düşüncelere yol açmış, kasıtlı olarak ve belki de merakından tarihsel gerçeği değiştirmekle suçlanmasına neden olmuştur. O şüphesiz, kazınmış ve yazılı bilgilerden çok şey öğrenmiştir. Örneğin Pers İmparatorluğu'ndaki ulusları ve her biri tarafından ödenen haraç tutarlarını içeren uzun ve ayrıntılı kataloğun bir belgesel kaynağa dayanması gerekmektedir. Ancak o, kaynaklarını göstermeyecektir. Yine Kserkses'i felaketine götüren rüyalar, doğruluklarının kanıtlanması açısından, daha fazla sözlü ve yazılı bilgiye ihtiyaç gösterirler. Herodotos, görmüş ve okumuş olduklarını çok nadiren gösterir ve genelde onları bir söylenti olarak kaydeder. Bu da onun eleştirilmesine yol açar. Bunun yanında, anlatımına çekicilik kazandıran bazı nitelikler, sadece gerçekten ne olduğunu açık bir ifadeyle anlatabilecek tarih isteyen kişileri, onun hakkında şüpheye düşürür. Herodotos'ta olayların yol göstericisi, bireysel tutku ve istektir; olaylar koşulların gücünden çok, bireysel eyleme mal edilirler. Kesin olmayan durumlarda ise, karar verecek olan insan değil insan üstüdür. Tanrı, ister iyi

(120) J.Strachan, Herodotus VI, s.25.

ve kötü talihi, mağrur gururu ve haddinden fazla başarıyı uygun bir felaketle dengelemek için, "İntikam" olarak, ister gerçek suçu cezalandırmak için "Sonsuz Adalet" olarak daima çalışır. Bütün dönemlerde yaygın olan bu tür inançlar, Herodotos'un eserinde de özel bir yer bulurlar. Kroisos, Polykrates ve Kambyses'in hikayeleri, insan işleri ile ilgili tanrısal bir düzenlemenin örnekleridir. Bu şekilde yazılan bir tarih eseri de, ahlaki yönden geliştirmeye yönelik bir araç niteliği taşır. Ve dolayısı ile Herodotos'un ahlaki bir ders vermek için, olayların kaydını değiştirdiğinden şüphe edilebilir (121).

Herodotos'un hikayelerinin bir grubunu bir diğerine uydurma usulleri tamamen stilistiktir. O, Aryandes'in seferinin gerçek amacının, Libyalıları boyunduruk altına almak olduğunu söyleyerek (IV.167), "Libya Hikayeleri"ne geçer. Aslında böyle düşünmesine neden yoktur. Yine Kroisos'un Grekler arasında güçlü bir müttefik aradığını ve Dorların başında gelen Sparta ile İonialıların başında olan Atina'yı bulduğunu, ancak ikincisinin şimdilik tyranı Peisistratos'un buyruğu altında olduğunu (I.56, 59) söyleyerek, Atina tarihine başlar. Gerçekte ise, Atina o sıralar üçüncü sınıf bir İonia devletiydi ve yine muhtemelen tyran Peisistratos o zaman hüküm sürmüyordu. Bu geçişleri tasarlama, kaleme almada ve anekdotların ilavesi için fırsatlar elde etmede, Perikles'in ünlü sözü olan "*Yıl, bahar tacından yoksun olacaktır*" ifadesini Gelon'a verdiği zamanki gibi (VII.162), Herodotos sonuçlara bağlanmış olmayı beklemez. Plutarkhos'un da ifade ettiği şekilde o, tarihsel gerçek açısından

(121) Herodotus, Historiai (ed.T.E.PAGE, The Loeb Classical Library) I-II, s.14,16.

fazla önemi bulunmayan konularda doğruluğa özen göstermiştir. Onun tarihi hataları ise kaynaklarının kaçınılmaz bir sonucudur (122).

Herodotos, etnographik - coğrafi alanda doğruluğu bugün tartışılan, hatta reddedilen yaklaşımlar gösterse de, çok uzak ülkelerden ve denizlerden kendisine ulaşmış olan ve onun da gerektiği şekilde bildirdiği hikayelerin bazen geçerli, gerçek bir temele dayandığı görülür. Bu nedenle Herodotos'un sözünü ettiği, ancak inanmadığı, Libyanın etrafını dolaşan gemicilerin seyahatlerinin en son sınırında batıya giderken, güneşi sağ yalarında gördükleri şeklindeki ayrıntı, tartışılan konulardan biridir. Hyperbore ülkesinin Delos ile haberleşmesi de, araştırılmış olan gerçeğe tamamen uyum içindedir. Herodotos'a göre "Hyperboreli" kesinlikle "Kuzey rüzgarının ötesinde yaşayan" anlamındadır. Bu ismi taşıyan bir halkın da Kuzey Avrupa'da yer almış gerekir. Ve Delos hikayesi, ayrıntıları içinde hayali olsa da, en azından Avrupa kıtasının kuzey kısımlarını Ege ile bağlayan ticari yolların bilinen varlığını açıklar. Bu durumda Herodotos'un dünyanın en uzak bölgeleri hakkındaki hikayelerinin bilgi verici nitelikte olduğu söylenebilir. Ancak bu istisnalarla birlikte, genel bir kural olarak, Herodotos yurdundan uzaklaştıkça, gerçekliğinden de uzaklaşır. Bundan çıkarılacak sonuç, Herodotos'un olaylarla ilgili anlatımının, Grek dünyasından ve bilgi kaynaklarından uzak olduğu oranda çok daha fazla coğrafi güçlüklerle dolu olduğudur. Onun söylediği gibi, Skythialılar bir zamanlar Karadeniz sahillerini istila etmiş ve

(122) G.Murray, A History of Ancient Greek Literature, s.150,151.

Kimmerlerin daha eski halkını çıkarmış - belki de Asya'ya kovalamış-olabilirler. Gerçek bu olabilir, ancak Herodotos'un olayın geçtiği yolu tasviri coğrafi gerçeklerle uzlaştırılacak gibi değildir. Kimmerlerin onun ifade ettiği gibi, Karadeniz sahili boyunca kaşmaları fiziki bir olanaksızlık olurdu. Kesin olan sonuç, Herodotos'a coğrafi koşullar hakkında yanlış bilgi verildiğidir, yani sorunun temelinde bilgisizlik yatmaktadır. Herodotos, Karadeniz'in kuzey sahilindeki kabilelerin hareketlerini açıklayabilecek kadar, coğrafi malzemeye sahip değildi. Dareios'un Skythia'da yaptığı yürüyüşler ele alındığında, yine aynı şekilde güçlüklerle karşılaşmak mümkündür. Bu kadar büyük bir ordunun, iddia edilen mesafeyi ileri sürülen zamanda almış olması olanaksızdı. Herodotos genellikle ahlaki bir hikayenin çekiciliklerine karşı koyamaz, burada da açıkça çok canlı ve ilginç bir anlatım vermek istemiştir. Görünüşe göre, Herodotos zaman zaman coğrafyanın dışına çıkmıştır ve onun ciddi bir tarihçi olduğunu söyleyebilmek için de, Dareios'un Skythia seferi hakkındaki hikayesinden başka temellere dayanmak gerekmektedir (123).

Herodotos'un tarihinin V,VI, ve VII. kitapları içeren bölümünde birçok ayrıntılar, spekülasyona ve tartışmaya yol açacak niteliktedir. O, Perslerin sayısını abartabilir, efsaneye kulak verebilir, ancak günümüzde yapılan araştırmalar onun genel güvenilirliğini azaltmamıştır. Herodotos pek çok yerel ayrıntı verdiği yerde, çok daha az eleştiriye uğramıştır. Marathon ile ilgili hikaye çok kısa bir şekilde anlatılmıştır,

(123) Herodotus, Historiai (ed. T.E.PAGE, The Loeb Classical Library) III-IV s.14,16

fakat Thermopylai'in tam ve ayrıntılı tasviri bugün doğrulanabilir (124).

Herodotos'un Salamis ve Plataia Savaşları ile ilgili anlatımı da anlaşmazlıklara neden olmuştur. Zaman zaman onun hikayesini coğrafi gerçeklerle uzlaştırmak zordur, hatta onun Salamis Savaşı'nın diğer otoritesi olan Aiskhylos tarafından anlatıldığı ileri sürülür. Bu konuda, VIII.76-83'de anlatılan hikaye örnek olarak verilebilir. Hikaye kısaca şöyledir : Salamis Savaşı'ndan önceki gün, Pers donanması görünüşte doğu kanadı Munykhia yakınlarında olmak üzere, Attika sahili boyunca seyreder. Grekler ise Salamis'te, Kserkses'in gemilerinin karşısında ve aşağı yukarı bir mil mesafedeydiler. Gece yarısı olunca, Pers gemileri anakara ve Salamis arasındaki boğazları kapattılar. Ertesi gün şafakta, Grekler ilerlediler ve Perslere ön bir saldırı yaptılar. Bu hikaye, başlıca iki neden üzerinde tartışılır.

İlki şudur ; Eğer Persler gerçekten Attika sahili boyunca uzanıyor olsaydılar boğazların iki girişini Greklerin haberi olmaksızın, kapatamazlardı.

İkinci neden ; Herodotos'un anlatımı, Aiskhylos'un savaşta sadece sekiz yıl sonra yazdığı Πέρσαι adlı oyundaki anlatımına uymamaktadır.

İlk görüşe şu şekilde itiraz edilebilir: Pers manevrası karanlıkta yapılmıştır ve bugünkü savaş gemilerine oranla

(124) Herodotus, Historiai (ed. T.E.PAGE, The Loeb Classical Library) V-VII, s.17,18.

oldukça küçük gemilerle. Bu nedenle Greklerin manevradan haberdar olmamaları kesin olarak inanılmayacak bir şey değildir. Herodotos ve Aiskhylos'un bir fikirde olmadıkları görüşüne gelince, gerçek şudur ki, Aiskhylos bir rapor değil, şiirsel bir drama yazmıştır. Dolayısı ile onun hikayeyi anlatma tarzı da Herodotos'unkinden farklı olacaktır, ancak bildirdiği gerçekler aynıdır. Aiskhylos Herodotos'un. Grekler saldırmak üzere yelken açtıkları zaman, Perslerin, Salamis karşısındaki Attika sahili boyunca seyrettikleri görüşünü hiçbir yerde yalanlamaz. O şöyle der : " Θωός δε πάντες ἦσαν ἐκφανεῖς ἰδεῖν"; "onların hepsi çabuk bir şekilde görüş alanına çıktılar" (125).

Herodotos'un Pers ve Grek ordularının Plataia yakınlarındaki manevraları ile ilgili anlatımı, savaşlar hakkındaki pek çok tasvirleri gibi, her zaman çok açık değildir. Anlaşılması her zaman kolay olmayan ayrıntılarla ve şaşırtan olaylarla doludur. Sözü geçen bazı yerlerin tanısı kesin olarak yapılamamaktadır ve hikayede boşluklar vardır. Örneğin Herodotos IX.15'de, Mardonios'un ordusunun Erythrai'dan Hysiai'a kadar olan alanı kapladığını ileri sürdüğü zaman, Perslerin, Asopos'un sağ kıyısında oldukları tahmin edilebilir. Ancak bir süre sonra tarihçi, onların sol kıyıda olduklarını ifade eder. Bunun gibi gerçek anlaşılmazlıklar vardır (126).

Herodotos her ne kadar bilimsel doğrunun idealine ulaşamamışsa da, onu en azından tanımlamış ve yalnızca olayların gerçekleşme biçimini saptarken değil, mekan ve zamanın ölçümü

(125) Herodotus, Historiai (ed.G.P.GOOLD, The Loeb Classical Library) VIII-IX s.11,12.

(126) A.y., s.13.

açısından da yaklaştırmaya çalışmıştır. Ondan önce hiçbir tarihçi mekanların ölçümüne bu denli önem vermemiştir. Herodotos, bunun önemini geometriye fazlası ile ilgi duyan Mısırlılar veya Persler sayesinde kavramış olabilir. Seyahatleri esnasında Herodotos, şahsen yaptığı ya da bilenlerden öğrendiği ölçümleri Mısırlıların οχοῖνοι , Perslerin παρασάγγαι ve Greklerin στάδια , ὀργυαί , πήχεις , πόδες birimleri ile vermiş, birimleri de yer yer birbirine dönüştürmüştür (127).

Herodotos'un zaman ölçümü konusundaki tutumu da kendisinden önceki tarihçilere göre farklıdır ve bu konu ile ilgili olarak, Mısır'da çok şey öğrenmiştir. Tanrılar ve Kahramanlar Çağı'nı anlatırken, Greklerin kuşak ölçüsünü kullanır. Her kuşak, bir kralın egemenlik süresi ile eşdeğer tutulur ve üç kuşak bir yüzyıl sayılır. Herodotos, soy ağaçlarından yararlanarak, olayların geçtiği zaman ile kendi zaman dilimi arasındaki süreyi bulmaya çalışır. Doğu tarihi ile ilgili olaylar ise, kralların egemenlik sürelerine göre belirler ve bu süreleri verir. Ancak Kserkses'ten önceki dönem için, süreleri vermekle birlikte, başlangıç ve bitiş noktalarını saptayamaz. Bunun dışında, tarihi olaylar genellikle yıl olarak verilmez. Herodotos belirli bir başlangıç noktası saptayarak, ondan itibaren yılları sayma yöntemini ise, İonia İhtilali'nin anlatımı için kullanır. Hatta burada savaş yıllarını anlatırken, yılın baharından bile söz eder. Herodotos'un zaman ölçümlerinde, ay ismi veya ayın belirli bir gününü içeren bir tarih bulunmaz. Günleri de ancak anekdotlarda, Perslerle ilgili ve ender olarak da

(127) W.Schmid - O. Stahlin, a.g.e., s.635.

Greklerle ilgili (İonia İhtilali'nin öyküsünde olduğu gibi) olaylarda, sonra biraz daha sık olarak II.Pers Savaşı'nda ve en çok da Plataia Savaşı'nın anlatımında sayar. Herodotos'a zaman bakımından daha yakın olan bu olaylarda, sık sık günün veya gecenin saati de verilir. Bunların dışında sadece bir kez bir memura göre (Kserkses'in, Atina'yı ilk aldığı yılın, Kalliades'in arkhonluk yaptığı zamana rastladığını söyleyerek; VIII.51) ve yalnızca bir kez de bir bayrama göre (Apollon Karneios Bayramı; VIII.72) tarih belirler (128).

Görüldüğü gibi, Herodotos Pers Savaşları'nı anlatırken, kronolojiye önem vermemiştir. Ancak son üç kitapta tarihleme iyi gittiği halde, bütün eser gösterir ki, kaynaklarından edindiği tarihleri geçirirken, anlattığı bölümlerin pek çoğu Hellen geleneğinin, Doğu kayıtlarıyla eş zaman kılınma problemini ortaya koymasına rağmen, o asla Grek tarihinin kronolojik güçlükleriyle uğraşmaya girişmemiştir. Bunun nedeni, büyük bir olasılıkla onun problemden kaçması değil, ancak içinden çıkılmaz olarak görmesidir. Ve onun kronolojiye karşı olan kayıtsızlığı, yarı tarihi düşünce olan epiğinin başka bir belirtisidir. (129).

VI - D İ N İ G Ö R Ü Ş Ü :

Herodotos'un yaşamında din, çok önemli bir yer tutar. O, kendisini Greklerin olduğu kadar, yabancı ulusların da dini gizlerini derin bir saygıyla ele almaya yönelten kuvvetli bir dini duyguya sahiptir. Ve edebi sanatın, Herodotos'ta bir dini öğretim aracı olduğu açıkça söylenebilir (130). Genel inançları

(128) A.y., s.635-637.

(129) J.B.Bury, a.g.e., s.73.

(130) W.W.Hall and J.Wells, a.g.e., s.48.

açısından ise o, kendi çağıının büyük çoğunluğu tarafından paylaşılan daha eski dönemlerin basit inancı ile, Perikles Atina'sının kültürlü çevrelerinde yaygın olan septsizm arasında yer alır. Bu konuda o, Sophokles'in Euripides'e göre olduğu gibi Thukydides'e karşı az çok aynı bağlantıda durur. Çünkü ne Herodotos, ne de Sophokles derin bir şekilde yeni kültürün etkisi altına girmişlerdir (131). Herodotos hakkındaki yargılarımız, Thukydides ile dolaylı olarak karşılaştırılmasından, genel olarak etkilenmiştir. Böylece dini konularda Herodotos bazen sade bir dindarlık, hatta saflık örneği olarak ele alınır. Gerçekten de insanlarla ilgili konularda bu denli sıklıkla yapmasına karşın, tanrılarla ilgili herhangi bir noktada nadiren kararsızlık gösterir. O, tehlikeli olabilecek konulardan hemen uzaklaşır; tanrılarının şerefini zedeleyeceğine inandığı şeyler için, onlardan açıkça af diler (II.45); "kutsal" diye adlandırdığı hikayeleri de yinelemekten kaçınır. Herodotos, bir monoteist olarak kabul edilse de, değildir. Ancak dili, doğal güçlerin ve kahramanların arkasındaki manevi bir tanrıyı içeren, monoteizmin mutlak arka zeminini ima eder. Grek teolojisini yaratan, tanrıların soy zincirlerini düzenleyen ve onlara isimlerini, biçimlerini, görevlerini veren Homeros ve Hesiodos'dan beri dört asırdan daha uzun bir sürenin geçmiş olamayacağını söyleyen bir kişi, şüphesiz ülkesinin politeizminin çok üzerindedir (II.53). Herodotos, bu tanrıların isimlerinin ve kültlerinin birçoğunu Mısır'dan çıkarır (II.4,49,53,57,156) ve Grek dininin karışık unsurlarını özellikle Dionysos'un ayinlerinde görür (II.49, IV.79). O ayrıca, Grek anthropomorphizmini tarafsız olarak Pers

(131) J.Strachan, a.g.e., s.26.

doğacılığı ile karşılaştırır. Şöyle der : "Onların tanrı heykeli, tapınak, sunak yapmak gibi adeti yoktur; hatta yapanlara da deli derler, çünkü sanırım onlar tanrıları, Greklerin yaptığı gibi, insan biçimli olarak kabul etmezler. Onların adeti, çepeşevre gökyüzünü Zeus olarak düşündüklerinden, dağ başlarına çıkarak, Zeus'e kurban kesmektir. Onlar, güneşe, aya, toprağa, ateşe, suya ve rüzgara da kurban keserler" (I.131). Bu pasajda ifade edilen, yerel geleneklerin ve anthropomorphizmin ilinekerlerinden kurtulmuş, gerçek Grek politeizmidir. Eğer Herodotos'a veya rahiplik derecesinde olmayan herhangi bir Yunanlıya baskı yapılırsa, doğanın ve tarihin çeşitliliğinin ardındaki "Bir"e başvurur; ancak her yanda, rüzgarlarda, sularda, güneş ışığında ve kalbine hoş görünen herşeyde tanrısal bir unsuru hissetmek, onun her bir belirtisini birçokları arasından seçip ayırmak ve derhal ibadet etmek ona doğal bir şey olarak gelir (132).

Herodotos'un dini görüşü ile ilgili olarak, başlıca üç unsur seçilebilir : Ahlaki (moral) unsur; ahlaka aykırı (immoral) unsur; ahlak dışı (amoral) unsur (133).

Herodotos, birinci unsuru, birçok durumlarda suçların uygun şekilde cezalandırılmasında olmuş gibi kabul eder. Bazen bu unsuru açıkça tanrılara atfederken, bazen de soyut olarak ceza veya intikamdan (τίσις veya νέμεσις) sözeder. O, birkaç pasajda tanrısal buyrukla veya tanrısal yardımla - genellikle tanrıların ya da bir tanrının iyi bir amacı yerine getirmelerini ima ederek - gerçekleşen olayları anlatır (III.77,108;VIII.13)(134).

(132) G.Murray, a.g.e., s.143,144.

(133) G.E.M.De Ste.Croix, "Herodotus"(ed.Ian Mc Auslan-P.Walcot, Greece & Rome), s.139.

(134) G.E.M.De Ste.Croix, a.g.y.

İkinci unsurda anlatılmak istenen, tanrıların kıskançlığı bir ölümlünün olağanüstü başarısı, zenginliği ya da mutluluğu durumunda onların kinidir. Tanrıların kıskançlığının önüne geçmek için, büyük hırslardan kaçınmak ve büyük mutluluklardan korkmak gerekir. Çünkü eşsiz mutluluklar insan gururunu (ὕβρις) doğurur, bu da intikamı (νέμεσις) getirir. Nemesis, ahalisini köleleştirmek amacı ile Tegea'yı istila etmiş olan Spartalıların durumunda olduğu gibi, kısa sürede (I.66,67) ya da kurdurduğu köprüyü yıktığı için Hellespontos'a (ki o da bir tanrıydı) üç yüz sopa çekilmesini ve bir çift bukağı takılmasını emreden, daha sonra da Salamis'te yenilgiye uğrayan Kserkses'in durumunda olduğu gibi uzun sürede (VII.35) gelebilir ⁽¹³⁵⁾. Bir pasajda Herodotos şöyle der; *"Tanrılardan Kroisos'a büyük bir intikam çıkageldi, çünkü o, kendisini insanların en mutlusu saydı"*. (I.34; krş. I.45). Burada bir çeşit ὕβρις, küstahlık söz konusudur. Dünyadaki en mutlu insan, birçok malı mülkü olan Kroisos değil, zengin ülkesinde güzel ve erdemli çocukları ile birlikte yaşayan ve vatani uğrunda şerefli bir şekilde ölen Tellos adında sıradan bir Atinalıdır (I.30). Herodotos'a göre; *"Tanrı başkalarından büyük olanların kurum taslamasına izin vermez; Tanrı yüksek olan herşeyi budamaktan hoşlanır"* (VII.10 E). Polykrates'in yüzüğü hikayesinde de aynı durum söz konusudur (III.40); *"insan mutlu olduğu zaman, bir mutsuzluk beklemelidir; çünkü tanrılar sürekli bir mutluluktan hoşlanmazlar"*. Yine bir pasajda Herodotos, Solon'u Kroisos ile konuşturur. Solon şöyle der : *" τὸ θεῖον φθονερόν τε καὶ ταπαινώδης "* , *"Tanrı kıskanç ve güvenilmezdir"* (I.32). Bu ifade, 500 yıl sonra, dindar

(135) S.Usher, a.g.e., s.21.

Plutarkhos'ta büyük bir hayret ve nefrete yol açmış ve Plutarkhos eserinde (De Malignitate Herodoti) bu pasajın tanrılara karşı iftiracı ve kötü niyetli olduğunu sert bir şekilde dile getirmiştir (136).

Hybris-Nemesis bağının Herodotos'un dünya görüşündeki önemi, onun Atinalı tragedia ozanlarına bağlantısı konusunda pek çok spekülasyona neden olmuştur. Çünkü genellikle onların oyunlarının temel öğesi, bu bağdır. Herodotos'un Sophokles ile dost olduğu ve ozanın oyunları ile onun eserinin arasında paralellik bulunduğu bilinen bir gerçektir. Aiskhylos'un "Persler" adlı oyununun asıl teması, aşırı gururun kurbanı olan bir insanın yıkımıdır. Pindaros ise büyük başarıyı sindirme konusunda ki yeteneksizlik'ten söz eder (Olympiad Odesi, I.87)⁽¹³⁷⁾. Ancak Herodotos için, tanrısal yönetimin ilkelerini saptamak kolay değildir. O, bu konuda açıkça Tanrı'nın insanlara karşı aldığı önlemleri haklı bulan Aiskhylos ve Pindaros'tan ayrılır. Örneğin, Aiskhylos'un her oyunu tam bir theodisydir (en yüksek iyiliğin meydana gelmesi için, fenalığın gerekli olduğunu iddia ederek, Tanrı'nın tedbirlerini haklı çıkaran felsefe). Fakat Herodotos Sophokles gibi, bu tür ahlaki görüşlerin üstesinden gelemeyen ve dünyanın açık adaletsizliği, yaşamın sırları tarafından ezilen halk yığınlarının yarı bilinçli karamsarlığını paylaşır (138). Dünyada suç kadar masum katlanmayı da gören bu iki yazarda yaşamdan bıkkınlığa değil, ancak insan yazgısının sınırlılıklarını anlamaya verilen derin bir üzüntü vardır⁽¹³⁹⁾.

(136) G.E.M. De Ste. Croix, a.g.e., s.140.

(137) S.Usher. a.g.y.

(138) W.W. How and J.Wells, a.g.e., s.49.

(139) A.y., s.50.

Gerçekte Tanrı, evrenin düzenleyicisi ve yöneticisidir (II.52) ve Tanrı koruduğu dengede müşfiktir (III.108). Ancak dengenin bu gerçek ilkesi bireye aşırı baskı yapar. Nemesis öğretisi, en açık şekli ile Kroisos'un hikayesinde görülmektedir. Tanrı'nın kıskançlığı hakkında böyle bir görüşü benimseyen Herodotos'un dindarlığı tuhaf görünebilir. Ancak aslında aşırı zenginlik, başarı ve mutluluk tanrısal kıskançlığı uyandırır da, bir ilke olarak onlara gurur, haddini bilmezlik (krş.I.32,I.34) ve sık sık şahsi veya atadan kalma suç da (I.91) eşlik eder. Anlatımının bu bölümlerinde (I ve VII-IX Kitaplar) Herodotos, daha kuvvetli ve daha çok insana özgü kelimeleri - φθόνος (kıskançlık) ve νέμεσις (intikam) gibi - ama daha belirsiz ve daha soyut kavramları - τίσις (ceza) ve δίκη (adalet) - kullanır (140).

Herodotos, biraz önce sözü geçen pasajda (I.32), Solon'a şu sözleri de söyletir : "*İnsan tamamiyle talihtir (συμφορή)*". Herodotos'un bu cümledeki συμφορή kelimesi ile ne demek istediği, Kserkses'i konuşturduğu başka bir pasajda açıkça görülür. Kserkses, "*İnsanlar koşulları (συνφοραι) kontrol edemezler, ancak onlar tarafından kontrol edilirler*" der (VII.49). Herodotos'a görüldüğü gibi, insanın, kontrolü ötesindeki dış güçler ve koşullar tarafından yönetildiği gerçeği, tarihçinin dini görüşündeki üçüncü unsuru oluşturur. Bu unsur, en iyi şekilde "Kader" kelimesi ile betimlenebilir. Yine bu unsur, diğer iki unsurdan daha fazla örneği olması ve Herodotos'un, hakkında düşündüğü zaman onu, herşeyden önce kabul etmesi bakımından üç eleman için en önemli olanıdır. Kader, insanların efendisidir.

(140) A.y., s.49,50.

Hiç kimse belirlenmiş kaderinden kaçamaz (I.8,120;II.161;IV.79; V.33,92;VI.64;VIII.53). Kroisos'un hikayesi, bu konudaki en iyi örneklerden biridir (I.90,91). Kader, insanları olduğu gibi, tanrıları da egemenliği altına alır. Kroisos'u kurtarmak isteyen Apollon, onun düşüşünü sadece üç yıl geciktirebilir (I.91). Tanrı'nın yazdığını insanın değiştiremeyeceği fikrine nadiren rastlanır (IX.16); bununla birlikte μοῖρα (kader), τίσις (ceza), τό πεμπώμενον (kadere bağlı, mukadder), τό μέλλον γενέσθαι (olacak sonuç) kavramları ile veya χρῆν ya da δεῖν (gerekmek, kaçınılmaz olmak) gibi bazı fiillerle sıkça karşılaşmak mümkündür (141).

Herodotos, insanı alışılmış olduğu gibi, Kader'in koşulların ya da tanrısal amaçların çaresiz bir tutsağı gibi düşünmez. Herodotos'un insanı, şüphesiz hareket serbestisinden çok uzaktır, ancak bununla birlikte, kendi kaderini önemli bir ölçüye kadar kendi seçimiyle yaratır. Bunu, Kserkses'in Rüyası'nı içeren bölümlerde (VII.12-18) açıkça görmek mümkündür (142).

Herodotos sık sık, şüphesiz ne yaptığının farkında olmaksızın, üç unsurun birinden diğerine, doğal düzeydeki bir açıklamadan doğaüstüne ve aksine geçer. O, bir şeyin "olmak zorunda olduğu", "olmasının kaçınılmaz olduğu" hakkında hazır bir doğaüstü açıklamaya eğilim gösterdiğinden, zaman zaman bir insanı açıklama vermede başarısızlığa uğrar. Ancak tek bir olayda, onun doğaüstü tutkusu olayları değiştirerek anlatmasına neden olmuştur. Bu, Samos tyranı Polykrates ve Mısır Kralı Amasis arasındaki dostluğun bozulmasının hikayesidir (III.39-43) (143).

(141) G.E.M. De Ste. Croix, a.g.y.

(142) A.y., s.141.

(143) A.y., s.145.

Herodotos'un eserinde, kehanet olgusu da çok önemli bir yer tutar. Bu olgu, Bakis ve Musaios gibi kahinlerin sözlerinin derlemeleri, gezgin kehanet yorumcuları (χρησμολόγοι), savaşa giden orduların beraberlerinde götürdükleri kahinler (μάντις) ve sabit kehanet yerleri - ki Delphoi'daki Apollon tapınağı bunların arasında ilk sırayı alır - biçimlerinde kendini gösterir (144).

Herodotos'a göre, tanrıların dünya üzerinde görünüşü nadirdir (VI.105), ama bununla birlikte onların isteklerinin rüyalarla, fallarla ve kehanetlerle belirtisi sıktır (145). Kehanetler, tanrıların dünya ile ilgili bildirileridir ve tanrıların istediği işlerle birlikte giderler.

Tanrıların kehanetlerinin gerçekleşmesi ise, tanrıların insan işlerinde küçümsenmeyecek bir rol oynadıklarının ve belki de insan yazgısını denetimlerinde bulundurdıklarının ifadesidir. Tanrıların, insanı gelecekte haberdar etmek amacı ile kullandıkları diğer bir araç da alametlerdir ve Herodotos kehanetler kadar, bunlara da saygı duyar (146).

Kehanetler, Herodotos'un asla hafifseyemeyeceği bir noktayı, hikayenin merak uyandırma yönünü önemli ölçüde arttırırlar. Bunun yanında Greklere, zaferlerine dönüp baktıklarında, Herodotos'un Themistokles'e ifade ettirdiği duyguyu hissettirirler. *"Onu (düşmanı) kaçıran biz değil, tanrılarımız ve kahramanlarımızdır; onların kıskançlıkları, bir tek insanın, bir dinsizin,..., Asya ve Avrupa'da hüküm sürmesine razı gelmedi".* (VII.109) (147).

(144) W.Schmid - O. Stahlin, a.g.e., s.622.

(145) W.W. How and J. Wells, a.g.e., s.48.

(146) S. Usher, a.g.e., s.18.

(147) G. Murray, a.g.e., s.145

Herodotos'un kehanetlere inanıp inanmadığı konusuna gelince, O, her zamanki gibi duyduğunu anlatır, ama ne şekilde olursa olsun tamamiyle inandığını ileri sürmez. Örneğin, Salamis Savaşı'ndan önce, Bakis, Perslerin yenileceği ve Yunanistan'ın özgürlüğüne kavuşacağı şeklinde bir kehanette bulunmuştur. Olayların ışığında bu kehaneti değerlendiren Herodotos şöyle der : *"Böyle olaylar söz konusu olduğu ve Bakis'in bir şeyi bu kadar açık bir şekilde bildirdiğini gördüğüm zaman, kehanetleri inkar edemiyorum ve bunların tartışma konusu yapılmasına da gönlüm razı olmuyor"* (VIII.77). Herodotos'un buradaki tutumu, aslında ussaldır. Çünkü olaylar kehanetin bildirdiği şekilde gelişmiştir, bundan dolayı da kehanetleri bilmezden gelmek anlamsız olur. Kserkses'in ordusu Sardes'deyken ve Hellespontos'u geçtikten sonra meydana gelen ve Kserkses'in ne anlama geldiklerini kolayca anladığı halde, önemsemediği alametler de ilgiye değer. Herodotos, bir kısırağın tavşan, bir katırın da hem dişilik hem de erkeklik organı bulunan bir katır doğurduğunu söyler (VII.57). Pers ordusu Delphoi'da Apollon tapınağına yaklaşıırken, Delphoîlular . kutsal eşyayı ne yapmaları gerektiğini Orakl'e danıştılar. Aldıkları cevap, Tanrı'nın yerlerinden kapırdatmayı yasak ettiği, kendine ait olanı kendisinin koruyabileceği şeklindeydi (VIII.36; hatırlanacağı gibi, bu öykü "Şüphencilik" bölümünde anlatılmıştı). Herodotos bu öyküde, tanrıların kendi tapınaklarını savunmak amacı ile doğrudan doğruya duruma el koyduklarına gerçekten inanmamıştır. Ancak bitiş cümlesi (*"İşte bu adamların tapınaktan uzaklaşmaları böyle olmuştur"* VIII.39), onun Kserkses'e gösterilen alametlerle ilgili öykülerin özünü kabul ettiği şekilde, eleştirici

olmayan bir ruhla bu öykünün de özünü kabullendiğini ifade etmektedir. Yine Mykale'de savaşacak olan Grek ordusunun, aynı gün yapılan Plataia Savaşı'nın zafer haberini düşmanla çatışmaya girmeden önce duyması da Herodotos'a göre, tanrısal gücün işlevi ile ilgili sağlam bir kanıttır (IX.100)⁽¹⁴⁸⁾. Ancak Kserkses'in donanmasını darmadağın eden fırtına söz konusu olduğunda, Herodotos'un tutumu değişir (VII.189). Sözde Atinalılar bir kehanete uyarak, Boreas'ı yardıma çağırmışlar ve Pers gemilerini, daha önce Athos Dağı yakınlarında yaptığı gibi parçalaması için dua etmişlerdir. Ama Herodotos, Boreas'ın bu nedenle saldırdığını kabul etmez. Aynı şekilde Herodotos Magların üç gündür devam eden fırtınayı durdurmak için dualar ettiklerini kurbanlar kestiklerini ve sonunda, dördüncü gün fırtınayı yatıştırabildiklerini anlatır, ancak şu sözleri de ilave eder : *"Tabii bu kadar kudurduktan sonra, kendi kendine durmadı ise eğer"* (VII.191)⁽¹⁴⁹⁾.

Herodotos, tanrıların insan ilişkilerine karıştıklarına ve karıştıkları zaman da eylemlerinin doğal yasalara dolayısı ile de ussal açıklamaya meydan okuyabileceklerine inanıyordu. Fakat tanrılar, yalnızca olayların kendi iradelerine uygun olarak sonuçlanmasını sağlama bağlamak için müdahalede bulunurlar. Ve tanrılar, tarihle ilgili uzun süreli programların yapımla değil, daha çok bireylerin ve birlikte hareket ettikleri zaman da insan gruplarının davranışları ile ilgilenirler (150).

(148) S. Usher, a.g.e., s.18,19.

(149) G. Murray, a.g.e., s.146.

(150) S. Usher, a.g.e., s.20.

VII - DEVLET YÖNETİMİ İLE İLGİLİ
GÖRÜŞLERİ :

Herodotos'un anlatımının genellikle başvurduğu dönem, bir geçiş devri idi. Homerik Çağ'da varolan eski krallıklar ortadan kalkmış ve yönetme yetkileri (Βασιλῆς), bir çeşit oligarşi nin ellerine geçmişti. Bu sınıf ve ayrıcalıklı olmayan daha az nüfus arasındaki ilişkiler, VII.yy.da ekonomik karışıklıklara neden oldu; ve farklı devletler sorunlarına değişik çözüm yolları aradılar. Zaman zaman tutulmayan bir oligarşi veya ayrıcalıklı aileler grubu yerini despotizme bıraktı. Ancak despotizm genellikle - en azından Kıta Yunanistan'da - bir ara dönemdi ve yerini aldığı oligarşik yönetimden daha fazla tutulmadı. Kıta Yunanistan'da parçalandığı gün de pratik yararlılığıyla haklı gösterildiği Batı'da yeni bir yaşam buldu. Bu arada Korinthos tyranı Periandros'un kötü niyetli despotizminin kınandığı kadar, Sicilyalı Gelon'un iyiliksever despotizminin övüldüğü de bilinen bir gerçektir. Böylelikle despotizm Sicilya'da devam ederken, Yunanistan'da yerini anayasal bir hükümet formuna bıraktı⁽¹⁵¹⁾.

Herodotos, çoğu kez politik rejimleri iki geniş sınıfa ayırma eğilimindedir. Bir yanda tek bir insanın idaresi olan monarşi, ki bu, uygulamada ya (Pers ülkesindeki gibi) geleneksel krallık, Βασιλεία , ya da tyranlığın (τυραννίς) özü olan, zorla alınmış kişisel yetki şeklindedir; diğer yanda ise, güvenilir bir form olan anayasal yönetim biçimi yer alır. Bu yönetim şekli ister bir aristokrasi, ister bir oligarşi veya demokrasi

(151) Herodotus, Historiai (ed. T.E.PAGE, The Loeb Classical Library) V-VII, s.14,15.

olsun, yasaya ve doğru anayasal formlara uygun bir şekilde idare eder (152).

Genellikle anayasal bir yönetim şeklini benimsemiş olan Yunanistan'da, yeni bir kavram ortaya çıkar : 'Ελευθερία, özgürlük. Herodotos'a ve Yunanistan'a göre özgürlük, yalnızca tek bir despotik yöneticinin şahsi kaprisinden bağımsız olma anlamına geliyordu (153). Özgürlük, korunması ve uğrunda savaşılması gereken, buna karşılık maddi ödüller getirmeyen bir idealdi. Kölelik ise, çaba göstermeksizin elde edilebiliyor ve zengin bir yaşam sağlayabiliyordu. Yine özgürlük, karşılığında düşünce ayrılıklarına ve hatta çatışmalara neden olabilen bireysellik demek iken, tek bir efendinin kölesi olmak, tam bir düşünce birliğiyle bir tek insanın çıkarlarına hizmet edilmesini garantiye alıyordu. Nihayet bireyin özgürlüğü, düzenli toplumun varlığının sürekli olabilmesi için yasalara gerek duyuyordu; monarşi ise, tek bir insanın keyfi yetki kullanımı anlamına geliyordu. Herodotos'un üzerinde uzun uzun durduğu bu ayrımları, sürgün Sparta Kralı Demaratos ve Pers Kralı Kserkses arasında geçen bir söyleşide (VII.101-104) bulmak mümkündür. Bu diyalogta verilmek istenen Yunan idealizmi ile barbar materyalizmi arasındaki karşıtlık, başka yerlerde de yinelenir. Örneğin, Atinalı ozan ve devlet adamı Solon ile zengin ve güçlü Lydia Kralı Kroisos arasında geçen konuşmanın ana teması, yine bu karşıtlıktır (I.30-33)(154).

(152) G.E.M. De Ste.. Croix, "Herodotus" (ed. Ian Mc Auslan-P. Walcott Greece & Rome), s.138.

(153) Herodotus, Historiai (ed.T.E. PAGE, The Loeb Classical Library) V-VII, s.15.

(154) S.Usher, a.g.e., s.8,10.

Bilindiği gibi, kişisel özgürlüğü en iyi şekilde güvence altına alan yönetim biçimi demokrasidir. Ancak V.yy.da Yunanistan'da geçerli olan demokrasinin, özgürlük ile bir ilişkisi bulunmadığını belirtmek yerinde olacaktır. Şüphesiz o zamanki Δημοκρατία , bugünkü Demokrasi gibi değildi, hatta günümüz demokratlarına oligarşinin olağanüstü kapalı ve ezici bir formu olarak gelebilecek nitelikte idi. Herodotos'un da özgürlük ve halk hükümeti arasında bir ilişki kurmadığını görmek mümkündür. Demokrasi ile yönetilen Yunan devletlerinin en göze çarpan örneği olan Atina, özgürlüğüne δῆμος 'a (halk) yetki vererek değil, ancak tyranlardan kurtulduktan sonra kavuşabilmiştir. Herodotos, Atinalıların özgürlüklerine kavuştuktan sonra, komşularından üstün bir duruma geçtiklerini söyler. Çünkü ona göre, yurttaşlar bir efendinin buyruğu altında iken, onun çıkarı için çalışmaları nedeniyle istekli davranmazlar; oysa özgür oldukları zaman, artık kendi öz çıkarları haline gelmiş olan şeyi büyük bir istekle savunurlar (V.78). Atina, despotizme son verdikten sonra, özgürlüğe olduğu kadar ἰσὴγορία 'ya da (eşitliğe) kavuşmuştur. Herodotos'a göre, demokrasinin özgürlük ile bir ilişkisinin olmadığı, kapalı ve tyrana dayanan oligarşisine rağmen, Sparta'nın tipik bir özgür devlet olduğu gerçeğiyle yeterince kanıtlanır. Nihayet Pers Kralı Kserkses'e özgürlüğün yararlarını gösteren Sparta Kralı Demaratos'tur. Özgürlüğe hayran olan Herodotos'un demokrasiye karşı özel bir ilgisi yoktur⁽¹⁵⁵⁾. Sophistlerden etkilenecek yazmış olduğu ve içinde Pers soylularının, Kral Kambyzes'in ölümünden sonra kabul edilebilecek yönetim şeklini tartıştıkları bölümlerde (III.80-82) demokrasinin

(155).

Herodotus, Historiai (ed. T.E. PAGE, The Loeb Classical Library) V-VII , s.16

zayıf yönlerini sergilemeye çalışır; ayrıca bu yönetim şeklinin özünün, iktidarı kendisinden hiç bir şey beklenemeyecek eğitim-siz ne yaptığını bilmeyen bir yığının, Halk'ın ellerine bırakmak olduğunu söyler. Bunun yanında tyranların, mutlak ve denetimsiz olan güçlerinin doğası gereği kötü oldukları görüşüne inanan Herodotos, tyranlık yönetimiyle ilgili olarak da iyi bir şey söylemez. Pers despotlarını Yunan tyranları ile benzer olan aşırılıklarından dolayı kınar; bunların aralarındaki tek ayrım, Pers despotlarının, uyrukları tek adamın yönetimine daha yatkın oldukları için, tahtlarını daha emniyette hissetmeleridir (156).

VIII - HERODOTOS'UN ESERİNE YÖNEL-
TİLEN ELEŞTİRİLER; ESERİN
BIRAKTIĞI ETKİLER:

Herodotos'a yöneltilen eleştirilere geçmeden önce, onun tarihçinin görevleri ve tarihsel eleştiri hakkındaki görüşlerini gözden geçirmek yararlı olacaktır. Herodotos'a göre tarihçi, kendisine anlatılanlar arasında olayın doğasına ters düşen ya da kanıtlanabilir ölçüde yanlış olan verilere şiddetle karşı çıkar veya ayıklayıcı bir rasyonalizmden geçirerek, doğru olanları çıkarır. Çünkü o, olabildiği ölçüde gerçeği sunmalıdır. Bunun için de önce, bizzat şahit olamadığı şeyleri güvenilir kaynaklardan öğrenmeye çalışmalı, sonra da kendisine anlatılanların olabilirlik ölçütü ile doğruluğunu tetkik etmelidir. Kesin bir karara ulaşamadığı durumlarda da verilerin tetkikini okura bırakmalıdır. Tarihçi ayrıca anlatılanların ötesinde olayların

(156) S. Usher, a.g.e., s.14.

bağlantısını son nedenlerine kadar izlemeli ya da en azından tahmin edilebilir başlangıç noktalarına kadar gitmelidir. Daha sonra da dilerse, salt verilerden oluşan bu kuru malzeme yığınının ayrıntıları genişleterek, karakterleri serbest biçimde konuşturarak ya da konuşmaları kompozisyon havasında vererek canlandırabilir (157).

Herodotos'un, tarihçinin görevlerine bağlı olarak saptadığı, tarihsel eleştiri ile ilgili ilkeler üç grupta toplanabilir :

1 - Alışılmış olayla gelişen insanüstü ve mucizevi olaylardan şüphelen ! Ancak bu ilke, Herodotos'un uygulamasında - nedense - mucizeleri, kehanetleri ve rüyaları kapsamaz.

2 - Aynı olayın bağdaşmayan bir kanıtıyla veya farklı biçimleriyle karşılaştığın zaman, tarafsız bir düşünceyi koru ! Fakat bu ilke yine de Herodotos'un, Atina geleneğini önyargılı bir kabulden kurtaramaz.

3 - Bizzat inceleme ve kaynağından alınan sözlü bilgi, yazılı da olsa sözlü de olsa başkasından öğrenilmiş bilgiye göre daha üstündür. Ancak Herodotos'un yerinde topladığı bilgi de bazen nasıl başarısızlığa uğradığını, Mısır ile ilgili anlatılarında görmek mümkündür (158).

Herodotos'un tanıtmış olduğu - ama ancak arada sırada uyguladığı - bu ilkeler her zaman geçerli olan özdeyişlerdir ve tarihi metodoloji ile ilgili modern gelişmelerin temelinde

(157) W.Schmid - O. Stahlin, a.g.e., s.660.

(158) J.B.Bury, a.g.e., s.69,70.

yatarlar. Ancak Herodotos bu sağduyulu ilkelere rağmen, bazı bakımlardan o kadar sağduyudan yoksundur ki, eserinin birçok b6l6m6 erken gelişmiş bir şocuk tarafından yazılmış hissini verebilir (159). Onun, kehanetleri aşaklaması oldukça 6nemsiz konuları sadece canlı bir 6sl6p elde etme amacı ile anlatması, buna karşılık Atina'daki tyranlık veya İonia İhtilali'nin nedenleri gibi son derece hararetli meselelere ise, kaygısızca yaklaşması ciddi ve ağır eleştirilere neden olmuştur. Ancak onun koşulları g6z6n6ne getirildiğinde, bu çocukça tarz hoş g6r6lebilir. J.B.Bury'e g6re Herodotos, herşeyden 6nce 6zel bir şalışma amacı ile değil, halk konferansları için yazdı. Bu nedenle anlatıkları ve anlatma tarzı, pek alişılmamış bir şeyden kolayca sıkılabilen veya korkabilen halkın beğenisi ile uzlaştırıldı. B6yle bir beğeniye uygun olan hikayeler, daha ciddi şekillerde ifade edilseler de artık zorunlu olarak doğruluktan uzaktı (160).

Herodotos'un eserine y6neltilen diğer eleştirileri 6 maddede toplamak m6mk6nd6r :

1 - Herodotos'un tarihi gereğinden fazla teolojiktir. Onun kaynaklarının doğası, doğrudan doğruya kaçınılmaz tanrısal hareketin 6nemini vurgulamaktadır. Herodotos kanıtı yeterli olduğu zaman, g6n6n6n inanılan mucizelerine başka bir açıklama getirmekten çekinmez (VII.189,191); ancak gerçek olan, onun tarih felsefesinin tamamen teolojik olduğudur.

2 - Herodotos'a karşı getirilen ikinci suçlama, olağan6st6ye g6sterdiği mantıksızca d6řk6nlikt6r. Bu suçlama ř6phesiz

(159) A.y., s.71.

(160) C.M.Bowra, a.g.e., s.60.

doğrudur. Özellikle de sayılar konusunda; Herodotos'un Pers ordusu ile ilgili hayret veren tahmini (VII.185-6), onun bir tarihçiden çok bir epik şair olarak görülmesine yol açacak bir yetersizliği sergiler. Herodotos'un buradaki hatası, düşünülerek yapılmış bir yanlışlıktır. Ordunun sayısını kendisinin hesaplaması ya da güvenilir bir kaynaktan öğrenmesi sonucu değiştirmez. Çünkü uydurmak kadar, kabul etme de bir tarihçi için son derece kötüdür. Gerçi bu durum, onun Pers Savaşları'na olan tanıklığını ortadan kaldırmayacaktır, ama daima, bir tarihçi olarak ona karşı ciddi bir suçlama olma niteliğini koruyacaktır. O, gerçek olan birçok mucizeler görmüştü, ama gerçek olmadıkları daha sonraki dönemlerde kanıtlanan diğer mucizeleri de kabul etmeye hazırdı.

3 - Eserde gelişmeler göze çarpar. Gerçi bunların çeşitli kaynaklardan alınmış, birçok defalar ve birçok yerde yazılmış bir eserde bulunmaları doğaldır. Ancak Herodotos'un eserinde olayların önemi, gereğinden fazla abartılarak verilmiştir. En iyi örneği, tarihçinin dramatik bir anlatım kullandığı VI.112'dir; VIII.132, I.71 ve I.126 verilebilecek diğer örneklerdir.

4 - Herodotos'un eserine getirilen eleştirilerden biri de onun olayların gerçek nedenlerini ayırt etmede gösterdiği başarısızlıktır. O daima, olayların meydana gelmesi açısından elverişli durumu ve nedeni birbirine karıştırır. Örneğin, kurulan ilk demokrasinin aşamalarını Atinalı yasa koyucu Kleisthenes'in büyükbabasını taklit etmesine dayandırır (V.69). Aynı şekilde Pers Savaşları'nın önemli mücadeleleri ayrı çarpışmalar ve romantik olaylar serisine dönüşmüştür. Çünkü Herodotos, Pers yenilgisinin iki önemli nedenini ayırt etmekle birlikte - kara askerlerinin iyi olmayan silahları (VII.211, IX.62).

donanmadaki aşırı kalabalık ve bunun sonucu olan düzensizlik (VIII.16,86)- taktik ve strateji hakkında yetersiz bilgiye sahipti (161).

5 - Herodotos, bilgi yanlışlığına dayanan hatalar yapar. Örneğin, Thermopylai'daki geçidin kuzeyden güneye uzandığını zannetmektedir, oysa gerçekte doğudan batıya uzanmaktadır.

6 - Siyasi bir tarih yazmamıştır. Liderleri veya ulusları etkileyen olaylar ve nedenleri hakkında derin bir görüşe sahip değildir (162).

Gerçekte Herodotos'ta herşey kişiseldir; bu onun, eserini ele aldığı dramatik tarz ile açıklanmaktadır. Ona göre hem eski hem de yeni tarihte bu denli uzun süre korunmuş olan hayali konuşmaları gerçek kişilerin ağızlarından sunma geleneği gerekli ilk şeydir. Böyle bir yöntem, şiir üzerine eğitilmiş bir Yunanlı için oldukça doğaldır (163).

Herodotos'un bu zayıflıklarının yanında, değerlerinin de olduğunu belirtmek gerekir. O, gerçekten kanıtın değişik türlerini denemeye ve değer bakımından onların derecelerini tahmin etmeye girişmiştir. İşte bu tutum, tarihin temelidir. Muhtemelen Hekataios, bu girişimi ondan önce yapmış ve eserinin girişinde eleştirci bir tutumu benimsediğini gösteren şu ifadeye yer vermişti : " τάδε γράφω ὥς μοι ἀληθεῖα δοκέει εἶναι ὅτι γὰρ Ἑλλήνων λόγοι πολλοί τέ καί γελοῖοι ; bu şeyleri bana doğru gözündükleri gibi yazıyorum; çünkü Hellenlerin hikayeleri

(161) W.W.How and J.Wells, a.g.e., s.43-45.

(162) L.Laurand, a.g.e., s.146.

(163) W.W.How and J. Wells, a.g.e., s.46

hem çok hem de bence gülünçtür" (Bölüm 332). Ancak onun bu iddiası ne derece kanıtlanabilir, bilinemez. Bu eleştirici tutumundan başka Herodotos, birçok parçaların büyük bir bütün oluşturmak için gereken bağlılık ve düzen içinde birleştiği uzun ve dikkatle işlenmiş bir anlatım şeklini kurmada ilktir. Yine Herodotos, insanlığın büyük hikayecilerinden biridir. Bu bir tarihçiye çok kolay gibi görünse de gerçekte çok nadir rastlanan bir özelliktir. Herodotos'un durumunda değeri daha da büyüktür, çünkü o bir öncüydü. Dionysios'a göre, ilk olarak Herodotos şiirin çekiciliğini düzyazıya vermiştir (Thuc. -C-, bölüm 23; VI.865)⁽¹⁶⁴⁾.

Herodotos'un tarihi Grek edebiyatında hemen önemli bir yer almış görünür. Eserin etkileri Samoslu Khoirilos'un Pers destanında, Attik Dramada, özellikle Sophokles'te ve Komediada bulunabilir. Tarihin, bir Atina dinleyicisi için ne kadar bildik olduğunun iyi bir kanıtı, Aristophanes'in oyunlarıdır. Aristophanes, Herodotos'un birkaç hikayesinin parodisini yazmıştır. Tarihi gerçek kavramı, Sophistik diyalektik tarafından daha sağlam bir temele oturtulduktan sonra, Herodotos'un çalışması ve başarısı daha az ciddiye alınmıştır. Bu dönemde sade İonia nesrinin yerini Attik sanat nesri almıştı ve bu nesir, genç demokrasinin ve tragik diyalogun etkisindeydi. Herodotos'un eseri, herhalde bu nesile yetersiz ve eski gelmiş olmalıydı. Peloponnesos Savaşı'nın tarihçisi olan Thukydides'in Herodotos'tan hoşlanmadığı, hatta onu küçümsediği oldukça açıktır. Fakat o, tarihini yine de Herodotos'un dokuzuncu kitabında bıraktığı

⁽¹⁶⁴⁾ A.y., s.46,47.

yerden, Sestos'un ele geçirilişinden alarak yazmıştır. Ayrıca Sophistler de νόμος (yasa) ve φύσις 'e (doğa) ilişkin tartışmalarında - bunların otoritesini yıkıp, yerine insan aklını koyma gibi bir amaçla da olsa - Herodotos'un malzemelerini bol bol kullanmışlardır. Eserin V. ve IV. yy.lardaki etkisini saptamak güçtür; ancak ~~esere~~ Atina'da temelden yeni tinsel ve bîçimsel bir yön verilmesine bakılırsa, herhalde pek etkin değildi. İonik Doğu'da ise, Ktesias'ın yoğun muhalefeti nedeniyle Sokratik Okul'da bile kullanılmamaya başlanmıştır. Ktesias, ψεύτης καὶ λογοποιός (yalancı ve hikayeci) olarak adlandırdığı Herodotos'u yalanlamak için, Περσικά adlı eserini yazdı. Eserin siyasi kısımları, Atina'nın dışında Atina'da olduğundan daha çok dikkat çekmiştir. Herodotos'un, Pers Savaşları'nın tarihini anlatırken, şu ya da bu Yunan devletinin lehinde veya aleyhinde bulunması büyük bir olasılıkla birçok yerel tarihçiyi ona karşı tavır almaya itmiştir. Ksenophon, üslup bakımından Herodotos'un etkisinde kalmıştır. Ephoros, Thukydides'in sorunları daraltıcı tutumu yerine Herodotos'un geniş açısını kullanarak, bir dünya tarihi planı oluşturmaya çalışır ve gerekli gördüğü yerlerde Herodotos'u şive, ifade ve dünya görüşü bakımından modernleştirir. Theopompos da, Herodotos gibi, anlatımında bazı konu dışı bölümleri ve mucizeleri kullanmakla onun çizgisine yakın olduğunu gösterir. Aristoteles, her ne kadar Herodotos'u μυθολογός (efsane anlatıcısı) olarak tanımlasa da, yine de tarih, ethnographi ve doğa bilimleri alanlarında ondan çok şey öğrenmiştir. Ἀθηναίων Πολιτεία (Atinalıların Devleti) adlı eserindeki Atina tarihi ile ilgili açıklamasında ve doğa tarihi üzerine olan eserinde sadece yedi kez Herodotos'u adıyla

aktarmakla kalmayıp, sık sık adını vermeksizin ona başvurmuştur. Theophrastos, tarih yazımında kullandıkları üslup açısından, Herodotos ile Thukydides'i eşit düzeyde görür. Herodotos'un malzemesi Hellenistik Çağ'da da kullanılmış ve eleştirilmiştir; hatta Herodotos'un, eski Roma tarihinin tasvir biçimini bile etkilediği söylenmektedir. Cicero için ise Herodotos, birçok masalına rağmen yine de "Tarihin Babası"dır (De Legibus, I.1,5) gerçi o, retorik eğitim görmemiştir, ama zevkle okunan bir dilli vardır; ayrıca üslubu da tarihçilerin örnek alabileceği niteliktedir. Cicero'nun Herodotos'u bu şekilde yüceltirmesinde de, Thukydides'in üslubuna karşı olduğu gözlenebilir. İşte Cicero'nun bu tutumu Halikarnassoslu Dionysios'da iyice belirginleşmiştir. O da söz konusu iki tarihçiye karşılaştırmış ve Herodotos'u yeğlemiştir. Attik Dönem insanları, İonia şivesinin kendisinde bir güzellik ve yumuşaklık (γλυκύτης , dulcedo) bulurlardı ki bu, İonia şivesinin M.S. I.yy.dan sonra yeniden kullanılmaya başlamasına neden olmuştur. Demek ki, Herodotos'un üslubunun, okurda özel bir etki yaratmasının nedenlerinden biri de, kullandığı bu İonia şivesidir. Plutarkhos, Herodotos'u yalnızca efsaneleri kullanmış olmakla değil, tarafsız olmamakla ve tarihi gerçekleri saptırmış olmakla suçlar. Plutarkhos, kendi derlediği yetersiz malzemesi ile Herodotos'un suçuna περί τῆς Ἡροδοτου κακοηθείας (Herodotos'un Kötülüğü Hakkında) adlı eserinde kanıtlamaya çalışmış, ancak başarısızlığa uğramıştır. Aelius Aristides ise, Herodotos'u çok tutmasına rağmen, onun bazı yanlışlıklara düştüğünü öne sürmekten kendini alamaz ve bunları Αἰγυπτιακός isimli eserinde göstermeye çalışır. M.Ö. I.yy.da Thukydides örnek alınır ve taklit edilirken, M.S.II.yy da

Herodotos örnek alınmaya başlamıştır. Lukianos, Herodotos'un taklit edilemeyeceğini söylemişse de, περί τῆς Συρίας Θεοῦ (Suriye Tanrısı Hakkında) ve περί Ἀστρολογίας (Astroloji Hakkında) isimli eserlerinde Herodotos'un üslubunu ve İonia şivesini kullanmaktan geri kalmamıştır. Batı'daki hümanist çevreler, Herodotos'u en başından beri fazla ciddiye alınmaması gereken bir masalcı olarak damgalamışlar, ancak bazı araştırmacılar Herodotos'u bu tutuma karşı savunmaya çalışmışlardır. Bir Herodotos hayranı olan Philipp Melanchthon, onu mutlaka okunması gereken Grek yazarları arasında gösterir. Daha yeni dönemlerin yazınında ise Herodotos, genellikle tarihçiler için bir malzeme deposu olarak görülmüş, hem övülmüş hem eleştirilmiş, ancak dar bir çerçevede etki yapabilmıştır. Sayce, Hristiyan yazarların getirdikleri eser hırsızlığı ile ilgili suçlamaları yinelemiş ve genişletmiştir. Ondan az da olsa yararlananlardan bir tanesi de Schiller'dir. Herodotos'u en sıcak ve en doğru şekilde değerlendirenler ise, herhalde İngiliz tarihçiler Gibbon ve Macaulay olmuşlardır (165).

(165) W. Schmid - O Stahlin, a.g.e., s.663-672.

S O N U Ç

Pers Savaşları'nın tarihçisi olan Herodotos'un bir tarihçi olarak özelliklerinin konu alındığı bu çalışma, bir inceleme niteliğindedir. Doğal olarak sonuçta varılacak düşünceler, Herodotos hakkında bilinen gerçeklere bir yenilik getirmekten çok çalışma içinde geçen bazı görüşleri destekler nitelikte olacaktır.

Herodotos, Cicero tarafından "Tarihin Babası" olarak adlandırılmıştır. Ancak bundan yola çıkarak tarihçinin, modern tarih anlayışına uygun bir eser yazdığı sonucuna varmak, büyük bir yanılgıya düşmek olurdu. Çünkü Herodotos tarihçilik açısından, ilk nesir yazarları olan ve tarih yazımının öncüleri olarak görülen logographlar ve gerçekten ilk eleştirci tarihçi olan Thukydides arasında yer alır. Logographlar gibi, anekdotlara ve efsanelere geniş ölçüde yer verdiği tarihi, destan ve yeni doğmuş olan roman (novel) türü arasında bir geçiş oluşturmaktadır. Herodotos logographlardan ayrı olarak, konu bakımından yakın zamanlara öncelik tanımış, uzak dönemleri ise ikinci plana atmış ve pozitif olaylara anekdotlardan daha çok yer vermiştir.

Herodotos'un amacı, çalışmasının başında da belirttiği gibi (ἱστορίης ἀπόδεξις ; araştırmamanın gözler önüne serilmesi) araştırmaya ve eleştiriye dayanan bir eser oluşturmaktı. Eseri

incelendiğinde, onun hem etnographik, coğrafi ve tarihi bilgileri içeren nesnel bir yapıt hem de eğlendirmek ve eğitmek amaçlarına uygun olarak, değişik öyküleri bir araya getiren yazınsal bir yapıt niteliğinde olduğu görülür. Bu açıdan, o, Wilhelm Schmid ve Otto Stahlin'in görüşleri doğrultusunda, yaşama salt rasyonel açıdan olmaktan çok bir şair edası ile yaklaşan ve yer yer nesnel anlatıcı olma amacına ters düşen birinin eseridir.

Yine Wilhelm Schmid ve Otto Stahlin'e göre, yabancı dünyaya karşı tümüyle objektif bir gözlemci gibi, önyargısız ve öğrenme isteği ile yaklaşan Herodotos, gözlemlerinin hangilerini kayda geçireceğini İonia etnographisinin ilkelerine bağlı olarak saptamıştır. Ancak bu etnographik yöntem, onun çalışmalarını bir açıdan olumsuz yönde etkilemiş ve Herodotos'ta halkların dış görünüşlerinin ve karakterlerinin anlatımı yetersiz kalmıştır. O, halkların geçmişini irdelemekle etnographik çalışmalara yeni bir bölüm eklemiş, buna karşılık insan bedeninin ve ruhunun doğa tarafından nasıl biçimlendirildiğini araştırmamıştır. İşte eser bu görüşten yola çıkılarak, etnographik açıdan değerlendirildiğinde, yetersiz bir görünüm sergilemektedir.

Etnographik araştırmaların yanı sıra coğrafi unsurun da önemli bir yer tuttuğu eser, çok uzun coğrafi bölümleri içermektedir. Bu bölümler incelendiğinde, Herodotos'un coğrafi koşullar hakkında kendisine verilen yanlış bilgilere dayanarak, coğrafi gerçeklerle uzlaştıramayacak yaklaşımlar gösterdiği ve anlatımının, yurdundan ve bilgi kaynaklarından uzaklaştığı oranda artan coğrafi güçlüklerle dolu olduğu görülür. Bu nedenle onun uzak bölgelerle ilgili anlatımının, zaman zaman bilgi

verici nitelikte olduğu söylenebilirse de, genel olarak her söylenene kulak verme yönteminden, dolayısı ile de bilgisizlikten kaynaklanan yanlışlarla dolu olması açısından, güvenilir olmadığı sonucuna varılır. Buna karşılık yakın bölgelerle ilgili coğrafi tasvirleri, kendi gözlemlerine dayandığı yerde, daha çok ayrıntılı olarak verilmekte ve böylelikle de modern bilim tarafından doğrulanabilmektedir.

Eserin ana fikrini Doğu kültürü ile Hellenik kültür, daha genel olarak ifade edilirse, günümüzde de önemini korumakta olan Doğu kültürü ile Batı kültürü arasındaki karşıtlık oluşturmaktadır. Tema ise, Doğu ile Yunanistan arasındaki mücadele, yani Pers Savaşları'dır. Herodotos eserine, bu savaşların nedeni ile ilgili olarak, Perslere ait olduğunu belirtmekle birlikte ciddiye almış gibi de görüldüğü bir görüşle başlar. Bu görüşe göre, Troia Savaşı Asya'da Greklere karşı bir düşmanlığın doğmasına yol açmış ve Pers Savaşları da bu yüzyıllara dayanan düşmanlığın sonucunda meydana gelmiştir. İşte Herodotos'un eseri, Doğu-Batı mücadelesini konu edinen ilk tarih eseri olması açısından önemlidir.

VI.yy. uygarlığının bir tablosunu sunan eser, J.B.Bury'nin belirttiği gibi, gerek zaman gerekse saha açısından evrensel olmamakla birlikte, bilinen dünyanın büyük bir bölümünü tek bir konu üzerinde yoğunlaşmış bir hikaye içinde topladığı ölçüde evrensel bir tarihtir.

Herodotos'un eserini ilk bölümden başlayarak birden yazmadığı, başlangıçtan itibaren genel bir tarih anlayışı doğrultusunda değil de, sonradan tek bir plan içinde birleştirdiği kısa

Öykülerle yazmaya başladığı Wilhelm Schmid ve Otto Stahlin'in de kabul ettiği gibi, ileri sürülen görüşler arasında gerçeğe en yakın olanıdır. Grek tarihinin I,III.,IV., V. ve VI. kitaplarda yer yer sözü edilirken, VII.kitaptan itibaren ana tema haline gelmesi, J.B.Bury'nin, Herodotos'un başlangıçta Pers Savaşları'nı anlatan bir tarihten daha fazla bir şey düşünmediği,sonunu bu savaşların oluşturduğu daha geniş bir eser fikrine ise seyahatleri sırasında vardığı şeklindeki görüşünü doğrular görünmektedir. Ayrıca W.Schmid ve O.Stahlin'in, Herodotos'un seyahat ettiği yerler hakkında doğa ve toplum özellikleri açısından bilgi verirken, ülkesinin ticari çıkarlarını gözettiğini ileri sürmeleri,yine Gilbert Murray'nin tarihçinin Atina için politik açıdan önemli bölgeler hakkında sistematik olarak bilgi toplamış olduğunu iddia etmesi, seyahatlerinin etnografik ve tarihi bilgi toplamaktan başka amaçlara da dayanabileceğini düşündürmektedir.

Herodotos'un eserinde yer verdiği, geçmiş dönemlerle ilgili, eğlendiren ve eğiten, tarihi değeri olmayan ancak yine de tarihi anlamda hikayeler edebi açıdan ilginç olmakla beraber, tarihi açıdan onun değerini azaltırlar. Yine Herodotos bir olayın birden fazla yorumunu bildiği zaman, bunları verir, ancak - bazen tahminler ileri sürse de - yargıyı okura bırakır. Bu yöntemle o, J.B.Bury'nin belirttiği gibi, kanıtı dikkatle inceleyerek, mümkün olduğu oranda bağdaşmayan hikayeler arasında bir karara varmayı görevi olarak gören bir tarihçiden çok, bir tarihi materyal toplayıcısıdır.

Herodotos'a göre, tarihi olayların güç kaynağı insandır, ancak buna tanrıların olumlu ya da olumsuz katkıları da eklenir. Tanrılar sık sık insan işlerine düzenleme amacı ile müdahalede bulunurlar. Bu görüşe uygun olarak yazılan tarih eseri, ahlaki bir eğitim aracı niteliğindedir ve tarihçinin, ahlaki bir ders verme kaygısı ile olayların kaydını değiştirdiği düşünülebilir.

Sonuç olarak, bir tarihçinin tarafsız olması gerektiğini belirttiği halde, Atina'ya kadışı daima tarafgir bir önyargı ile yaklaşımdan kendini alamayan, inanılır ve inanılmaz sahaları arasına hiç bir zaman kesin bir sınır çizemeyen, her söylenene kolayca kanması nedeni ile kaynaklarına bağlı olan hatalara düşen ve tamamen dine dayalı bir tarih felsefesine göre eserini yazan Herodotos'un, tarihçilik açısından değil, ancak ilk tarih eserinin yazarı olarak, "Tarihin Babası" olduğu söylenebilir. Bununla birlikte Herodotos, her zaman uygulamasa da eleştirci bir tutumu benimsemiş, tarihsel eleştirinin ilkelerini belirleyerek, nasıl uygulanacağını göstermiş ve bir tarih eserinde insan etkinliklerine de yer verilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca eseri Pers Savaşları'na kadar Antik Dünya ve Pers Savaşları hakkındaki bilgimizi sağlayan tek ve eksiksiz eserdir. Tarih, Herodotos'un zamanından bu yana pek çok değişikliklere uğramıştır, ancak ondan sonra gelen tarihçiler onun belirlediği ilkeler üzerinde daha ileri gitmişlerdir.

B İ B L İ Y O G R A F Y A

- Bowra, C.M., Ancient Greek Literature, London 1967.
- Bury, J.B., Ancient Greek Historians, London 1909.
- Croiset, A.-Croiset, M., Manuel D'Histoire de la Littérature grecque, Paris 1900.
- Croix, G.E.M. De Ste., "Herodotus" (ed. Ian Mc Auslan-P. Walcot, Greece & Rome), C. XXIV, Oxford 1977, s.130-148.
- Herodotus, Historiai (ed. T.E.PAGE, The Loeb Classical Library) I-II, London 1966.
- Herodotus, Historiai (ed. T.E. PAGE, The Loeb Classical Library) III-IV, London 1963.
- Herodotus, Historiai (ed. T.E. PAGE, The Loeb Classical Library) V-VII, London 1963.
- Herodotus, Historiai (ed. G.P. GOOLD, The Loeb Classical Library) VIII-IX, London 1981.
- Herodotas, Herodot Tarihi (çev. Müntekim Ökmen), İstanbul 1983.
- How, W.W. and Wells, J., A Commentary on Herodotus, Oxford 1967.
- Laurand, L., Manuel des Etudes grecques et latines, Paris 1950.
- Murray, G., A History of Ancient Greek Literature, New York 1937.
- Oxford Classical Dictionary (ed. N.G.L. Hammond-H.H.Scullard), Oxford 1970.

Schmid, W. und Stahlin, O., Geschichte der Griechischen Literatur, München 1934.

Seyffert, O., A Dictionary of Classical Antiquities (ed. Henry Nettleship and J.E.Sandys), Engiland 1957.

Strachan, J., Herodotus VI, London 1891.

Usher, S., The Historians of Greece and Rome, London 1970.

Ö Z E T

Bu çalışmada, "Tarihin Babası" olarak bilinen Herodotos'un tarihçilik yönü konu olarak alınmış ve eseri "Historiai"dan verilen örneklerin ışığı altında tanıtılmaya çalışılmıştır. Ancak bu konuya temel oluşturmaları açısından önce İonia'daki tarih yazımının Herodotos'a kadar gelişimi, tarihçinin yaşamı ve seyahatleri hakkında bilgi verilmiş ve dokuz kitaptan oluşan eseri incelenmiştir. Amaç, bir tarihçi olarak Herodotos'u olabildiğince tanıtabilmek ve onun hakkında varılacak yargılara bir dereceye kadar yardımcı olabilmektir.

Üç bölümden oluşan çalışmanın GİRİŞ'inde, gerçek anlamda tarih yazımı başlamadan önce, Grekler'in tarihsel meraklarını gidermiş olan epik şiirlerin geçirdiği aşamalar ve tarih yazımının öncüleri olarak görülen, ilk nesir yazarları logographlar ve çalışmaları hakkında bilgi verildi.

GİRİŞ'i izleyen BİRİNCİ BÖLÜM 'de, Herodotos'un yaşamı ve seyahatleri ele alındı. Özetle, M.Ö. 484 yılında, bir Karia şehri olan Halikarnassos'ta doğan tarihçinin, Pers Savaşları'nın aralıksız olarak devam ettiği bir dönemde büyüdüğü tyran Lygdamis'i devirecek bir komploya karışması sonucu, anayurdunu terketmeye zorlandığı andan itibaren seyahatlerine başladığı ve 426-25 yıllarında büyük bir olasılıkla, Atina'nın Güney İtalya'daki kolonisi Thurioi'da öldüğü anlatıldı. Ayrıca tarihçinin

etnographik, coğrafi, kültürel ilgisine olduğu kadar, Pers İmparatorluğu'nun oluşumu ve gelişmesinin ayrıntılı anlatımı, dolayısı ile de Doğu-Batı arasındaki zıtlığın gösterilmesi gibi siyasi-tarihi nitelikli bir amaca dayanana seyahatlerinin ulaştığı yerler ve yine bu seyahatlerin eserine olan etkisi üzerinde duruldu.

İKİNCİ BÖLÜM'de Herodotos'un eseri *Historiai* çeşitli yönleriyle incelendi. Tarihçinin eserini yazarken kullandığı kaynaklar yazılı, sözlü ve arkeolojik olmak üzere üç başlık altında toplandı. Eserin, Herodotos'un söylediği gibi, *"olup biten olayların zamanla kaybolmaması, Yunanlıların ve barbarların büyük ve hayret uyandıran işlerinin ünsüz kalmaması ve nihayet savaşın nişin yapıldığının bilinmesi"* amacı ile yazıldığı ve konusunu Doğu ile Yunanistan'ın mücadelesinin, dolayısı ile de Doğu kültürü ile Hellenik kültür arasındaki karşıtlığın oluşturduğu görüldü. Ayrıca eserin İskenderiyeli bilginler tarafından dokuz Mousa'ya göre adlandırılarak bölümlendiği ve başlangıçta planının son şeklinde olduğu gibi tasarlanmadığı, ilk altı kitabın son üç kitaba bir giriş niteliğinde olduğu ve yine eserin genel bir tarih anlayışına göre değil de, daha sonra tek bir plan içinde birleştirilmiş kısa öykülerle yazılmaya başlandığının genellikle kabul edildiği anlatıldı; ayrıca bu konuda çeşitli bilim adamlarının görüşlerine yer verildi. Daha sonra da kitaplar analiz edildi. Konuları kısaca şöyle idi :

I.Kitap(Kleio) : Pers İmparatorluğu'nun doğuşu ve gelişmesi; Lydia'nın Kyros tarafından ele geçirilmesi; Kyros'un çocukluğu, iktidara gelişi, fetihleri ve ölümü, II.Kitap(Euterpe) : Kyros'un oğlu Kambyzes'in seferinden önceki Mısır'ın tasviri. III.Kitap(Thaleia) : Mısır'ın Kambyzes tarafından alınması; Kambyzes'in idaresinin sona ermesi, Dareios'un iktidara geçmesi. IV.Kitap(Melpomene) : Skythia'nın tasviri;

Dareios'un bu ülkeye karşı yaptığı başarısız sefer ve Afrika'daki fetihleri. V. Kitap (Terpsikhore) : Trakya'nın Persler tarafından ele geçirilmesi ; İonia ayaklanması. VI. Kitap (Erato) : İonia'nın ezilmesi; Miletos'un alınması; Mardonios'un Yunanistan'a karşı başarısızlıkla sonuçlanan ilk seferi, ardından Datis ve Artaphrenes'in seferi ve Marathon Savaşı. VII. Kitap (Polymnia) : Dareios'un ölümü; Kserkses'in Yunanistan'a karşı hazırlıkları; Yunanistan'daki seferi; Thermopylai Savaşı VIII. Kitap (Urania) : Artemision Burnu'ndaki deniz savaşı; Salamis Savaşı; Kserkses'in geri çekilmesi. IX. Kitap (Kalliope) : Plataia ve Mykale Savaşı; Sestos'un Atinalılar tarafından alınması. Kitapların konularının bu şekilde özetlenmesinden sonra, Herodotos'un eserini İonik lehçe ile yazdığı, serbest ve sade bir stil kullandığı, anlatımında konu dışı bölümlere, anekdotlara, diyaloglara, nutuklara bol bol yer verdiği görüldü. Son olarak da eserin bitirilip bitirilmediği konusunda ileri sürülen görüşler incelendi.

Herodotos'un bir tarihçi olarak incelendiği ÜÇÜNCÜ ve son bölümde ise, ilk olarak onun çalışma yöntemi ele alındı. Eserinin bir bölümünde yöntemini, "*görevim (bana) anlatılanları nakletmektir, bununla birlikte tamamen inanmak zorunda değilim*" ifadesiyle açıklayan Herodotos'un görmüş, duymuş veya okumuş olduğu şeyleri araştırma ile onaylamayı ve sağduyu ile eleştirmeyi ilke edindiği, ancak yine de gerçeğe tamamen ulaşamadığı görüldü. Daha sonra tarihçinin sınırları belirsiz olan şüpheciliği üzerinde duruldu. Hiç bir zaman inanılır ve inanılmaz sahaları arasındaki sınırı açıkça belirlelememiş olan Herodotos'un bazı

durumlarda rasyonel bir şüphecilik gösterirken, bazı durumlarda mucizelere ve abartmalara göz yumduğu, çoğu zaman da birbiriyle bağdaşmayan hikayeleri anlatarak, yargıyı okura bıraktığı gözlemlendi. Herodotos'un eski efsanelere doğal ve insani açıklama verme eğiliminde olan rasyonalizmi ve gerçekçiliği ele alındıktan sonra o, tarafsızlık açısından da incelendi. Ve sonuçta görüldü ki, Herodotos aşırı derecede olmasa da, Atina'ya karşı daima tarafgir bir önyargıya sahip olmaktan kendini alamamıştır. Bu bölümde ayrıca Herodotos'un güvenilirliği hakkında bilgi verildi. Ve onun, her ne kadar duyduğunu ve gördüğünü aynen vermede güvenilir olsa da, kaynaklarına bağlı olan yanılgılardan ve yanlış anlamalardan arınmış olmadığı ve yine onun, bilimsel eleştiriden geçirmeden her düşünceye kulak vermesinin, güvenilirliği hakkında olumsuz düşüncelere yol açtığı, hatta tarihsel gerçekleri değiştirmekle suçlandığı görüldü. Daha sonra dinin, Herodotos'un yaşamındaki önemi ve onun bu konudaki görüşleri incelendi. Kısaca özetlenirse Herodotos, tanrıların insan işlerine müdahalede bulunduklarına inanır; yine ona göre, bir ölümünün olağanüstü başarısı, mutluluğu ya da zenginliği tanrıların kıskançlığına yol açar; bunun önüne geçmek için, aşırılıklardan kaçınmak gerekir, çünkü büyük mutluluklar gururu (ὕβρις) doğurur, bu da intikamı (νέμεσις) getirir; insan kontrolü ötesindeki dış güçler tarafından yönetilir, yani Kader insanların efendisidir. Herodotos ayrıca, tanrıların dünya ile ilgili bildirileri olduklarına inandığı kehanetlere ve alametlere büyük saygı gösterir. Tarihçinin dini görüşü bu şekilde özetlendikten sonra, onun devlet yönetimi ile ilgili görüşlerine de

yer verildi. Politik rejimleri, monarşi ve anayasal yönetim biçimleri olmak üzere iki sınıfa ayırmak eğiliminde olan Herodotos'un özgürlüğe hayran olmakla birlikte, demokrasiye karşı özel bir ilgisinin olmadığı görüldü. Üçüncü bölümün son kısmında ise, öncelikle Herodotos'un tarihçinin görevleri ve tarihsel eleştiri hakkındaki görüşleri açıklandıktan sonra, kendisine yöneltilen olumlu (eleştirci bir tutumu benimsemesi, birçok parçaların büyük bir bütün oluşturmak için gereken bağlılık ve düzen içinde birleştiği, uzun ve dikkatle işlenmiş bir anlatım şeklini kurmada ilk olması ve insanlığın büyük hikayecilerinden biri olması açısından) ve olumsuz (eserinin gereğinden fazla teolojik olması ve içinde gelişmelerin bulunması, kendisinin ise olağanüstüye düşkün olması, olayların gerçek nedenlerini ayırt etmede başarısızlık göstermesi, bilgi yanlışlığına dayanan hatalar yapması ve siyasi bir tarih yazmamış olması açısından) eleştiriler ve son olarak da eserinin bıraktığı etkiler ele alındı.

SONUÇ'ta ise, Herodotos'un tarihçilik açısından değil de, ancak ilk tarih eserinin yazarı olarak "Tarihin Babası" olabileceği ve eserinin Pers Savaşları'na kadar, Antik Dünya ve Pers Savaşları hakkında sahip olduğumuz tek ve eksiksiz eser olduğu söylendi. Ayrıca tarihin onun zamanından bu yana pek çok değişikliklere uğradığı, ancak haleflerinin onun belirlediği ilkelere üzerinde daha ileri gittikleri belirtildi.